

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060302

DOM
2018-06-19
Stockholm

Mål nr
M 6331-17

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Umeå tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2017-06-16 i mål nr M 942-16, se bilaga A

PARTER

Klagande och motpart å ena sidan

Markbygden Vind AB, 556710-9292
Umeå Företagspark 3
903 47 Umeå

Ombud: Advokaterna N.R och B. H

Klagande och motparter å andra sidan

1. Föreningen Svenskt Landskapsskydd

2. A.H

3. Sveriges Ornitologiska Förening – BirdLife Sverige
Stenhusa Gård
Lilla Brunneby 106
386 62 Mörbylånga

Motparter

1. Länsstyrelsen i Norrbottens län
971 86 Luleå

2. Miljö- och tillsynsnämnden i Piteå kommun
941 85 Piteå

3. Västra Kikkejaure sameby

Dok.Id 1406914

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00–16:30
		E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se		

Ombud för nr 3: jur. kand. J.W.K

SAKEN

Tillstånd att uppföra och driva upp till 442 vindkraftverk inom etapp 3 i Markbygden, Piteå kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom på följande sätt:

1. Beslutet att återförvisa målet till miljöprövningsdelegationen för fastställande av kompensationsåtgärder för rennäringen upphävs.
2. De villkor som framgår nedan ändras och/eller återinförs från miljöprövningsdelegationens beslut.

Villkor 7 ändras och får följande lydelse:

7. Vindkraftverk får inte anläggas närmare än tre kilometer från befintliga boplatser och alternativbon för kungsörn inklusive de som har redovisats i bilaga E (daterad 2014-11-21) till ansökan och bilaga A (daterad 2015-11-04) till ansökan. Detta ska avse de förhållanden som gällde under häcknings-säsongen året före grundläggningen.

Övriga anläggningsarbeten får inte utföras inom en kilometers avstånd från kungsörnsbon under den tidsperiod som löper från och med den 1 februari till och med den 31 maj. Transporter under anläggningsfasen får inte ske närmare än 500 meter från kungsörnsbon under samma period.

Miljöprövningsdelegationens **villkor 12** och **13** återinförs och får följande justerade lydelse:

12. Vindkraftverk får inte uppföras närmare än en kilometer från, vid tidpunkten för den slutliga projekteringen, befintliga spelplatser för orre där fler än tio tuppar spelar.

13. Bolaget ska, som kompensationsåtgärder för den rennäring som bedrivs av Västra Kikkejaure sameby, uppfylla följande åtaganden och genomföra följande åtgärder:

Under anläggningsfasen

1. Vindkraftverk får inte anläggas närmare än två kilometer från Västra Kikkejaure samebys flyttled, enligt den position som flyttleden har enligt RenGIS 2016-10-31 (markerad centrumlinje för flyttleden i bilaga 2 till mark- och miljödomstolens dom).

2. Nya vägar ska anläggas med huvudriktning längs med terrängen, i nordväst-sydostlig riktning i den mån det är rimligt sett till andra intressen.

3. Avbaningsmassor ska återanvändas vid anläggningsarbeten i syfte att marken och betet snabbare ska återhämta sig.

4. Senast två månader före det att anläggningsarbeten utförs inom tre kilometer från samebyns område informera samebyn, samt om möjligt, anpassa anläggningsarbetena till samebyns verksamhet.

5. De år som anläggningsarbeten pågår inom tre kilometer från samebyns område bekosta inköp av renfoder samt bekosta arvode för extra arbetstid samt merkostnader. Ersättningen ska beräknas proportionellt efter vindkraftverksamhetens omfattning enligt modell i bilaga C2 till miljö-

prövningsdelegationens beslut. Vid tillämpningen av modellen gäller de förändringar som miljöprövningsdelegationen har beslutat om.

Inför att anläggningsarbetena inleds placera ut tio väderskyddade krubbor (foderautomater) på lämpliga platser inom samebyns vinterbetesland. Krubborna ska var och en rymma 80-120 kg foder och de ska placeras ut i samråd med samebyn. Vidare ska kälkar för transport av foder till krubborna tillhandahållas. Vid behov ska bolaget byta ut krubbor och kälkar.

Under driftfasen

6. Informera renskötarna som befinner sig i vindkraftsområdet vid de tider det bedöms föreligga förhöjd risk för isras eller iskast.

Informationen ska ske i form av SMS till telefonnummer samebyn har meddelat bolaget eller på annat sätt som samebyn godtar. Bolaget ska vidare vart femte år erbjuda berörda samebyar en utbildning under två timmar om risker förenade med iskast och åtgärder som minskar olycksrisker.

7. De år som minst 1 000 av samebyns renar nyttjar vinterbeteslandet öster om E4 stå för halva transportkostnaden av renarna till och från detta område. Denna ersättning ges för maximalt en tur och en returtransport per säsong och högst tre vintrar per tioårsperiod.

Under hela verksamhetstiden

8. Genomföra ett uppföljningsprogram för rennäringen i enlighet med villkor 3 i regeringsbeslutet. I samråd med länsstyrelsen och berörda samebyar ska ett program upprättas för undersökning av vindkraftsanläggningens påverkan på rennäringens bedrivande. Undersökningen ska bekostas av bolaget och avse påverkan på rennäringen under byggnads- och anläggningsarbetena samt under driften i jämförelse med förhållandena innan uppförandet.

Miljöprövningsdelegationens **villkor 17** återinförs.

17. Vindkraftverk får inte uppföras inom 350 meters avstånd från allmän väg och järnväg.

3. En ny delegation till tillsynsmyndigheten införs med följande lydelse:

D4. Med stöd av 22 kap. 25 § miljöbalken överlåter Mark- och miljööverdomstolen till tillsynsmyndigheten att besluta om närmare villkor avseende vilken information bolaget ska tillhandahålla Västra Kikkejaure sameby i syfte att underlätta för rennäringens bedrivande i området.

4. Övriga yrkanden avslås.

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Markbygden Vind AB (bolaget) har yrkat att mark- och miljödomstolens dom ska ändras och att bolagets talan ska bifallas enligt följande:

Första stycket i villkor 7 ska i första hand ha följande lydelse: Vindkraftverk får inte anläggas inom de områden som markerats på karta (s.k. anpassade buffertzonerna) ingiven i komplettering till miljöprövningsdelegationen. I andra hand ska villkoret ändras på så sätt att skyddsavstånd bestäms till två kilometer i en radie från kungsörnsbon och att avståndet bestäms utifrån förhållandena vid tidpunkten för den slutliga projekteringen. Om varken förstahands- eller andrahandsyrkandet bifalls yrkar bolaget att villkoret i vart fall ändras så att förhållandena vid tidpunkten för den slutliga projekteringen, dock senast ett år före byggstart, blir avgörande för villkorets tillämpning.

Andra stycket i villkor 7 ska i första hand upphävas. I andra hand ska det ändras så att avståndet bestäms till 500 meter istället för en kilometer och att avståndet endast gäller för anläggningsarbeten.

Skyddsåtgärder och kompensation för rennäringsen ska bestämmas i enlighet med bolagets åtagande. Det av mark- och miljödomstolen beslutade villkoret om skyddsavstånd till samebyns flyttled ska utgå och återförvisningen till miljöprövningsdelegationen upphävas.

Föreningen Svenskt Landskapsskydd har i första hand yrkat att mark- och miljödomstolens dom ska ändras och att tillståndsansökan ska avslås. I andra hand har föreningen yrkat att ytterligare kompensationsåtgärder ska föreskrivas, att Trafikverkets formel för beräkning av skyddsavstånd till allmän väg och järnväg ska tillämpas, att antalet verk ska minskas och att underlaget ska kompletteras med en utredning kring rotorbladens vittring av mikroplaster.

A.H har i första hand yrkat att mark- och miljödomstolens dom ska ändras och målet återförvisas till miljöprövningsdelegationen för fortsatt hand-läggning. I andra hand har hon yrkat att skyddsavståndet till kungsörn ska utökas, att kraven avseende skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre ska skärpas, att villkor 17 om skyddsavstånd till allmän väg och järnväg återinförs, att villkor 19 ska skärpas samt att bolaget ska vara skyldigt att utföra ytterligare utredningar avseende hinderbelysning, buller och påverkan på skyddade arter.

Sveriges Ornitologiska Förening – BirdLife Sverige har yrkat att mark- och miljödomstolens dom ska ändras på så sätt att villkor 12 om skyddsavstånd till spelplatser för orre ska kvarstå och att bolaget ska vara skyldigt att inventera vindkraftparksområdet på större spelplatser för orre samt att dessa omgärdas av en kilometers skyddszon där vindkraftverk inte får placeras.

Bolaget har motsatt sig ändringsyrkandena, men har beträffande villkor 17 förelagit följande justerade lydelse, ifall det anses nödvändigt: Om vindkraftverk inte förses med styrsystem som minimerar risken för iskast och som styrs utifrån isförhållanden, vindhastighet, vindriktning och rotorhastighet ska formeln $d=(D+H)*1,5$ – där d är avståndet [i meter], D är rotordiameter [i meter] och H är navhöjd [i meter] – användas för att avgöra vindkraftverkets minsta tillåtna avstånd till allmän väg.

Föreningen Svenskt Landskapsskydd, A.H och **BirdLife** har motsatt sig bolagets ändringsyrkanden. BirdLife har dock medgett att tidpunkten för när skyddsavståndet till befintliga boplatser och alternativbon för kungsörn ska fastställas kan bestämmas i samband med den slutliga projekteringen, men maximalt ett år innan det att verken uppförs.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har ansett att villkor 12, om skyddsavstånd till spelplatser för orre bör återinföras och att den del av domen som avhandlar rennäring bör upphävas och miljöprövningsdelegationens beslut i dessa delar fastställas, samt att det skyddsavstånd som föreskrivits till skydd för kungsörn bör kvarstå.

Miljö- och tillsynsnämnden i Piteå kommun har motsatt sig bolagets yrkande om ändring av villkor 7 om skyddsavstånd för kungsörn.

Västra Kikkejaure sameby har motsatt sig bolagets yrkande om ändring av mark- och miljödomstolens dom.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Bolaget har vidhållit vad som anförts tidigare och tillagt bl.a. följande.

Boxmodellen

I regeringens beslut har tillåtligheten prövats utifrån miljökonsekvensbeskrivningens redogörelse för bl.a. verksamhetens omgivningspåverkan och en obunden lokalisering av verken inom utredningsområdet. I villkor i beslutet anges inskränkningar beträffande verkens lokalisering inom området. Att verkens och vägars slutliga placering och utformning ska ske genom samråd med länsstyrelsen och Piteå kommun framgår av villkor 2 och 4. Av regeringsbeslutet framgår sålunda att den slutliga prövningen av de individuella verkens lokalisering ska ske efter delegation och inte bestämmas inom ramen för kommande miljöutredningsprövning. Om regeringens tillåtande av verksamheten inom området underkänns, i strid med vad som är gällande rätt, har tillåtlighetsprövningen jämlikt 17 kap. miljöbalken helt förlorat sin verkan. Genom regeringsprövningen har lokaliseringen för vindkraftverken i detta mål redan prövats och befunnits vara godtagbar, med beaktande av de villkor som föreskrivits i tillåtlighetsbeslutet. Följaktligen är Mark- och miljööverdomstolen förhindrad att åter pröva lokaliseringsfrågan. Tillstånd, med erforderliga villkor, måste därför ges till verksamheten.

Även om något regeringsbeslut inte funnits för verksamheten kan det konstateras att ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen i förevarande mål ger ett sådant prövningsunderlag att det är möjligt att bedöma alla de konsekvenser som verksamheten ger upphov till. Vindkraftverken uppförs inom ett område som kännetecknas av låga naturvärden och ytterligt få bofasta. Utöver ljud- och skuggnivåer, påverkan på mark och vatten samt den totala påverkan på skyddsvärda arter i området som

behandlas i miljökonsekvensbeskrivningen har frågorna också prövats av regeringen i dess beslut. När det gäller påverkan på mark och vatten samt den totala påverkan på skyddsvärda arter i området regleras även de frågorna i regeringens beslut.

Skyddsavstånd till kungsörnsbon

Anledningen till att det i Naturvårdsverkets rapport 6740 *Vindkraftens påverkan på fåglar och fladdermöss* (maj 2017) förespråkas generella cirkelformade skyddszoner framför s.k. anpassade skyddszoner är den svaghet som normalt sett föreligger genom att observationer utförts under ett eller några enstaka år. Kunskapen om de aktuella reviren i hela Markbygdenområdet och för Etapp 3 vilar emellertid på ett avsevärt bättre underlag än så. Utredningarna är baserade på mångårig kunskapsinsamling i en lång tidsserie för de berörda reviren. Örnobservationerna har utförts som spelflyktsinventeringar i mars-april, d.v.s. under en mycket aktiv del av örnarnas häckningsperiod och i överensstämmelse med den huvudsakliga inventeringsmetodik som används av Kungsörn Sverige inför vindkraftsprojekteringar. Vidare har inventeringsmetodiken tagits fram i samråd med bl.a. länsstyrelse och kommun och beslutats vara lämplig för de uppföljningsprogram för kungsörn som bedrivs i Markbygden.

De kungsörnsrevir som närmast berörs av vindkraftverken i förevarande mål har varit kända under lång tid. Örn rörelserna har nu studerats i tio år såvitt avser det norra reviret respektive fyra år såvitt avser det södra. Studierna har gett ett omfattande material (totalt 39 mandagar) på vilka bolagets bedömningar och förslag till villkor grundas. Studierna överskrider därmed med bred marginal de riktlinjer för örninventering inför vindkraftsetablering som idag används av myndigheter och andra aktörer vad avser t.ex. antal inventeringstillfällen och antal år under vilka inventeringar gjorts. Materialet är därför tillräckligt som underlag för konstaterandet att det inte föreligger något miljömässigt behov av andra skyddszoner än de som yrkats av bolaget.

De lokaliserade örnreviren i Markbygdenområdet ligger väl åtskilda i landskapet och bolagets studier har inte visat att örnarnas rörelser berör mer än de närmast liggande delarna av respektive etappområde. Någon kumulativ verkan uppkommer inte mellan etapperna.

Om Mark- och miljööverdomstolen ändå skulle anse att det finns ett miljömässigt behov av villkor 7 kan det konstateras att den av mark- och miljödomstolen fastställda skyddszonen medför att bortfall av ca 30 vindkraftverk jämfört med om bolagets föreslagna anpassade skyddszoner tillämpas. Kostnaderna för detta beräknas till ca tre miljarder kr för de aktuella vindkraftverkens livstid. Villkorets nuvarande lydelse, enligt vilken skyddsavståndet ska bestämmas med utgångspunkt från en så pass sen tidpunkt som vid verkens grundläggning, leder vidare till än större kostnader och olägenheter för bolaget. Vid tiden för grundläggningen har omfattande arbeten redan utförts och material beställts. En stor del av layouten för verken kommer att behöva omarbetas om skyddsavståndet ska bestämmas med utgångspunkt i förhållandena vid grundläggningen. Den föreskrivna ordningen är följaktligen orimlig vid en avvägning mellan nyttan av försiktighetsmålet och kostnaderna för densamma.

Om Mark- och miljööverdomstolen skulle anse att ett fullt bifall till bolagets talan skulle föra för långt finns det i vart fall skäl att bifalla bolagets andrahandsyrkande. En skyddszon med en radie om två kilometer kommer att skydda en area som motsvarar hela eller nästan hela kärnområdets areal som den anges i den nya rapporten av Singh m.fl. (2017).

Skyddsavstånd till spelplatser för orre och tjäder

Av yttrande från fil. dr. Richard Ottvall framgår att BirdLifes tolkning av Vindvals rapport är fel. Det behövs inte utökad hänsyn till orre och skyddsavstånd kring spelplatser för orre är inte nödvändigt i områden med goda förutsättningar för arten och där arten är talrik. Mark- och miljödomstolen har korrekt bedömt behovet av skyddsavstånd utifrån aktuellt kunskapsläge och förhållandena i det aktuella målet.

Rapportförfattarna hänvisar till de detaljerade instruktioner om lämplig skogsskötsel för orrars livsmiljöer som återfinns i Skogsstyrelsens *Vägledning för hänsyn till fåglar* och rekommenderar att dessa vägledningar används allmänt i vindkraftssammanhang och specifikt i Markbygdenprojektet.

Orrars livsmiljöer har kunnat dokumenteras genom den naturvärdesinventering bolaget låtit göra. Bolaget har sedan åtagit sig skyddsåtgärder för att undvika påverkan på arten. Dessa åtaganden följer de rekommendationer som återges i Vindvalsrapporten. Varken fastställande av krav på ytterligare utredning eller av schablonmässigt bestämda skyddszoner är miljömässigt motiverat eller rimligt. Det finns inte heller något miljömässigt behov av att skärpa kraven såvitt avser skyddsavstånd till spelplatser för tjäder.

Rennäring

Forskningsläget är inte sådant att det på grundval av uppgifter från renskötare, som för övrigt själva har intresse i saken, finns ett miljömässigt behov av ett skyddsavstånd på hela 2 000 meter. Redan av det skälet ska villkoret upphävas. Om skyddsavståndet består saknas det behov att bestämma ytterligare kompensationsåtgärder i enlighet med vad mark- och miljödomstolen föreskrivit.

Villkoret innebär att ca 20 av de verk för vilka regeringen meddelat tillåtlighet inte kan uppföras. Utöver att villkoret inskränker regeringens tillåtlighetsbeslut, innebär det kostnader under verkens uppskattade livstid om uppskattningsvis två miljarder kr. Villkoret är därmed inte rimligt.

Enligt mark- och miljödomstolen kan ersättning till samebyn inte godtas som kompensation för bolagets intrång i det allmänna intresset rennäring. Det står enligt bolaget klart att ekonomiska kompensationsåtgärder till enskilda samebyar ska utgöra en del av tillståndsprövningen, helt enkelt eftersom kompensationsåtgärderna varit en förutsättning för tillåtlighetsbeslutet. Det är samebyn som företräder sina medlemmar i frågor som rör renskötselrätten eller medlemmarnas gemensamma intressen inom rennäringen i övrigt. Det är inte möjligt att i enlighet med tillåtlighetsbeslutet kompensera det allmänna intresset rennäringen på annat sätt än genom åtgärder riktade mot aktuell sameby. Konsekvensen av att i strid med regeringsbeslutet anse det omöjligt att inom ramen för pågående tillståndsprövning ålägga bolaget att utge kompensationsåtgärder till samebyn skulle bli att samebyn istället får väcka talan mot bolaget. Det förefaller vara en mycket oändamålsenlig lösning att hantera frågan på jämfört med att avgöra

den inom ramen för den pågående tillståndsprövningen på det sätt som regeringsbeslutet förutsätter.

Mot bakgrund av befintligt kunskapsläge och utförda utredningar står det klart att samebyn, med föreskrivande av behövliga och rimliga skydds- och kompensationsåtgärder, inte påverkas i en utsträckning som är oacceptabel.

Av den rapport samebyn åberopat framgår att det inte går att dra några säkra slutsatser om att renar undviker områden där det finns vindturbiner och rotorerna. Av rapporten framgår att fyra av sju studier inte funnit någon påverkan och att det inte heller i övrigt finns något vetenskapligt stöd för att områden som nyttjas för vindkraft blir obrukbara.

Övriga frågor

Markbygdenprojektets alla etapper ryms inom de 1 101 verk för vilka regeringen har meddelat tillåtlighet. Synpunkterna angående antalet verk förefaller bero på en missuppfattning.

Mot bakgrund av att bolaget avser förse vindkraftverken med styrsystem som automatiskt stänger av verken vid risk för iskast saknas det miljömässigt behov av att fastställa ett längre skyddsavstånd än det mark- och miljödomstolen gjort. Det längre skyddsavståndet skulle medföra att ca 30 vindkraftverk inte kan anläggas och därmed innebära ett stort intäktsbortfall. Ett större skyddsavstånd är därmed inte rimligt och skulle stå i strid med regeringens tillåtlighetsbeslut.

Den formel Trafikverket hänvisar till är hämtad från rapporten *Risk analysis of the ice throw from wind turbines (DEWI 2003)*. Så som bolaget tidigare har anfört kommer vindkraftverkens styrsystem möjliggöra styrning utifrån isförhållanden, vindhastighet, vindriktning och rotorhastighet. Med hänsyn till vad som anges i rapporten anser bolaget att den formel Trafikverket hänvisar till är överspelad. Om Mark- och miljööverdomstolen trots vad som anförts anser att frågan bör regleras i villkor föreslår bolaget i andra hand en justering av villkoret.

Bolaget anser att villkor 19 om hinderbelysning är ändamålsenligt utformat med hänsyn till kraven i 2 kap. miljöbalken.

Bullereffekterna av verksamheten har utretts på vedertaget vis. Föreskrivet bullervillkor överensstämmer, liksom underinstanserna konstaterat, med av regeringen föreskrivet villkor.

Såvitt avser fråga om fågelinventeringarna anser bolaget att utförda utredningar är tillräckliga för fastställande av ändamålsenliga skyddsåtgärder. Utredningarna avseende djur och natur har utförts på vedertaget vis och under lång tid. Dessutom är bolagets kunskaper om bl.a. området, floran och faunan ovanligt goda eftersom andra deletapper inom Markbygdenprojektet redan genomförts. Ytterligare utredningar är varken motiverade eller rimliga.

Naturvårdsverket har på uppdrag av regeringen utfört en första övergripande kartläggning av viktiga svenska utsläppskällor av mikroplaster i havet som redovisades den 2 juni 2017. Vindkraftverk i drift finns inte med på Naturvårdsverkets lista över viktiga källor till spridning av mikroplaster. Bolaget känner inte till att det skulle finnas något vetenskapligt belägg för det som Föreningen Svenskt Landskapsskydd påstår i denna del.

BirdLife har vidhållit vad som anförts tidigare och tillagt bl.a. följande:

Boxmodellen

Det förefaller mycket tveksamt ifall tillstånd enligt boxmodellen är förenligt med principerna för miljöprövning enligt miljöbalken. Om ett sådant tillstånd skulle ges måste det vara möjligt att, i ett senare skede, överklaga enskilda verksplaceringar när de blivit kända.

Skyddsavstånd till kungsörnsbon

Projektet Markbygden är för svenskt vidkommande helt unikt i sin storlek och det är därmed fullt rimligt att tillämpa något större hänsyn i fråga om skyddsavstånd till kungsörnsbon. Den totala påverkan riskerar annars att bli avsevärt mer omfattande än

vid andra vindkraftsetableringar. Trots det som bolaget anfört om att några kumulativa effekter inte uppstår vidhåller föreningen att påverkan från de andra etapperna motiverar ett utökat skyddsavstånd. I fråga om tidpunkten för när skyddsavståndet till befintliga boplatser och alternativbon för kungsörn ska fastställas bör som utgångspunkt omständigheterna vid närmast föregående häckningssäsong i förhållande till byggstart gälla. Det kan dock vara rimligt att tidpunkten bestäms i samband med den slutliga projekteringen, dock maximalt ett år innan det att verken uppförs. Beslut i frågan får dock på inte hota örnarnas existens eller deras häckningsframgång.

Skyddsavstånd till spelplatser för orre

Det är en missuppfattning att Naturvårdsverkets rapport 6740, *Vindkraftens påverkan på fåglar och fladdermöss* (maj 2017), inte förespråkar något skydd för orrspel. Istället förespråkar författarna utökad hänsyn till orre eftersom dagens skogsbruk missgynnar dem. Enbart skyddszoner till spelplatser i förhållande till vindkraftverk leder knappast till någon förbättring av artens bevarandestatus. De generella skyddsavstånden borde ersättas av anpassade skyddsavstånd och villkorad skogsskötsel. Det är dock en miss-tolkning att skyddszoner inte behövs. Ett högst sannolikt scenario blir att skogsbruket fortsätter att missgynna orren, samtidigt som inte heller vindkraftsbranschen tar sitt ansvar för att förbättra artens bevarandestatus. Att orrspel pågår även i närheten av vindkraftparker är definitivt inte detsamma som att arten är okänslig för vindkraftverk.

Föreningen Svenskt Landskapsskydd har anfört bl.a. följande:

Bolaget har totalt sett sökt tillstånd för fler verk än de tillåtna 1 101 stycken. Detta bör inte accepteras.

Trafikverkets avståndsformel som är framtagen av Elforsk ska användas. Den skyddar allmänheten från olyckor. Brand, åska, fallande verk, iskast och skenande verk med nedfallande delar förekommer nästan dagligen runt om i världen. Att iskast skulle hindras genom en avstängningsutrustning är inte trovärdigt. Varken detta system eller den avisningsutrustning som finns att tillgå är tillförlitliga.

Att enbart föreskriva kompensationsåtgärder för rennäringen är otillräckligt eftersom miljöbalken även tar upp biologiska, ekologiska och mänskliga värden.

Miljökonsekvensbeskrivningen borde inkludera en beskrivning av hur de ständigt vittrande rotorbladen sprider mikroplaster i naturen. Dessa mikroplaster utgör ett stort hot mot allt levande i stora områden kring ett verk då de kan bäras långt med vinden. Det måste utredas bl.a. vad detta innebär för miljön, den biologiska mångfalden och de nationella miljömålen.

De skyddsavstånd, främst till renar, fåglar, fladdermöss, vägar och leder samt attraktiva områden för rekreation, som är vedertagna i detta sammanhang ska innehållas även om det innebär att några få verk får plockas bort från projektet. Bolaget måste göra stora ansträngningar för att motverka de negativa effekterna på natur, landskap, människor, djur- och växtliv. Nu uppställda krav står inte i proportion till den påverkan som vindkraftverken orsakar.

A.H har vidhållit vad som anförts tidigare och tillagt bl.a. följande:

Tillstånd har getts för fler verk än vad regeringens tillåtlighetsbeslut medger, vilket inte bör accepteras.

I fråga om skyddsavstånd till allmän väg och järnväg är Trafikverkets formel till för att skydda inte bara mot iskast utan även mot risken för fallande verk. Det finns inget tillförlitligt avisningssystem för vindkraftverk och Trafikverkets formel ska därför användas.

Bolagets studier av kungsörnen är bristfällig eftersom man lagt alldeles för få dagar på studierna. Bolaget verkar ha gjort inventeringarna av örnar när de är som minst aktiva och förstår inte hur stora revir de egentligen har, framförallt vid födosök. Skyddszonerna för kungsörn bör utökas efter de nya rekommendationer som finns.

Kraven på skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre bör skärpas. Det finns studier som visar att spelplatser för tjäder har försvunnit vid en vindkraftsetablering.

Att människoskapade miljöer som t.ex. hyggen, uppställningsplatser och vändplaner för skogsbilvägar skulle påverka landskapet på samma sätt som en vindkraftsetablering är fel. Man kan inte jämföra skogsbruk med detta gigantiska projekt.

Villkor 19 om hinderbelysning bör förstärkas med större krav. Eftersom det är svårt att få det att fungera i kallt klimat och mätningarna är gjorda under ljusa sommarnätter bör studierna göras om.

Metoden Nord 2000 för bullermätning ska inte godkännas. Det är möjligt att föra in de indata man vill för att få värden som klarar kraven. Bullret bör mätas när det är kallare än plus 15 grader eftersom studier visar att ljudet kan bli högre i kallt klimat. Några mätningar av det kumulativa ljudet har inte gjorts. Bolaget har gjort mätningar på mindre verk än de man tänkt uppföra trots att högre verk ger upphov till mer buller. Vindkraftverk ger ifrån sig ett infraljud som inte är hälsosamt för människor och djur, vilket borde utredas närmare.

Bolaget har inte gjort en fullgod fågelinventering av våtmarksfågel eftersom den utförts på hösten då fåglarna hunnit flyga iväg. Inventeringen bör göras under vår och sommar.

Det finns många fåglar, fladdermöss och andra djur som är fridlysta, rödlistade och faller inom EU:s art- och habitatdirektiv, fågeldirektiv och miljöbalken. Ringa eller ingen hänsyn har tagits till dessa. Såväl fågelinventeringar som inventeringar av grodor, ormar och reptiler är gjorda i september när djuren flyttat eller vintrat in.

Friluftslivet kommer att begränsas och upplevelsevärdet förändras vid en vindkraftsetablering. Risken för iskast är stor, landskapsbilden kommer att påverkas och jakten kommer att minska. Man borde inte ta något beslut för Etapp 3 innan man kommit överens om kompensationsåtgärder för friluftslivet. Ska man bilda en samverkansgrupp bör den innefatta de boende och de som har fritidshus, jägare, bärplockare och skoterklubbar inom Markbygdens vindkraftspark.

Länsstyrelsen har anfört bl.a. följande:

Boxmodellen

En väsentlig skillnad mellan förevarande mål och MÖD 2017:27 är att här har regeringen beslutat att verksamheten är tillåtlig med stöd av 17 kap. miljöbalken. Det innebär att vissa begränsningar i tillståndet följer av regeringens beslut som sätter ramarna för den efterföljande prövningen medan andra begränsningar följer av tillståndsmyndighetens beslut.

Skyddsavstånd till fåglar

Både mark- och miljödomstolen och miljöprövningsdelegationen har funnit att det underlag som har getts in i målet innehåller brister beträffande förekomst av större spelplatser för orre. Detta är inte förenligt med de krav som enligt praxis bör ställas vid prövning av artskyddsfrågor. De brister som har konstaterats kan läkas om det föreskrivs villkor till skydd för orre. Villkor 12 i miljöprövningsdelegationens beslut bör därför återinföras.

Det underlag som har getts in i ärendet innehåller osäkerheter och är alltför begränsat för att några säkra slutsatser avseende kungsörn ska kunna dras. Skyddsavståndet bör därför utgå från den övre delen av det avståndintervall som rekommenderas för kungsörn. Bolaget har inte redovisat några nya uppgifter som indikerar att en annan bedömning bör göras. De skyddsavstånd som har föreskrivits till skydd för kungsörn i tillståndsbeslutet för Etapp 3 ska därför kvarstå. Bolaget har vidare anfört att anläggande av vindkraftverk och därtill hörande skyddsavstånd mellan örnbö och vindkraftverk ska gälla från tidpunkten för den slutliga projekteringen istället för grundläggningen. Länsstyrelsen konstaterar att det är oklart när den slutliga projekteringen inträffar.

Rennäring

Tillåtlighetsbeslutet anger ramarna för den efterföljande tillståndsprövningen. Regeringen har i tillåtlighetsbeslutet slagit fast att sökt verksamhet inte står i strid med bestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken. Länsstyrelsen tolkar det som att regeringen

kommit fram till att etablering av vindkraftverk i Markbygden är att betrakta som långsiktigt god hushållning med mark- och vattenresurserna i området.

Mark- och miljödomstolens dom står i direkt konflikt med regeringens ställningstagande beträffande verksamhetens inverkan på rennäring och övriga intressen som omfattas av 3 kap. miljöbalken. De ramar som tillåtlighetsbeslutet anger för den efterföljande tillståndsgivningen har inte beaktats av mark- och miljödomstolen.

Den kompensationsåtgärd som har föreskrivs i villkor 13 i miljöprövningsdelegationens beslut utgör inte en civilrättslig ersättning. Syftet med åtgärden är att kompensera för indirekta och direkta betesförluster i enlighet med vad som följer av villkor 2 i regeringen tillåtlighetsbeslut.

Länsstyrelsen delar mark- och miljödomstolens bedömning att forskningsläget inte ger ett fullgott svar beträffande vindkraftsetableringars påverkan på flyttleder för ren. Det avstånd mellan vindkraftverk och flyttled som följer av miljöprövningsdelegationens beslut torde dock utgöra ett tillräckligt skyddsavstånd. Ställningstagandet görs mot bakgrund av de erfarenheter länsstyrelsen har i fråga om skyddsavstånd som har accepterats av samebyar i anslutning till andra vindkraftsprojekt inom länet.

Mark- och miljödomstolen har inte preciserat vad det är för form av kompensationsåtgärder som kan komma ifråga och vad en ytterligare remissrunda tillför. Det är sannolikt endast skyddsavstånd eller avstängning av vindkraftverk som kan bli aktuella. Om mark- och miljödomstolens dom står fast är det oklart vilket utrymme miljöprövningsdelegationen i praktiken har att föreskriva ovan angivna alternativ som villkor utan att detta kommer i konflikt med den verksamhet som bolaget har rätt att bedriva enligt tillståndet och som i övriga delar då vunnit laga kraft.

Frågan om vilka villkor som ska föreskrivas till skydd för rennäringen kan inte hanteras på det sätt mark- och miljödomstolen har föreskrivit. Det är direkt olämpligt att splittra upp prövningen av rennärringsfrågan på det sätt som gjorts i domen. Mark- och miljödomstolens dom i den del som avhandlar rennäring bör därför upphävas.

Miljö- och tillsynsnämnden i Piteå kommun har anfört bl.a. följande:

Skyddsavstånd på mindre än tre kilometer till boplatser för kungsörn, inklusive alternativbon, är inte acceptabelt. Detta är ett högst relevant minimikrav sett ur ett försiktighetsperspektiv. Bolagets inventeringsmetod ger inte tillräckligt bra kunskap om de aktuella örnrevirens behov av skydd. Bolagets syn på skyddsavstånd baseras på alltför begränsade studier under en icke relevant tid på året. Bolaget har inte tillfört någon ny kunskap som motiverar att villkoret om tre kilometer ändras.

Skyddsavståndet ska gälla för de boplatser som är kända fram till tidpunkten för grundläggning av verken i enlighet med beslutat villkor i tillståndet. Bolagets önskemål om ändring av villkoret kan inte accepteras då nya boplatser kan framkomma före grundläggning. Erfarenheten har visat att det kan gå mycket lång tid mellan projektering och grundläggning av en vindkraftspark. Det är möjligt att anpassa park-layouten utifrån nya örnhäckningar i området före de stora investeringskostnaderna som uppkommer vid grundläggning.

Västra Kikkejaure sameby har vidhållit vad som tidigare anförts och tillagt bl.a. följande:

Den överklagade domen är inte i strid med regeringens tillåtlighetsbeslut. De villkor som fastslagits i mark- och miljödomstolens dom följer intentionen i beslutet, framförallt avseende lokalisering av flyttled. Av regeringens beslut framgår att lokalisering m.m. ska ske i samråd med berörda samebyar. I nu aktuellt mål har samebyn flera gånger påtalat behovet av en buffertzona för att minska negativ påverkan på renskötseln, vilket inte hör sammans av bolaget. Samebyn yrkade i mark- och miljödomstolen att inga verk ska placeras inom samebyns område. Samebyn är smal från norr till söder och risken är att renarna undviker stora delar av viktiga betesmarker. Varje sameby är unik och har egna förutsättningar. Västra Kikkejaure klarar inte en vindkraftspark i detta område. Samebyn är en skogssameby med långt mer begränsade renbetesland att tillgå än en fjällsameby.

Mark- och miljödomstolens dom strider inte mot tillåtighetsbeslutet. Nu aktuell prövning måste ske utifrån att förhindra skada på renskötseln. Att vara bunden av regeringens beslut på sådant sätt som bolaget framför skulle stå i strid mot unionsrätten.

I en ny rapport, Vindkraft og reindyr – En kunnskapssyntese, finns stöd för de uppgifter som samebyn lämnat avseende påverkan av vindkraft. Samebyn anser att avståndet om två kilometer är motiverat, men det borde egentligen vara fem kilometer.

Ekonomisk kompensation ska inte ses som en skadereducerande åtgärd, utan måste snarare betraktas som en ersättning för skada som kvarstår efter att åtgärder har vidtagits. Samebyn anser att åtgärder behövs även om skyddsavståndet till flyttled kvarstår på två kilometer. Samebyn har lyft fram de övriga olägenheter/skador som oaktat avstånd kommer att kvarstå, bland annat betesbortfall.

Effekterna av vindkraftparken har inte enbart en mindre påverkan på samebyns renskötsel. Tvärtom är de kvarvarande områdena av stor betydelse för att kunna bedriva en naturbetesbaserad renskötsel. Funktionella samband är avgörande för den naturbetesbaserade renskötselns bedrivande samt tillgång till olika betesland.

UTREDNINGEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Trafikverket har hörts i målet angående frågan om skyddsavstånd till väg- och järnväg och har anfört i huvudsak följande:

Det är inte lämpligt med ett kortare avstånd mellan vindkraftverk och väg än det som den av Trafikverket förespråkade formeln ger. Branschens övriga aktörer tillämpar formeln från DEWI för att kalkylera riskavståndet. Utifrån forskningsläget är formeln den vedertagna och den som fortsatt ska tillämpas.

Det finns inga tillförlitliga sätt att räkna på effekten av riskreducerande åtgärder i anläggningen varför riskavstånd enligt ovan formel ska tillämpas. Det är alltför oklart vilken effekt de föreslagna tekniska systemen har vilket medför att det finns en

oacceptabel risk för fel som i sin tur kan leda till allvarliga skador. Att korta ned avståndet och därmed göra avsteg från vad som följer av vedertagen och tillämpad forskning medför ökad risk och ett ökat ansvar för eventuella störningar eller skador som kan uppstå i transportsystemet till följd av iskast. Syftet med att korta ned avståndet är bl.a. att få plats med ett visst antal vindkraftverk och öka lönsamheten. Lokaliseringen är emellertid inte lämplig för ett sådant antal vindkraftverk beaktat närheten till allmän väg.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Regeringen har i beslut 2010 tillåtit att högst 1 101 vindkraftverk med en totalhöjd på högst 200 meter uppförs i Markbygdenområdet. Beslutet har förenats med ett antal villkor och det framgår tydligt av beslutet att dessa villkor kan medföra att det högsta tillåtna antalet vindkraftverk inte går att uppföra. Vidare framgår att behovet av ytterligare villkor får bedömas vid den fortsatta tillståndsprövningen.

Detta mål avser den tredje och sista etappen av projektet.

Frågan om verkens placering, den s.k. boxmodellen

Bolaget har ansökt om och fått tillstånd till att uppföra och driva upp till 442 vindkraftverk inom ett område markerat på en karta som bilagts beslutet, utan att respektive verks placering har angetts närmare, en s.k. boxmodell.

Mark- och miljööverdomstolen har i rättsfallet MÖD 2017:27 avseende en vindkraftpark där boxmodellen tillämpats funnit att det inte med stöd av ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen gick att bedöma alla de konsekvenser som verksamheten vid de olika medgivna alternativa utformningarna kunde ge upphov till. Eftersom det därför inte fanns ett tillräckligt underlag för ansökan kom den att avslås. Med hänsyn till antalet vindkraftverk och projektområdets storlek kunde inte heller vindkraftverkens slutliga lokalisering anses vara ett sådant villkor av mindre betydelse som kunde delegeras till tillsynsmyndigheten. Jämför också Mark- och miljööverdomstolens dom den 25 april 2018 i mål nr M 6419-16, där boxmodellen underkändes och ansökan avslogs.

Det aktuella fallet skiljer sig från MÖD 2017:27 och M 6419-16 på det sättet att vindkraftparkens tillåtlighet har prövats och avgjorts av regeringen genom ett beslut enligt 17 kap. miljöbalken. Ett sådant beslut är bindande vid den efterföljande tillståndsprovningen. Ett tillåtighetsbeslut innebär att en bedömning av lokaliseringens lämplighet enligt 2 kap. 6 § miljöbalken sker. Tillståndsmyndighetens uppgift är att ge tillstånd och, inom ramen för vad tillåtighetsbeslutet medger, besluta om det närmare innehållet i tillståndet och vilka villkor som ska gälla.

Regeringen har i sitt beslut förklarat att en vindkraftutbyggnad i Markbygden är tillåtlig, med de begränsningar som följer av villkoren, inom ett visst område benämnt ”Utredningsområdet” och som markerats på en karta i bolagets ansökan. Det innebär att vindkraftparkens lokalisering har godtagits i enlighet med bestämmelserna i 2 kap. 6 § miljöbalken. Av villkor 2 och 4 i regeringsbeslutet framgår att bolaget ska samråda med bl.a. länsstyrelsen om den närmare placeringen och utformningen av vindkraftverk och vägar i vissa avseenden. Av skälen till beslutet framgår att behovet av ytterligare villkor för verksamheten, bl.a. om vindkraftverkens placering, får bedömas vid den fortsatta tillståndsprovningen.

Miljöprövningsdelegationen har i sitt beslut lämnat tillstånd i enlighet med regeringsbeslutet och bl.a. föreskrivit villkor som begränsar var inom utredningsområdet de enskilda verken får placeras. Enligt villkor 2 ska bolaget uppföra anläggningen i huvudsaklig överensstämmelse med ansökan samt samråda med tillsynsmyndigheten angående detta. Enligt villkor 3 ska bolaget samråda med tillsynsmyndigheten om lokaliseringen av vägar och elledningar. De av miljöprövningsdelegationen föreskrivna villkoren har varit föremål för vissa justeringar i mark- och miljödomstolen.

Medan tillståndsprovningarna av etapp 1-3 för vindkraftsutbyggnad i Markbygden har pågått har Mark- och miljööverdomstolen i flera avgöranden godtagit tillämpning av boxmodellen (se t.ex. rättsfallen MÖD 2014:34 och MÖD 2016:31). Det synsätt som kommit till uttryck i MÖD 2017:27 och M 6419-16 skiljer sig därmed från hur domstolen tidigare har resonerat kring modellen.

Mark- och miljööverdomstolen anser att den modell som har använts vid tillståndsprovningen av etapp 3 och tidigare i etapp 1-2 och den metod som valts för att utöva inflytande över verkens slutliga placering överensstämmer med regeringens tillåtlighetsbeslut. Ett underkännande av boxmodellen i detta fall skulle därför kunna komma i konflikt med regeringens ställningstagande till tillåtligheten och platsens lämplighet och därmed även med principen om tillåtlighetsbesluts rättskraft, jämför rättsfallet NJA 2013 s. 613.

Mark- och miljööverdomstolen bedömer att underlaget i det här fallet får betraktas som tillräckligt för den tillståndsprovning som nu ska göras inom de ramar som regeringens tillåtlighetsbeslut medger.

Antalet verk

Tillståndet är utformat så att upp till 442 vindkraftverk får uppföras. Tillåtligheten gäller för högst 1 101 vindkraftverk inom hela Markbygden. Det framgår tydligt av miljöprövningsdelegationens beslut att fler än totalt 1 101 vindkraftverk inte får uppföras. Något skäl att ändra beslutet saknas därför.

Verksamhetens påverkan på rennäring (villkor 13 och delegation D4)

Mark- och miljödomstolen har föreskrivit ett skyddsavstånd om två kilometer från Västra Kikkejaure samebys flyttled och i övrig återförvisat frågan om kompensationsåtgärder till miljöprövningsdelegationen. Mark- och miljödomstolen menar att kompensationsåtgärder inte kan utformas som ekonomisk kompensation till en enskild sameby och att ersättningen därför inte kan godtas. Bolaget har överklagat detta och yrkar att återförvisningsbeslutet ska upphävas och miljöprövningsdelegationens villkor 13 ska återinföras. Om skyddsavståndet till flyttleden kvarstår är samebyn enligt bolagets uppfattning fullt kompenserad.

Mark- och miljööverdomstolen delar mark- och miljödomstolens uppfattning att en utgångspunkt vid provningen bör vara att samebyn kan fortsätta bedriva rennäring på samernas traditionella vis. När flera intressen vill ha tillgång till samma område sker emellertid en intresseavvägning vid en tillståndsprovning och när som i detta fall en vindkraftetablering tillåts, innebär det att övriga intressen kan få tåla visst intrång. I

stället gäller att verksamhetsutövaren i enlighet med bestämmelserna i 2 kap. miljöbalken så långt möjligt ska vidta åtgärder för att minska intrånget.

I detta fall har regeringen konstaterat att rennäringen kommer att påverkas negativt och föreskrivit att kompensationsåtgärder ska vidtas. Det innebär att tillstånd ska ges för verksamheten och att kompensation inom ramen för vad som är rimligt och möjligt ska föreskrivas.

Mark- och miljööverdomstolen instämmer i länsstyrelsens synpunkt att det inte är lämpligt att dela upp prövningen av rennärringsfrågan på det sätt som har gjorts i domen. Det är oklart vilket utrymme miljöprövningsdelegationen i praktiken har att föreskriva om skyddsåtgärder utan att dessa kommer i konflikt med den verksamhet som bolaget har rätt att bedriva enligt tillståndet. Mark- och miljödomstolens återförvisningsbeslut angående kompensationsåtgärder ska därför upphävas. I stället bör slutliga villkor föreskrivas nu. För att öka tydligheten bör villkoren återges i tillståndsbeslutet i stället för att återfinnas i bilagor till miljöprövningsdelegationens beslut.

När det gäller flyttleden och skyddsavståndet på två kilometer instämmer Mark- och miljööverdomstolen i underrättens bedömning. Detta skyddsavstånd ska alltså stå kvar.

Av tillgänglig forskning framkommer att renarna störs mest under anläggningskedet när det förekommer omfattande trafik, markarbeten och stor mänsklig närvaro i området för väg- och ledningsdragningar samt arbeten för själva anläggandet av fundament och montering av vindkraftverken. Det framstår därför som skäligt att bolaget under anläggningstiden får vidta ytterligare kompensationsåtgärder i form av stödutfordring samt tillhandahålla viss utrustning till denna. Denna skyldighet bör, precis som miljöprövningsdelegationen har föreskrivit, gälla när det pågår anläggningsarbeten inom tre kilometer från samebyns område. Skyldigheten att informera om anläggningsarbeten och om möjligt anpassa dessa till samebyns verksamhet bör också gälla arbeten inom tre kilometer från samebyns område. Eftersom den mänskliga närvaron och störningarna blir mindre under driftsfasen åläggs inte bolaget någon fortsatt stödutfordring.

Det framstår som rimligt att samebyn får hjälp att flytta renarna till området öster om E4 visst antal gånger per tioårsperiod om detta blir aktuellt.

Bolaget har gjort ett antal åtaganden vad gäller information och utbildning. Detta behöver därför inte regleras särskilt i tillståndet. Tillsynsmyndigheten bör dock få delegation att föreskriva sådana villkor om det skulle visa sig nödvändigt.

Skyddsavstånd till kungsörn (villkor 7)

De skyddsavstånd som miljöprövningsdelegationen har föreskrivit framstår som lämpliga och är i enlighet med praxis. Däremot har domstolen förståelse för bolagets yrkande att tiden för när skyddszonen ska bedömas kan tidigareläggas, men som länsstyrelsen anfört är det oklart när tidpunkten för den slutliga projekteringen infaller. I stället föreskrivs att häckningssäsongen året innan grundläggningen ska vara styrande. På så sätt blir villkoret tydligt och bolaget får lite större flexibilitet samtidigt som kungsörnens utbredning i största möjliga mån skyddas.

Skyddsavstånd till spelplatser för orre (villkor 12)

Mark- och miljödomstolen har upphävt villkor 12 om skyddsavstånd till spelplatser för orre med hänvisning till Vindvals uppdaterade rapport 6740 ”Vindkraftens påverkan på fåglar och fladdermöss”. I rapporten konstateras det att skyddszoner för enbart spelplatser och enbart i förhållande till vindkraft knappast gagnar tjädernas och orrens bevarandestatus. Mark- och miljödomstolen valde att behålla villkoret för tjäder eftersom risken för en negativ påverkan av vindkraft på spelplatser för tjäder är större än för orre.

Av den återopade rapporten framgår att orren påverkas av en mängd olika störningar och att det inte endast är spelplatserna det finns anledning att skydda. Det framgår bl.a. att skogsbruket har stor betydelse, något som normalt inte kan regleras inom ett tillstånd till uppförande av vindkraftverk. Vad som anförs i rapporten kan inte tas till intäkt för att det saknas skäl att föreskriva skyddsavstånd för spelplatser. Istället kan det finnas anledning att i framtida prövningar överväga om även andra områden också bör skyddas.

Även om orren har en stor utbredning i norra Sverige, är det mot bakgrund av bolagets bristfälliga inventering ändå rimligt att ha ett villkor om skyddsavstånd för större orrspelplatser. Villkoret bör dock utformas på samma sätt som villkoret för tjäder. Det innebär att bolaget inför den slutliga projekteringen ska inventera förekomsten av större spelplatser för både orre och tjäder och i förekommande fall hålla ett skyddsavstånd till dessa.

Skyddsavstånd till allmän väg och järnväg (villkor 17)

Bolaget har åtagit sig att hålla ett skyddsavstånd om 200 meter samt utrusta vindkraftverken med styrsystem som gör att verken stängs av vid risk för iskast. Mark- och miljödomstolen har godtagit detta och bedömt att ett skyddsavstånd om 200 meter är tillräckligt. I Mark- och miljööverdomstolen har Trafikverket vidhållit att avståndet försiktighetsvis bör vara 350 meter.

Mark- och miljööverdomstolen anser att skyddsavståndet till allmän väg och järnväg bör följa de riktlinjer som Trafikverket har. Några beaktansvärda skäl för att göra avsteg från dessa saknas. Även om ett skyddsavstånd på 350 meter leder till att något färre vindkraftverk kan uppföras, ska det beaktas att konsekvenserna av iskast på allmän väg eller järnväg kan bli allvarliga och bl.a. leda till mycket höga kostnader. Villkoret kan därför inte anses orimligt enligt 2 kap. 7 § miljöbalken. Det ska därför återinföras i enlighet med miljöprövningsdelegationens beslut.

Hinderbelysning (villkor 19)

Mark- och miljööverdomstolen instämmer i mark- och miljödomstolens bedömning angående hinderbelysningen.

Övriga yrkanden

Inget har framkommit som föranleder ytterligare eller ändrade villkor i tillståndet.

Domen får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Henrik Löv och Malin Wik, tekniska rådet Mikael Schultz och hovrättsrådet Christina Ericson, referent.

Föredragande har varit Miranda Lymeus.

UMEÅ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2017-06-16
meddelad i
Umeå

Mål nr M 942-16

KLAGANDE OCH MOTPARTER

Å ena sidan

Markbygden Vind AB, 556710-9292
Norra Obbolavägen 115, 904 22 Umeå

Ombud: advokat N.R

Å andra sidan

1. Miljö- och tillsynsnämnden, Piteå kommun
941 85 Piteå
2. Västra Kikkejaure sameby,

Ombud: jur.kand. J.W.K

3. Föreningen Svenskt Landskapsskydd
4. A.H

MOTPARTER

1. Länsstyrelsen i Norrbottens län
971 86 Luleå
2. Trafikverket
Box 809, 971 25 Luleå
3. Sveriges ornitologiska förening – Birdlife Sverige
Stenhusa gård, Lilla Brunneby 106, 386 62 Mörbylånga

Dok.Id 269597

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post : mmd.umea@dom.se www.domstol.se	090-77 18 30	måndag – fredag 09:00-12:00 13:00-15:00

ÖVERKLAGAT BESLUT

Beslut av miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Norrbottens län den 17 mars 2016 i ärende nr 551-8631-14, se bilaga 1

SAKEN

Tillstånd att uppföra och driva upp till 442 vindkraftverk inom etapp 3 i Markbygden, Piteå kommun

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen ändrar miljöprövningsdelegationens beslut på det sätt som framgår nedan och återförvisar målet till miljöprövningsdelegationen för fastställande av kompensationsåtgärder för rennäringen. Övriga yrkanden avslås.

Villkor

Villkor 12, 13, 17 och 20 upphävs.

Villkor 11 och 19 ändras och ges följande lydelse (ändringar kursiverade).

11. Vindkraftverk får inte uppföras närmare än en kilometer från, vid tidpunkten för *den slutliga projekteringen*, befintliga spelplatser för tjäder där fler än fem tuppar spelar.

19. *Hinderbelysning ska utformas så att påverkan för närboende begränsas i så stor utsträckning som möjligt. Belysningen ska avskärmas och ljusintensiteten reduceras så mycket som gällande bestämmelser medger. Blinkande ljus inom etapp 3 ska om möjligt synkroniseras. Blinkande ljus inom etapp 3 ska även synkroniseras med blinkande ljus inom etapp 1 och etapp 2 samt med blinkande ljus från hinderbelysning vid andra vindkraftverk om så är möjligt.*

För tillståndet ska även följande villkor gälla.

Vindkraftverk får inte anläggas närmare än två kilometer från Västra Kikkejaure samebys flyttled, enligt den position som flyttleden har enligt RenGIS 2016-10-31 (markerad centrumlinje för flyttleden i bilaga 2 till denna dom).

Verkställighet

Det av miljöprövningsdelegationen meddelade tillståndet till verksamheten inom etapp 3, med de ändringar som beslutats ovan och med undantag för delområdet Storgranliden, får tas i anspråk även om denna dom inte har vunnit laga kraft.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND	8
Tidigare prövning (tillåtighetsbeslut, tillstånd etapp 1 och 2).....	8
Nu aktuell prövning (tillstånd etapp 3).....	9
YRKANDEN	10
Rennäring	10
Markbygden Vind AB.....	10
Västra Kikkejaure sameby	10
Föreningen svenskt landskapsskydd	11
Motparternas inställning	11
Övriga frågor	12
Markbygden Vind AB.....	12
Miljö- och tillsynsnämnden	13
Föreningen svenskt landskapsskydd	13
A.H.....	13
Motparternas inställning	14
RENNÄRING	14
Överklagan av Västra Kikkejaure sameby	15
Samebyns överklagande.....	15
Bristande uppfyllelse av villkor 2 i regeringens tillåtighetsbeslut.....	15
Beskrivning av samebyns användning av området	16
Förlust av betesmark	17
Förlust av flyttled	18
Förlust av rastbete	20
Stödutfodring.....	20
Sämre djurhälsa.....	21
Skadereducerande åtgärder.....	21
Rennäringen som allmänt intresse	23
Bedömningen vid oförenliga riksintressen	24
Bolagets svar.....	25
Allmänt	25
Samebyns förslag på ytterligare villkor	28
Samebyns beräkning av kostnader.....	31
Samebyns bemötande.....	32
Bolagets bemötande	34
Länsstyrelsens svar	35
Överklagan av Markbygden Vind AB.....	37
Bolagets överklagande	37
Samebyns svar	39
Bolagets bemötande	42
Länsstyrelsens svar	44

Bevisning	45
Skriftlig bevisning	45
Muntlig bevisning	46
ÖVRIGA FRÅGOR	49
Överklagan av Markbygden Vind AB	49
Bolagets överklagande	49
Tillståndets giltighetstid	49
Verkställighetsförordnande	49
Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar	51
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörmsbon	52
Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre	55
Villkor 17 – skyddsavstånd till allmän väg och järnväg	58
Villkor 19 – hinderbelysning	59
Villkor 20 – radiokommunikation	62
Delegation D2 och D3 – skydd för flodpärlmussla och fisk	62
Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv	62
Länsstyrelsens svar	63
Tillståndets giltighetstid	63
Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar	64
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörmsbon	64
Villkor 11 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder	66
Villkor 12 – skyddsavstånd till spelplatser för orre	67
Villkor 17 – skyddsavstånd till allmän väg och järnväg	67
Villkor 19 – hinderbelysning	67
Villkor 20 – radiokommunikation	69
Delegation D2 och D3 – skydd för flodpärlmussla och fisk	69
Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv	70
Miljö- och tillsynsmyndens svar	70
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörmsbon	70
Föreningen svenskt landskapsskydds svar	70
Allmänt	70
Skyddsavstånd för fågel	71
Villkor 17 – skyddsavstånd till väg och järnväg	71
Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv	71
A.Hs svar	72
Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar	72
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörmsbon	72
Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre	72
Villkor 17 – skyddsavstånd till väg och järnväg	72
Villkor 19 – hinderbelysning	73
Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv	73
Trafikverkets svar	73
Villkor 17 – skyddsavstånd till allmän väg och järnväg	73
Sveriges ornitologiska förenings svar	74
Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar	74

Villkor 7 första stycket – skyddsavstånd till kungsörnsbon	74
Villkor 7 andra stycket – skyddsavstånd till kungsörnsbon	75
Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre	75
Bolagets bemötande	77
Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar	77
Villkor 7 - skyddsavstånd till kungsörnsbon.....	77
Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre	81
Villkor 17 – skyddsavstånd till väg och järnväg	84
Villkor 19 – hinderbelysning	84
Överklagan av miljö- och tillsynsmyndigheten	87
Miljö- och tillsynsmyndigheten överklagande.....	87
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon	87
Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre	88
Villkor 14 – bullerstörningar i naturskyddade områden.....	88
Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv	89
Skyddszon mot Åbyälven	90
Utredning om skyddszon mot Rokåns dalgång.....	90
Delområdet Storgranliden.....	90
Bolagets svar.....	90
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon	90
Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre	92
Villkor 14 – bullerstörningar i naturskyddade områden.....	92
Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv	94
Skyddszon mot Åbyälven	94
Utredning om skyddszon mot Rokåns dalgång.....	94
Delområdet Storgranliden.....	94
Miljö- och tillsynsmyndigheten bemötande av bolagets svar	95
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon	95
Villkor 14 – bullerstörningar i naturskyddade områden.....	96
Länsstyrelsens svar	97
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon	97
Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre	97
Villkor 14 – bullerstörningar i naturskyddade områden.....	97
Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv	98
Skyddszon mot Åbyälven	98
Utredning om skyddszon mot Rokåns dalgång.....	99
Delområdet Storgranliden.....	99
Överklagan av Föreningen svenskt landskapsskydd	99
Föreningens överklagande	99
Bolagets svar.....	103
Länsstyrelsens svar	104
Överklagan av A.H	105
A.Hs överklagande	105
Bolagets svar.....	109
Bevisning.....	109

DOMSKÄL	110
Klagorätt	110
Gällande rätt	110
Betydelsen av regeringens tillåtlighetsbeslut	113
Förutsättningar för att meddela tillstånd.....	115
Tillståndstidens längd	116
Påverkan på rennäringsen	117
Påverkan på naturvärden	122
Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar	122
Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon	123
Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre	124
Villkor 14 – ljudnivå i naturreservat	127
Skyddszon mot Åbyälven	129
Delegation D2 – skydd för flodpärlmussla	130
Delegation D3 – skydd för fisk	131
Påverkan på människors hälsa.....	131
Villkor 14 – ljudnivå vid bostad.....	131
Villkor 17 – skyddsavstånd till allmän väg och järnväg	133
Villkor 19 – hinderbelysning	134
Utredningar om påverkan på naturvärden, landskapet och friluftslivet.....	137
Utredningsvillkor U1 – kompensationsåtgärder för friluftslivet	137
Utredning om skyddszon mot Rokåns dalgång.....	138
Övrigt.....	139
Villkor 20 – radiokommunikation.....	139
Övriga villkor m.m.....	140
Verkställighet	141

BAKGRUND**Tidigare prövning (tillåtlighetsbeslut, tillstånd etapp 1 och 2)**

Markbygden Vind AB (bolaget) ansökte i maj 2008 hos miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Norrbottens län om tillstånd att få uppföra och driva 1 101 vindkraftverk i Markbygden, Piteå kommun. Regeringen beslutade i september samma år att förbehålla sig tillåtlighetsprövningen enligt 17 kap. miljöbalken, efter begäran om detta från Piteå kommun.

Regeringen meddelade i beslut den 4 mars 2010 tillåtlighet att anlägga och driva högst 1 101 vindkraftverk med en totalhöjd på högst 200 meter inom ett område benämnt Utredningsområde. Regeringen meddelade ett antal villkor för tillåtligheten och uttalade att dessa kan medföra att det högsta tillåtna antalet vindkraftverk inte går att uppföra. Bland annat föreskrevs följande villkor.

2. Den inom utredningsområdet närmare placeringen och utformningen av vindkraftverk och vägar ska, i samråd med Länsstyrelsen i Norrbottens län och berörda samebyar, ske så att påverkan på rennäringens bedrivande så långt möjligt begränsas. Bolaget ska vidta åtgärder i syfte att kompensera för det intrång som verksamheten förorsakar rennäringen i utredningsområdet och omkringliggande områden.
4. Den inom utredningsområdet närmare placeringen och utformningen av vindkraftverk och vägar ska, i samråd med länsstyrelsen och Piteå kommun, ske så att påverkan på naturvärdena så långt möjligt begränsas.

Enligt regeringens beslut ska de byggnads- och anläggningsåtgärder som krävs för verksamheten ha vidtagits senast den 31 december 2021. Tillåtligheten förfaller för den del av verksamheten för vilken sådana åtgärder inte vidtagits vid denna tidpunkt. Annars gäller tillåtligheten i 30 år från den dag bolaget anmäler till Länsstyrelsen i Norrbottens län att verksamheten eller del av denna tagits i drift.

Regeringen överlämnade ärendet till miljöprövningsdelegationen för fortsatt prövning av bolagets ansökan.

Miljöprövningsdelegationen har meddelat tillstånd att anlägga och driva upp till 314 vindkraftverk inom etapp 1 och 440 vindkraftverk inom etapp 2. Tillstånden har vunnit laga kraft. Deras slutliga utformning framgår av mark- och miljödomstolens dom den 25 september 2012 i mål M 116-12 och dom den 10 december 2015 i mål M 1423-14.

Nu aktuell prövning (tillstånd etapp 3)

Miljöprövningsdelegationen har den 20 maj 2014 meddelat tillstånd att anlägga och driva upp till 442 vindkraftverk inom etapp 3, se bilaga 1. Miljöprövningsdelegationen har i sitt beslut även godkänt miljökonsekvensbeskrivningen (MKB:n) i ärendet.

Tillståndet är förenat med ett antal villkor och andra föreskrifter. Villkor 2-6 avser samråd med eller godkännande av annan instans för placering av verk, vägar eller ledningar, villkor 7-12 avser skyddsavstånd eller andra åtgärder till skydd för arter och naturmiljön, villkor 13 kompensationsåtgärder för rennäringen samt villkor 14-19 åtgärder till skydd för människors hälsa, arter eller naturmiljön. Verksamhetsutövaren har åtagit sig att skydda vissa naturmiljöer, på så sätt att vindkraftverk inte ska uppföras eller andra anläggningsåtgärder vidtas inom vissa områden.

Miljöprövningsdelegationens beslut har överklagats till mark- och miljödomstolen av tillståndshavaren Markbygden Vind AB samt av Miljö- och tillsynsnämnden i Piteå kommun, Västra Kikkejaure sameby, Föreningen svenskt landskapsskydd och A.H. Klagandena har i viss mån yttrat sig över varandras överklaganden. Även Länsstyrelsen i Norrbottens län, Trafikverket och Sveriges ornitologiska förening har yttrat sig.

Mark- och miljödomstolen har hållit sammanträde för behandling av Västra Kikkejaure samebys överklagan samt Markbygden Vind AB:s överklagan avseende

beslutade kompensationsåtgärder för rennäringen, villkor 13. Vid sammanträdet hölls på samebyns begäran fria partsförhör med renskötarna J.S och A.R och på bolagets begäran sakkunnigförhör med Sindre Eftestøl.

Klagandenas yrkanden, så som de uppfattats av domstolen, redovisas dels samlat under rubrik Yrkanden, dels under separata rubriker för varje klagande. Parternas inställning i frågan om verksamhetens inverkan på rennäringen redovisas separat och övriga frågor tillsammans. Domstolens domskäl redovisas samlat sist i domen.

YRKANDEN

Rennäring

Markbygden Vind AB

Bolaget yrkar att villkor 13 ska ändras på så sätt att avståndet i punkten 1 på s. 10 i bilaga 5 till beslutet ska ändras till 2 km samt att avståndet i punkten 2 ska ändras till 1 km. Vidare yrkar bolaget att samma avstånd ska tillämpas i punkten 6 i bilaga C2 i bilaga 5.

Västra Kikkejaure sameby

Samebyn yrkar i första hand att tillståndet upphävs i de delar som berör samebyn så att inga vindkraftverk placeras inom samebyns område. Samebyn yrkar i andra hand att tillståndet ska förenas med ytterligare villkor till skydd för renskötseln jämte föreskrifter som tydliggör bolagets kostnadsansvar för de åtgärder bolaget är ålagd att vidta samt delegation till tillsynsmyndigheten att vid behov besluta om ytterligare villkor avseende rennäringen.

Samebyn yrkar följande villkor.

- Medgivande för anläggningsarbeten under den tiden samebyn har rätt att bruka området.
- Möjligt driftstopp av verk om renar/renskötare befinner sig i området.
- Utökat avstånd till 5 km från vindkraftsparkens ytterkant såväl under anläggning som vid drift.

- Ålägga bolaget kostnadsansvar för eventuella anläggningar som blir nödvändiga såsom tillfälliga hagar, m.m.
- Full kostnadstäckning för transport med bil.
- Anläggande av ekodukt för att möjliggöra passage.
- Byaskiljande stängsel mellan samebyn och Östra Kikkejaure från stambanan till Byskeälven.
- Restaurera betesmarkerna (Storheden) väster om stambanan genom att sprida ut lav för att påskynda återhämtningen.
- GPS-sändare till renar för att kunna följa dem bättre.
- Helikopter och foder under samling av renar på åretruntmarkerna för att samlat kunna flytta renarna till vinterbeteslandet. Till det behövs då foder, silo, rastkoja, personal, skoter och kälke.

Föreningen svenskt landskapsskydd

Föreningen yrkar att villkorspunkt 13 ska kompletteras med krav på foderkvalitet och näringsinnehåll samt leveranssäkerhet.

Motparternas inställning

Bolaget bestrider samebyns samtliga yrkanden. För det fall domstolen helt eller delvis bifaller samebyns yrkande om att begränsa parkområdet, yrkar bolaget att de kompensationsåtgärder som framgår i bilaga C och C2 inte längre ska gälla.

Samebyn bestrider ändring på det sätt bolaget yrkat.

Länsstyrelsen bestrider ändring av det överklagade beslutet på det sätt samebyn och bolaget yrkat.

A.H bestrider ändring på det sätt bolaget yrkat.

Övriga frågor

Markbygden Vind AB

Bolaget yrkar att villkor 5, 11, 12 och 17, delegation D1-D3 och utredningsföreskrift U1 ska upphävas samt att villkor 7, 19 och 20 ska ändras på det sätt som anges nedan. Markbygden Vind AB yrkar därutöver om verkställighetsförordnande och att tillståndets giltighetstid ska räknas från den dag bolaget anmält att verksamheten inom etapp 3 eller del av denna tagits i drift i stället för från den dag det första verket inom Etapp 1 togs i drift.

Villkor 7

Bolaget yrkar i första hand att det första stycket i villkor 7 ska ges följande lydelse:

För att tillgodose skyddet för kungsörn får vindkraftverk inte uppföras inom de områden som markerats på karta i bilaga E till miljökonsekvensbeskrivningen 2014-11-24 och det område som markerats i bilaga A till bolagets komplettering 2015-11-04.

Om en ny kungsörnsboplats eller alternativbon lokaliseras ska bolaget tillämpa ett skyddsområde inom en radie av två kilometer från boplatsen och alternativbon. Inom ett sådant område får grundläggning av vindkraftverk inte påbörjas. Alternativt får bolaget utforma ett anpassat skyddsområde för att tillgodose skyddet för kungsörn. Områdets utbredning ska underställas tillsynsmyndigheten för godkännande. Inom ett sådant område får grundläggning av vindkraftverk inte påbörjas.

I andra hand yrkar bolaget att första stycket ändras på så sätt att som skyddsavstånd bestäms två km i en radie från kungsörnsbon, såväl avseende de bon som är kända idag och som nya bon.

Vad gäller villkor 7 andra stycket yrkar bolaget i första hand att det ska upphävas och i andra hand att det ändras så att avståndet som angetts i första meningen ändras till 500 m istället för 1 km och att avståndet endast gäller anläggningsarbeten.

Villkor 19

Bolaget yrkar att hinderbelysningen ska, så långt det är möjligt, inom ramen för gällande bestämmelser från Transportstyrelsen, utformas så att påverkan för närboende begränsas. Bolaget ska samråda med tillsynsmyndigheten i denna fråga.

Villkor 20

Bolaget yrkar att villkoret ges följande lydelse:

Bolaget ska samråda med Trafikverket vad gäller lokaliseringen av vindkraftverk för att säkerställa att vindkraftanläggningen inte stör järnvägens radiokommunikationssystem.

Miljö- och tillsynsnämnden

Nämnden yrkar att tillståndet ska ändras så att delområdet Storgranliden utgår, att vindkraftsparkens utformning anpassas i anslutning till berörda naturreservat och att det föreskrivs en tydlig och väl tilltagen skyddszon mot Åbyälven. Nämnden yrkar även att villkor 11 och 12 samt utredningsvillkor U1 förtydligas, att villkor 7 ändras så att skyddsavståndet till boplatser för kungsörn utökas till fyra km och den tidsperiod som begränsar anläggningsarbeten i närheten av kungsörnsbon utsträcks till den 31 juli samt att det införs ett utredningsvillkor för Rokåns dalgång.

Nämnden yrkar vidare att det föreskrivs ett villkor om att Naturvårdsverkets riktvärden för ljud från vindkraftverk i friluftsområden och i områden med lågt bakgrundsljud, det vill säga 35 dBA ekvivalent ljudnivå, ska tillämpas för berörda naturreservat i anslutning till etapp 3. I andra hand yrkas ett villkor med 40 dBA som begränsningsvärde vid naturreservatens gränser.

Föreningen svenskt landskapsskydd

Föreningen svenskt landskapsskydd yrkar i första hand att tillståndet ska upphävas och i andra hand, som det får förstås, att villkor 7, 8, 14, 16, 17 och 20 ska ändras. Vidare menar föreningen att bolagets underlag bör kompletteras i vissa avseenden och att domstolen ska förordna om att tillsynsmyndigheten ska bistås av en grupp med berörda personer.

A.H yrkar i första hand att tillståndet ska upphävas och i andra hand, som det får förstås, att villkor 3, 7, 9, 14, 16, 17 och 19 ska ändras.

Motparternas inställning

Bolaget yrkar att A.H överklagande ska avvisas då hon saknar talerätt och bestrider ändring av tillståndet på det sätt samtliga övriga klaganden yrkat.

Länsstyrelsen har inget att erinra mot att villkor 20 ändras i enlighet med bolagets yrkande men bestrider ändring av det överklagade beslutet i övrigt.

Miljö- och tillsynsnämnden bestrider ändring av villkor 7 på det sätt bolaget yrkat.

Föreningen svenskt landskapsskydd och A.H bestrider, som det får förstås, ändring av tillståndet på det sätt bolaget yrkat.

Trafikverket har inget emot att villkor 20 ändras enligt bolagets yrkande men bestrider ändring av villkor 17.

Sveriges ornitologiska förening bestrider ändring av villkor 7 på det sätt bolaget yrkat samt upphävande av villkor 5 och delegation D1 samt villkor 11 och 12. Däremot anser föreningen att villkor 11 och 12 kan ändras i fråga om tidpunkten för beslut om vindkraftverkens placering. Vidare förordar föreningen att villkor 12 ska skärpas till att avse spelplatser för orre där fler än fem tuppar spelar.

RENNÄRING

Under denna rubrik redogörs sammanfattningsvis för Västra Kikkejaure samebys överklagande och bolagets överklagande av villkor 13 samt motparternas inställning i dessa delar. Vidare redovisas den bevisning parterna hänvisat till och den muntliga bevisning som tagits upp vid sammanträde den 1 februari 2017.

Överklagan av Västra Kikkejaure sameby

Samebyns överklagande

Bristande uppfyllelse av villkor 2 i regeringens tillåtlighetsbeslut

Bolaget uppfyller inte regeringens villkor 2 då närmare placering och utformning av vindkraftverk inte skett i samråd med samebyn så att påverkan på rennäringens bedrivande så långt som möjligt begränsas. Ingen hänsyn har tagits till samebyns framförda synpunkter, villkoren har inte heller utformats tillsammans med samebyn. Varken val av område eller åtgärder har beaktats av bolaget eller miljöprövningsdelegationen (MPD) i tillräcklig omfattning. Den planerade verksamheten innebär en påtaglig skada för renskötseln och ska därför inte beviljas. Skadan för renskötseln kvarstår trots eventuella skadereducerande åtgärder. Rennäringen kommer påtagligt försvåras i områden belägna i nära anslutning till etableringen samt omöjliggöras inom etableringsområdet. Samebyn kommer att få betesbortfall samt en kraftigt försämrad möjlighet att bedriva traditionell naturbetesbaserad renskötsel. Detta kan inte ersättas med exempelvis foder på kontinuerlig bas.

Det saknas redogörelse eller villkor till skydd för renskötaren som ska bedriva renskötsel inom området, exempelvis risken för iskast. Vidare saknas en beskrivning av vilken förändring en etablering innebär för renskötarnas arbetsmiljö. Däribland måste en genomlysning av bland annat belastningsskador på grund av utökade behov av foder, inandning av damm från hantering av foder, fler arbetstimmar på motordrivna fordon såsom skoter m.m. ingå. Att utreda dessa konsekvenser är ett krav enligt försiktighetsprincipen speciellt med fokus på människors hälsa. Det är en påtaglig brist i MDP:s beslut att ingen hänsyn tagits till detta.

Bolaget har som kompensationsåtgärder för kvarstående skador uppgett samråd, information, ersättning för betesbortfall och ersättning för merarbete. De två första föreslagna åtgärderna utgörs av information och samebyn ställer sig frågande till vad dessa ska syfta till. Samebyn blir i så fall den part som genom erhållande av information ska vidta åtgärder, något som innebär att samebyn lider "dubbel" skada.

Information och samråd kan aldrig ses som en kompensationsåtgärd utan måste snarare ses som en skyldighet som åläggs verksamhetsutövaren i enlighet med miljöbalkens regler för ansvar över verksamheten och dess konsekvenser.

Gällande de två övriga förslagen från bolagets sida, ersättning för betesbortfall och merarbete, kan samebyn bara konstatera att bolaget själv medger att skada kommer att kvarstå trots skadereducerande åtgärder. Eftersom skadan blir av bestående art och innebär påtaglig skada för renskötseln ska tillstånd inte medges.

Anpassningsåtgärderna i tillståndet är kraftigt underdimensionerade i förhållande till den skada som samebyn orsakas. Samebyn åberopar en ekonomisk sammanställning som samebyn anser påvisar detta. Sammanställningen ska ses som en lägsta uppskattad nivå och inte som en högsta nivå som kan tänkas uppstå. Syftet med sammanställningen är att visa på hur olika bedömningar bolaget och samebyn gjort, varvid samebyn måste anses vara den part som har bäst kunskap om effekterna, kostnaderna och merarbetet för renskötseln.

Beskrivning av samebyns användning av området

Stor-Granliden kan nyttjas antingen på förvintern då renarna kommer ner på vinterbeteslandet och/eller vårvintern innan renarna flyttas tillbaka till åretruntmarkerna. Området är ett värdefullt uppsamlingsområde med lavbete av hög kvalitet och med sammanhängande betesmarker runtom. I området ligger ofta lite snö vilket gör det lätt att få renarna att beta där. En del renar blir kvar på vinterbetesmarkerna och strövar fritt västerut längs Klubbälven och hamnar i detta område, vilket gör det lättare att lokalisera dem sent på våren eller i början av hösten. Markerna längs Klubbälven har också bra lavbete och nyttjas både i östlig och västlig riktning. Norr om Klubbälven går samebyns enda flyttled mellan detta område och samebyns östligare betesområden. Intill lavmarkerna längs Klubbälven finns bra förvinterbete med örter och gräs vilket är föredömligt under den tid snödjupet är litet. Tidigare år nyttjade samebyn området främst under vårvintern och vid dåliga vintrar hela vintern. Med dålig vinter menar samebyn att renarna inte kommer åt betet, vilket beror på väderförhållandena med kraftiga omväxlingar mellan mildt väder, kyla och rikliga snömängder. De senaste fem åren har samebyn

nyttjat det betydligt mer på grund av dåliga vintrar. Områdets betydelse har därför ökat med åren. Samebyn har GPS-positioner som visar hur renarna använt området.

Samebyn har rätt att nyttja området under längre tid än de 3-4 månader som bolaget angett. Att områden brukas genom så kallat rotationsbete är inget unikt utan är en del i att spara marker för kommande år. En beräkningsgrund måste således utgå från den tid samebyn får nyttja området, något annat skulle vara i strid med samebyns egendomsrättsliga skydd i regeringsformen i vilken renskötselrätten ingår. Konsekvenserna för samebyn blir då långt större än vad både sökanden och MPD angett.

Varje enskild verksamhet påverkar samebyn i ett större perspektiv än bara själva lokaliseringen. Störningszoner av pågående verksamheter har beräknats fram av bland annat SLU. Skarin/Åhmans artikel belyser detta (Skarin Anna, Åhman Birgitta. *Do human activity and infrastructure disturb domesticated reindeer? The need for the reindeer's perspective*: Polar Biology, 2014).

Förlust av betesmark

Samebyn har inga alternativa betesmarker som kan ersätta det betesbortfall som den tilltänkta etableringen medför. Vidare medför etableringen ytterligare betesbortfall i intilliggande områden som blir obrukbara. Således påverkas funktionaliteten i fler områden än enbart etableringsområdet. Störning är ingen linjär företeelse, utan växlar beroende på intensiteten i verksamheten och är också beroende av verksamhetens art, dvs. om det är mycket anläggningsarbete, transporter etc. Störningen i sig påverkar betesutnyttjandet på så sätt att renen aldrig får betesro, utan den rör sig ständigt och istället för att stanna upp och beta av de områden som renskötaren flyttar dem till, så vill de genast därifrån, alternativt sprider ut sig över ett större område än renskötaren vill. Detta innebär dels att renen inte utnyttjar det bete som eventuellt finns i området, dels att renarna förlorar mer energi än de tillgodogör sig, samt kommer in på betesområden som renskötaren tänkt spara på till senare under vintern. Ett stort antal forskningsprojekt visar att renar undviker och/eller hindras i sitt betesutnyttjande av infrastruktur och mänsklig aktivitet

(Vistnes & Nellemann 2008, Skarin & Åhman 2014). Ytterligare intrång på markerna kan få stora konsekvenser för hela samebyns markanvändning. Kan man inte nyttja området blir trycket högre på resterande vinterbetesmarker, det blir en slags "dominoeffekt" som försvårar betesutnyttjandet under vintern och förkortar tidsperioden för möjligt vinterbete. Eftersom markerna krymper blir trycket högre på resterande marker. Det blir svårare att hålla en samlad renjord vilket leder till försvårade möjligheter att kontrollera renens kondition samt hushållningen av betesresurserna. För att hålla isär renarna på de allt trängre markerna tvingas man till intensivare bevakning, vilket leder till ökade kostnader och ökad ohälsa hos renskötarna. Den flexibilitet som är nödvändig för att möta bland annat det förändrade klimatet minskar.

Med minskade betesområden i vinterlanden tvingas man flytta mot vårlanden, vilket leder till ökat betestryck på vårlanden redan under vintern. Samebyn är väldigt hårt drabbad av skogsbruket och har därför begränsat med vårland med hänglavsbete. Samebyn kan därför inte flytta västerut tidigare då snödjupet ofta är högt och det finns begränsat med hänglav. När vårlanden sedan är slutbetade har samebyn försatts i en negativ spiral. Vid minskning av betestillgång minskar följaktligen renantalet och slaktvikten hos varje djur blir lägre. Detta leder till minskad lönsamhet i renskötsel företagen. Någon kan tvingas sluta med sin renskötsel vilket leder till färre renskötare i samebyn och äventyrar upprätthållandet av den samiska kulturen i sin helhet.

Förlust av flyttled

Inom området och i dess närhet återfinns flyttleder för samebyn. Den befintliga flyttleden i anslutning till den tilltänkta etableringen kommer inte att kunna nyttjas. Etableringen skulle således innebära att flyttleden helt förlorar sin funktion samt att fritt strövande renar som kommer västerut längs Klubbälven far i andra riktningar eller blir kvar längre österut. Detta faktum i sig utgör ett hinder för tillståndet då flyttleder och den fria strövningen är avgörande för funktionaliteten i hela samebyns markanvändning. Detta påverkar samebyns flexibilitet och ökar sårbarheten exempelvis under svåra betesförhållanden. Eftersom renen är ett djur som "lär sig"

var flyttlederna går och automatiskt väljer dessa när de under fri strövning söker sig tillbaka mot kalvningslanden på våren, kommer renarna att fortsatt försöka använda den flyttled som nu försvinner i ett industriområde. Istället för att ta sig förbi industriområdet längs flyttleden kommer renarna med stor sannolikhet att följa plogade vägar och skoterspår och därmed också spridas till oönskade områden eller vända tillbaka igen. Renar som lämnas på fri strövning är ofta i dålig kondition och orkar inte söka nya vägar vilket innebär att de kanske inte orkar ta sig upp till vårlanden vilket i sin tur ger följd effekter för kalvmärkning, slakt osv. Det tilltänkta etableringsområdet är således av avgörande betydelse för det funktionella samband som måste finnas mellan samebyns olika betesområden. Intrång i sambandsområdet innebär således att även andra områden som samebyn bedriver renskötsel i bortfaller.

De föreslagna anpassningsåtgärderna kommer inte att reducera uppkommen skada. Skadereducerande åtgärder som exempelvis transporter är ingen hållbar lösning på sikt. Vidare kräver transportlösningar att renskötaren kan samla och hålla kvar renhjorden innan lastning och avlastning. Dessa arbetsmoment förutsätter att området har rätt funktionalitet för att genomföra det. Åtgärderna är inte heller proportionerliga i förhållande till den faktiska skadan som uppstår.

Noteras här bör också att flyttleder särskilt omnämns i förarbetena samt i rennäringslagen där det fastställs att samebyn har rätt att flytta sina renar mellan olika betesområden. Av prop. 1985/86:3 s. 57-58 framgår följande avseende det skydd som rennäringen erhåller enligt den upphävda lagen om hushållning med naturresurser (numera miljöbalken):

"rennäringen är en förutsättning för den samiska kulturen. Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras. Detta innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen inom i princip varje sameby, nämligen en säker tillgång till sådana områden inom både åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna att bedriva renskötsel. Det kan gälla viktiga kalvningsland och områden med särskilt goda betesförhållanden. De viktigaste delarna av renskötselmarkerna bör därför ges ett starkt skydd i NRL mot exploatering."

I angiven proposition s. 159 - 161 anför föredragande statsråd bl.a. följande:

”Skyddet för rennäringen i paragrafens andra stycke syftar till att bibehålla förutsättningarna för näringen genom att ge de viktigaste områdena inom varje sameby ett särskilt skydd. Betydelsen av olika markområden inom renskötselområdet varierar starkt. Skyddet ska ta sikte på sådana områden som det med hänsyn till skilda led i rennäringens utövande i olika samebyar är särskilt angeläget att skydda. Sådana områden kan omfatta t.ex. flyttningsleder, kalvningsland samt vissa områden med särskilt goda betesförhållanden. Vid bedömningen av vilka områden som ska anses vara av riksintresse bör beaktas näringens behov av sammanhängande betesområden och tillgång till alternativa betesområden inom de olika årstidslanden samt alternativa flyttningsleder.”

Förlust av rastbete

Förlusten av rastbeten påverkar även det samebyns flexibilitet negativt då tillgång till rastbeten är en nödvändighet för att kunna flytta förbi området. Alla samebyns vinterbetesgrupper flyttar genom det här området och utan tillgång till alternativa betesområden ökar risken för sammanblandningar, ökat markslitage och minskat betesutrymme.

Stödutfodring

En strategi för att hålla renarna längre tid i vinterbeteslandet kan vara att stödutfodra i terrängen. Utfodring leder till ökade kostnader, men framförallt ökad arbetsbelastning för rensköterna. Den ökade arbetsbelastningen (bevakning, utfodring, flyttning) och svårigheten att hålla renhjorden samlad ger ökad stress hos renskötaren och påverkar arbetsmiljön negativt. Vidare kan markslitaget öka och växtligheten förändras, då hö och foder leder till att gräs tar över och försämrar tillväxten av lav. Stödutfodring är endast en nödåtgärd vid extrema tillfällen, exempelvis vid låst markbete. Det förutsätter att det redan är en samlad renhjörd för att det överhuvudtaget ska gå att genomföra. Det finns scenarion både höstvintrerna och vårvinter där det inte alls är ett alternativ, exempelvis om det är dåligt bete och renarna sprider ut sig i skogen på höstvintrerna innan de hinner samlas ihop. På vårvinter kan de spridas om det blir sämre snöförhållanden, exempelvis skare. Vid sådana tillfällen är det inte överhuvudtaget möjligt att genomföra en utfodring.

Att utfodra renar i avsaknad av betesmarker är dessutom inte ett alternativ till en normal naturbetesbaserad renskötsel. Utfodring hindrar den fria strövningen och stör det invanda beteendet hos renarna. Renskötsel bygger på att renarna är på naturbete året runt. Vänjer sig renarna vid att utfodring sker på vissa platser vid vissa tider är det sedan mycket svårt att avbryta utfodringen och få renarna att återgå till att söka bete på egen hand. Idag är renarna i Sverige semidomesticerade. Vid kontinuerlig utfodring kommer renarna efterhand att utvecklas till tamboskap, vilket innebär att den traditionella renskötseln utrotas för all framtid. En ökad tamhetsgrad hos renen bidrar också till att renens flytkänsla avtar. En tamare ren är inte lika rädd för rovdjur som en vild eller halvild ren är, vilket föranleder att de tamare renarna blir ett lättare byte för rovdjur. Utfodring försämrar också renarnas kondition då de inte behöver söka efter mat. Försämrad kondition försämrar också renarnas möjligheter till överlevnad och kan påverka reproduktionen. Långvarig utfodring innebär således att man tar bort de egenskaper som gör att renen överlever i naturen. Vidare är renens mage känslig och det saknas forskning om hur renar bearbetar konstgjort foder. Utfodring medför också många sjukdomar som leder till dödlighet. Att utfodra renar är således inte något alternativ till en hållbar traditionell renskötsel. Stödutfodring innebär vidare inte bara konsekvenser för renen utan skapar också en ökad sårbarhet i fall av sjukdom eller skador hos renskötarna. Flera renskötare har ingen som kan hjälpa till eller ersätta dem i fall det behövs.

Sämre djurhälsa

Renen utsätts för mer stress samt minskat betesintag på grund av minskad betesro. Att ständigt utsättas för störning leder till att renen inte ges tillfälle att vila, vilket leder till sämre djurhälsa samt minskade slaktvikter. Detta i sin tur minskar intäkterna för renskötarna. En sämre djurhälsa innebär också att renen inte behåller den energi som är nödvändig för att klara flytten mellan de olika årstidslanden.

Skadereducerande åtgärder

Som skadereducerande åtgärd för att renarna ska kunna passera aktuellt område föreslås ofta att renarna ska transporteras förbi området med lastbil. Samebyn flyttar

till och från vinterbeteslanden huvudsakligen genom markflytt. Samebyn bedriver traditionell rensköttsel. En anledning till detta är att det aktuella området, förutom att det innehar viktiga flyttleder, även utgör ett uppsamlingsområde samt att flytten till sommarbeteslanden ofta sker i ett skede när vajorna är dräktiga. Av Rådets förordning (EG) nr 1/2005 av den 22 december 2004 om skydd av djur under transport och därmed sammanhängande förfaranden framgår att det är förbjudet att transportera dräktiga hondjur i slutet av dräktighetstiden eller hondjur som fött den senaste veckan. Angivet stadgande är införlivat i svensk lag genom bl.a. SJVFS 2010:2 (Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om transport av levande djur, domstolens anm.), 5 kap 21 §. Det faktum att vajorna är dräktiga och därmed mycket känsliga medför också stora risker för att de under transport skadas och/eller stressas och förlorar kalven. Flytten går därför inte att stressa på, utan vajorna får vandra i sin egen takt.

Vidare kräver lastbilstransport en samlad flytt, varvid den så kallade fria strövningen kommer att påverkas i stor omfattning eller i stort sett omöjliggöras. Flytten styrs efter rådande snö- och temperaturförhållanden. Renarna har på vårvintern en naturlig dragning västerut mot kalvningslanden. Vanligen bevakas renhjorden extra intensivt under denna period varefter en samlad vårflytt sker. Under år med svåra snö- och betesförhållanden, då renarna tillåts sprida ut sig över ett större område för att de knappa betesresurserna ska räcka till, är inte en samlad flytt möjlig, utan vajorna får vandra västerut i sin egen takt. Även de renar som själva strövar är i behov av intakta flyttleder inom samebyn för att inte ströva in på grannsamebyarnas marker. För flytt med samlad renjord är det naturligtvis en förutsättning att funktionella flyttleder finns. Det ska också särskilt klargöras att den lagstiftning som skyddar samernas rätt att utöva sin kultur där rennäringen utgör grundbulten, syftar till att skydda samernas traditionella leverne. Det traditionella sättet att utöva rensköttsel på är flytt efter samebyarnas flyttleder.

Som en skadereducerande åtgärd anförs ofta att verksamhetsutövaren kan kompensera samebyn ekonomiskt och/eller stödja de renskötsel företag som påverkas negativt. En sådan åtgärd kan inte anses relevant eftersom renskötseln inte

är möjligt att bedriva utan ”den pusselbit” som aktuell mark utgör. Detta oavsett pengar. Tillgång av renbetesmarker är av avgörande betydelse för renskötselns bedrivande. Några eller ett flertal rensköselföretag kommer med all säkerhet att måsta upphöra eller minska sin verksamhet vid en eventuell park oavsett om de kompenseras ekonomiskt på grund av att det inte går att bedriva renskötsel om erforderliga renbetesmarker saknas. Om ekonomiska aspekter skulle tillmätas betydelse i diverse tillståndsprocesser där rennäringens ekonomiska omsättning skulle ställas mot t.ex. gruv-, vatten-, eller vindkraftsbolags omsättning skulle rennäringen inte existera idag.

Att utföra uppföljning i syfte att minska konsekvenserna av en etablerad verksamhet kan inte utgöra en skadelindrande åtgärd. Ett sådant synsätt är i direkt strid med miljöbalkens försiktighetsprincip. Om verksamhetsutövaren inte kan redogöra för de konsekvenser etableringen kommer att få, utan tillståndsmyndigheten bedömer att verksamheten är i behov av uppföljning, så ska tillstånd ej medges, eftersom effekterna av verksamheten inte är kända. Om det vid en uppföljning kan konstateras att renarna inte kan vistas i området, inte flytta genom området, inte nyttja samtliga renbetesmarker, att betesbrist uppstår etc. är det dessutom redan för sent att förhindra de för rennäringen förödande konsekvenserna eftersom verksamheten då redan är etablerad.

Rennäringen som allmänt intresse

MPD har haft att förhålla sig till att rennäringen inte enbart utgör ett riksintresse utan även ett av staten utpekat allmänt intresse. Tillståndsgivande myndigheter har således att bedöma påverkan för renskötseln i sin helhet inom området och inte enbart riksintresset. Det allmänna intresset för rennäringen utgörs inte enbart av riksintressen utan omfattar i stort sett hela samebyns markanvändningsområden. Enligt miljöbalken ska det allmänna intresset så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande. De områden som utgör riksintresse ska utan vidare skyddas mot sådana åtgärder. Samebyn anser att MPD i detta avseende brustit vad gäller bedömningen av konsekvenserna på det allmänna intresset.

Bedömningen vid oförenliga riksintressen

Enligt 3 kap 10 § miljöbalken gäller att om ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål, ska företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt.

Renskötseln kännetecknas av ett naturligt, cykliskt bruk av markerna. Rennäringen har under mycket lång tid bedrivits på detta sätt och framstår som långsiktigt hållbar i ett naturresurshållningsperspektiv. Eftersom de två näringarna inte kan bedrivas sida vid sida utan att stora skador uppstår för rennäringen finns inte någon reell möjlighet att de skulle kunna samexistera. Det är därför uteslutet att tillstånd ska kunna beviljas inom aktuellt område som är förklarat som riksintresse för rennäringen och som dessutom innehåller viktiga sambandsfunktioner för hela samebyns verksamhet. Vidare så kommer etableringen påtagligt försvåra samebyns renskötsel i sin helhet samt omöjliggöras inom området, härav ska tillstånd ej beviljas. Av kommentaren till miljöbalken (3 kap. 5 § miljöbalken, domstolens anm.) framgår att vid bedömningen av vilka områden som ska anses vara av riksintresse beaktas renskötselns behov av sammanhängande betesområden och tillgång till alternativa betesområden inom de olika årstidsmarkerna samt alternativa flyttningsleder. Eftersom renskötseln i området i förevarande fall utgör ett riksintresse ska andra stycket i paragrafen tillämpas. Det ska då avgöras om den framtida verksamheten i fråga kan påtagligt försvåra rennäringsens bedrivande. Detta är en strikt bedömning, skild från den relativa bedömningen i första stycket. Andra stycket ger ett starkare skydd för områden som är av riksintresse för rennäringen. I sådana områden får åtgärd inte tillåtas som påtagligt försvårar näringens bedrivande. I aktuellt fall finns även som tidigare nämnts en flyttled, vilket givits särskilt skydd i såväl miljöbalken som rennäringslagen. Bestämmelsen kom till för att det ansågs att rennäringen hade svårt att hävda sina intressen när tunga exploateringsintressen ställde krav på att utnyttja markområden där renskötsel bedrevs. Det konstaterades att rennäringsens markanspråk ofta hade fått stå tillbaka för andra markanvändningsintressen och att statsmakterna har ett särskilt ansvar för

att säkerställa möjligheter till fortsatt renskötsel för den samiska befolkningen (prop. 1985/86:3 s. 160).

Bolagets svar

Allmänt

Bolaget bestrider samebyns samtliga yrkanden. För det fall domstolen helt eller delvis bifaller samebyns yrkande om att begränsa parkområdet, yrkar bolaget att de kompensationsåtgärder som framgår i bilaga C och C2 inte längre ska gälla.

Det lagakraftvunna tillåtlighetsbeslutet enligt 17 kap. miljöbalken utgör de ramar inom vilka Markbygdens vindkraftspark Etapp 3 ska tillståndsprövas. Frågan om huruvida rennäringen som riksintresse påtagligt kommer att försvåras har prövats inom ramarna för tillåtlighetsbeslutet, där regeringen funnit att så inte är fallet och att det därmed inte föreligger hinder för tillåtlighet under förutsättning "...att bolaget kompenserar för det intrång som verksamheten medför för rennäringens bedrivande...". Bolaget vill här betona att inom ramarna för tillåtlighetsbeslutet gjordes bedömningen att "...hinder mot verksamheten inte föreligger enligt 3 och 4 kap. miljöbalken". Regeringsbeslutet angav även "...att den ansökta verksamheten inte strider mot miljöbalkens mål eller mot de krav som ställs i 2 kap. 2-6 §§ miljöbalken". Det som nu ska prövas inom ramarna för tillståndet är huruvida föreslagna åtgärder (typ av åtgärder och deras omfattning) kompenserar för den påverkan som vindkraftanläggningen orsakar rennäringen på så sätt att villkor 2 i tillåtlighetsbeslutet uppfylls.

Markbygdens vindkraftspark etapp 3 och rennäringen inom Västra Kikkejaure sameby kan samexistera i området men renskötseln behöver kompenseras för ökat tryck på marken och merarbete för renskötarna. Villkor 2 i regeringens beslut är uppfyllt i och med de omfattande samråd som genomförts med Västra Kikkejaure sameby och de åtgärder som bolaget föreslagit kompenserar för det intrång som verksamheten förorsakar rennäringen i utredningsområdet och omkringliggande områden.

Som anges på s. 5 i bilaga H till MKB:n är det endast 3 % av Västra Kikkejaures vinterbetesmarker som berörs av vindkraftsområdet. Bolaget har sedan i sin komplettering av ansökan 2015-11-04 valt att utesluta en del av vindkraftsområdet inom Västra Kikkejaures vinterbetesmarker, vilket medför att den andel av Västra Kikkejaures vinterbetesmarker som berörs av vindkraftsområdet är ännu mindre än 3 %.

Vindkraftsområdet överlappar kärnområde av riksintresset för rennäringsen inom Västra Kikkejaures vinterbetesområde med ca 100-200 m på vissa ställen. Bolaget kommer dock inte att placera några vindkraftverk inom riksintresse för rennäringsen inom Västra Kikkejaure sameby. I och med detta åtagande minskar andelen av Västra Kikkejaures vinterbetesmarker som direkt berörs av Markbygdens vindkraftspark Etapp 3 ytterligare.

Samrådsprocessen har varit mycket omfattande och samebyn har getts många tillfällen att påtala eventuella brister i MKB:n. Genom de inlagor som Västra Kikkejaure ingivit till MPD framgår att samebyn, efter att ansökan lämnades in till MPD, fick information om planer på ytterligare vindkraftsprojekt inom samebyns betesområde (se samebyns yttrande daterat 2015-02-16). Det kan inte anses rimligt att bolaget ska vidta åtgärder för att kompensera för kumulativ påverkan från andra potentiella vindkraftsprojekt som varit i ett tidigare skede i sin planeringsprocess. Det åligger de senare projekten.

Det bör förtydligas att det är de kvarstående konsekvenserna som bedöms uppstå *efter* att skadereducerande åtgärder vidtagits som kompensationsåtgärderna ska kompensera för. Bolagets bedömning är att bolagets förslag till kompensationsåtgärder med beaktande av försiktighetsprincipen kompenserar för de kvarstående konsekvenserna som vindkraftanläggningen orsakar samebyn.

Samebyns påstående om att det saknas redogörelse eller villkor till skydd för renskötaren som ska bedriva renskötsel inom området, exempelvis risken för iskast är felaktigt då det i ansökningshandlingarna (se komplettering 2015-11-04, bilaga

C, s. 7) framgår att bolaget åtar sig följande: "Installation av system för avisning samt information till samebyarna om vilka tidpunkter det finns förhöjd risk för iskast. Det ska upprättas tydliga rutiner för hur kommunikationen med avseende på risker ska fungera."

Samebyn ställer sig frågande till vad kompensationsåtgärder såsom samråd och information syftar till. Bolaget har utförligt beskrivit föreslagna åtgärder i bilaga C i den komplettering som ingavs till MPD 2015-11-04. Där framgår bland annat att samebyn ska ges möjlighet att lämna synpunkter på planerad verksamhet, byggstart och byggordning samt att det ska finnas möjlighet att anpassa anläggningsarbetena till samebyns verksamhet. Bolaget har i detta PM förtydligat att bolaget kan överväga att anpassa anläggningsarbetena i närheten av flyttleden söder om Storgranliden.

Att stödutfodra renar är ingen ny företeelse utan brukar utföras vid till exempel vintrar med dåliga betesförhållanden. Renskötarna kan själva välja var det är lämpligt att placera krubborna för att undvika problem med markslitage och förändring av växtlighet.

Kompensationsåtgärderna för Västra Kikkejaure sameby ska kompensera för de kvarstående konsekvenser som lyfts fram i MKB:n. Det är viktigt att de kompensationsåtgärder som beslutas är sådana att de verkligen tar sikte på de konsekvenser som vindkraftsparken för med sig för rennäringen. Västra Kikkejaure har föreslagit ytterligare villkor men för inget resonemang om vilka kvarstående konsekvenser som var och ett av förslagen avser att kompensera för. Det saknas en tydlig koppling till de kvarstående konsekvenserna i MKB:n. Bolaget kan inte godta förslagen utan anser att det är de konstaterade konsekvenserna som anges i ansökningshandlingarna för Markbygden Etapp 3 som bolaget ska kompensera för.

Samebyns förslag på ytterligare villkor

- Samebyns medgivande för anläggningsarbeten

Samebyn har rätt att nyttja sina vinterbetesmarker under perioden 1 oktober till 30 april, vilket motsvarar sju månader om året. Om verksamhetsutövaren inte skulle kunna bygga under den perioden skulle anläggningsperioden inom detta område bli mer än dubbelt så lång. Villkorsförslaget innebär att det förmodligen inte skulle vara möjligt att bygga under sju månader av året. Att behöva avbryta och sedan starta upp anläggningsarbetena efter ett avbrott på sju månader innebär även att det blir svårt att göra upphandlingar samt att anläggningsperioden förlängs ytterligare. I tillåtlighetsbeslutet från regeringen finns en tidsbegränsning som verksamhetsutövaren behöver ta hänsyn till. Inom ramen för det samråd som bolaget föreslagit kan bolaget överväga att anpassa tidpunkt för anläggningsarbeten i närområdet till flyttleden söder om Storgranliden, för att minska påverkan under flytt av Västra Kikkejaures renar.

- Möjligt driftstopp av verk om renar/renskötare befinner sig i området
Det är allmän känt att under vintermånaderna är produktionen från vindkraftverk som störst. Driftstopp under dessa månader skulle resultera i ett bortfall om ca 45 % av den totala årsproduktionen för bolaget och skulle medföra att de verk som behöver stängas av under den period renskötare/renar befinner sig i området inte blir lönsamma att bygga. Beräkningen utgår ifrån ett driftstopp under perioden mitten av november till början av april. Bolagets uppfattning är att ett driftstopp är en orimlig åtgärd sett till det bortfall av produktion som det skulle leda till.

- Utökat avstånd till 5 km

Bolaget känner inte till att det finns forskningsresultat som stödjer ett sådant störningsavstånd för vindkraftanläggningar.

- Ålägga bolaget kostnadsansvar för anläggningar

Det finns inte någon konsekvens i form av ökade sammanblandningar av renar på grund av vindkraftanläggningen som skulle föranleda en sådan åtgärd. Vidare motivering till varför en sådan åtgärd inte ingår i bolagets förslag på

kompensationsåtgärder framgår i komplettering av ansökan 2015-11-04, bilaga C, s. 12 under rubrik 4.2.

- Full kostnadstäckning för transport med bil

Kompensation för full kostnadstäckning av transport med lastbil kan inte anses vara en kompensation till följd av påverkan från vindkraftanläggningen eftersom samebyn vissa år brukat transportera sina renar till området öster om väg E4:a. Transportbehov är således ingen ny företeelse för samebyn. Bolaget har i komplettering av ansökan 2015-11-04, bilaga C, s. 13 under rubrik 4.4 motiverat varför bolagets förslag omfattar hälften av de kostnader som är direkt kopplade till transportererna. Av den nämnda bilagan framgår bland annat att "en medfinansiering säkerställer att samebyn ser en reell nytta med att nyttja området" samt att på grund av områdets storlek är det inte hållbart att området betas varje år.

Bolaget noterar att samebyn kopplat samman bolagets föreslagna kompensationsåtgärd i form av transporter som en kompensation för påverkan på flyttleden som Västra Kikkejaure nyttjar söder om vindkraftsområdet. Bolaget vill påpeka att syftet med transportererna är att möjliggöra bete öster om E4:an som en kompensation för samebyns minskade möjligheter att alternera betesområden från år till år. Bolagets kompensationsåtgärd i form av transporter har ingen koppling till flyttleden.

Den flyttled som passerar söder om vindkraftsområdet vid Storgranliden ligger i de närmaste delarna ca 0,3-1,7 km från vindkraftsområdets gräns. Totalt är det ca 5 km av flyttleden som ligger på detta avstånd från vindkraftsområdet vid Storgranliden. Övriga delar av flyttleden ligger på betydligt längre avstånd från vindkraftsområdet (närmast 4,2 km). Bolagets bedömning är att flyttleden fortsatt kommer att kunna nyttjas av samebyn under vindkraftanläggningens drifttid. Som nämnts ovan kan bolaget överväga att anpassa anläggningsarbeten i närområdet till flyttleden så att de inte sammanfaller med tidpunkt då renarna flyttas längs med flyttleden söder om Storgranliden.

- Anläggande av ekodukt för att möjliggöra passage

Bolaget har beskrivit varför en sådan kompensationsåtgärd inte föreslagits av bolaget på s. 13 under rubrik 4.4 i bilaga C till komplettering av ansökan, 2015-11-04. Av den nämnda bilagan framgår följande : "Bolaget bedömer att en ekodukt är en orimlig åtgärd i förhållande till den skada som vindkraftanläggningen orsakar samebyn. Dessutom är det osäkert om den går att genomföra med hänsyn till de tillstånd som krävs." Bolaget föreslår istället, i samma bilaga, att bete öster om E4:an kan möjliggöras genom transporter

- Byaskiljande stängsel

Det är känt att sammanblandningar av renar från de två samebyarna har skett innan några vindkraftsverk hade anlagts i Markbygden. Uppgifter från uppföljningsprogrammet och samråd med Västra Kikkejaure har också visat att just sammanblandning av renar från andra samebyar har varit en av farhågorna med vindkraftsprojektet. Bolaget har tidigare i processen i samband med ansökan förklarat att det finns ett avtal med Östra Kikkejaure sameby som innebär att det inte ska uppstå några konsekvenser i form av ökade sammanblandningar av renar jämfört med hur läget såg ut innan vindkraftanläggningen byggdes. Uppföljningsprogrammet visar också att sammanblandningarna snarare har minskat sedan de första verken i Markbygden etablerades. Bolagets bedömning baserat på uppgifter från uppföljningsprogrammet är att vindkraftsparken inte kommer att leda till ökad sammanblandning av renar. Det är därför inte motiverat att ålägga bolaget skyldighet att vidta åtgärder i detta hänseende.

- Restaurera betesmarkerna (Storheden) väster om stambanan

Bolaget har redogjort för anledningen till att denna åtgärd inte ingår i bolagets förslag till kompensationsåtgärder på s. 11-12 under rubrik 4.3 i bilaga C inlämnat till MPD 2015-11-04. I bilagan framgår att efter en dialog med SLU och Sveaskog, som tillsammans bedriver forskning om lavspridning, har det framkommit att forskningen ännu är i ett tidigt skede och att det finns ett antal utmaningar kvar att lösa. "Osäkerheter avseende utfallet av denna åtgärd är så stort att bolaget inte ser det som rimligt att ange betesrestaurering som en kompensationsåtgärd."

- GPS-sändare till renar

Bolaget ser inte vilken kvarstående konsekvens som denna åtgärd skulle kompensera för. Det saknas motivering för varför det skulle åligga bolaget att vidta denna åtgärd.

- Helikopter och foder under samling av renar på åretruntmarkerna

Bolaget ser inte vilken kvarstående konsekvens som beror på vindkraftanläggningen som denna åtgärd skulle kompensera för.

Samebyns beräkning av kostnader

Det vitsordas inte att sammanställningen speglar samebyns ökade kostnader hänförliga till vindkraftanläggningen. Ersättning för renfoder och merarbete för renskötarna ska utgå i den omfattning som motsvarar påverkan från vindkraftanläggningen. Även utan påverkan från vindkraftanläggningen sker sammanblandning av renar. Kostnader i samband med samling uppstår likaså utan påverkan från vindkraftanläggningen. Bolaget noterar att samebyn delat upp sina anspråk i tre faser, kostnader för åtgärder inför byggnation, kostnader för åtgärder m.m. under byggfasen och därefter årliga kostnader under driftskedet. Att kommentera beloppen var för sig är inte meningsfullt då de inte speglar den påverkan som är aktuell för prövning i detta mål. Bolaget kan alltså inte heller vitsorda de angivna kostnaderna som sådana.

Den inverkan som kan förutses vara hänförlig till vindkraftsverksamheten och ska beaktas i detta mål är relativt liten sett till att samebyns marker endast berörs i begränsad omfattning. Endast ett fåtal verk kommer att placeras inom samebyns vinterbetesmarker och dessutom i kanten mot Östra Kikkejaures vinterbetesmarker som används i mer begränsad omfattning enligt uppgifter från samebyn i uppföljningsprogrammet. Den redovisade sammanställningen anger inte någon grund för uppfattningen att beloppen motsvarar en kostnad hänförlig till vindkraftsverksamheten. I bilaga H till miljökonsekvensbeskrivningen, vilken samebyns företrädare före ansökans inlämnande tagit del av, redovisas ingående de konsekvenser som kan förutses såvitt avser renskötelsen. Konsekvenserna har

därutöver redovisats under skriftväxlingen och senast i bilaga 2 till bolagets inlagan den 6 december 2016. Bolaget vidhåller således den kompensation som föreslagits hos MPD i bilaga C till inlagan den 4 november 2015 och senare upprepats i domstolen och att regeringens villkor till skydd för renskötseln är uppfyllt.

Samebyns bemötande

Enligt gällande rätt är det verksamhetsutövarens ansvar att ersätta för kvarstående effekter. Flertalet av de skador som kvarstår blir inte kompenserade utan blir bestående, exempelvis förlust av markområden/beten. Om samebyn måste undvika området är det att betrakta som en tillfällig expropriationsliknande åtgärd, vilket medför att bolaget ska utge ersättning för detta enligt expropriationslagen. I denna argumentation hänvisas till; Ds 2016:27 s. 47 ff, s 59 ff och s. 63 ff, Bertil Bengtsson.

Bolaget anför att det endast är en liten del av samebyns vinterbetesmarker som berörs av etablering och att detta i sig skulle utgöra en omständighet som innebär att skada inte uppstår. Det är dock områdenas funktionalitet som är avgörande samt hur samebyns struktur och markanvändning i sin helhet ser ut och påverkas. Vidare kan samebyn konstatera att bolaget anger olika procentsatser för hur stort område som kommer att påverkas. Bolaget har i sitt yttrande angett att det endast är ca 4 % av vindkraftsområdet som anläggs med kranplaner och vägar. I bolagets miljökonsekvensbeskrivning står det att ca 6 % av ytan kommer att tas i anspråk till anläggningar och därmed helt utgå som betesmark. Bolaget synes således själv inte kunna ange hur stort område som påverkas.

Gällande risker för renskötarna och renen anför bolaget att de installerat system för avisning och att det är ett tillräckligt skydd. Det har vid flertalet olika tillfällen visat sig att iskast sker trots avisningssystem, bland annat i kontrollprogrammet för Gabrielsberget. Med ökade risker för arbetsmiljö följer även ökade risker för belastningsskador vid exempelvis ökad skoterkörning och hantering av foder. Vidare vill samebyn här särskilt framföra att bolaget i yttrande framför att det inte är möjligt med driftstopp om renar/renskötare skulle befinna sig i området på grund

av ekonomiska skäl. Det kan inte anses som proportionerligt att risken för skada på människa eller egendom, i detta fall renar och renskötare, ställs mot ekonomiska intressen. Samebyn menar att det måste åligga verksamhetsutövaren att vidta alla försiktighetsåtgärder för att undvika detta. Driftsstopp under sådana omständigheter är en nödvändighet.

Samebyn ställer sig frågande till vad bolaget avser med att *överväga* att anpassa anläggningsarbetena i närheten av flyttleden. Detta skulle innebära att det finns en konstant osäkerhet när och om bolaget avser att anpassa sina åtgärder.

Bolaget anför att beräkningsgrunden måste utgå från det faktiska intrånget som vindkraftsparken orsakar och att detta inte innefattar hela den tid som samebyn får nyttja området. Samebyn vill här påtala att ett faktiskt intrång innebär att samebyn inte kan nyttja området när renskötsel är tillåten vilket är ett faktiskt intrång. Bolagets inställning synliggör att de inte har kunskap om renskötselns förutsättningar och olika behov. Att samebyn kan tvingas undvika området innebär en rådighetsinskränkning över betesmarkerna. Att samebyn inte kan nyttja sin rätt innebär en otillåten rådighetsinskränkning enligt det egendomsrättsliga skydd renskötseln har.

Bolagets anförande om att samebyn själv vid olika tillfällen stödutfodrar och att detta inte är en ny företeelse visar återigen på bristande kunskap. Det är en väsentlig skillnad på stöd/nödutfodring och en kontinuerlig utfodring. Samebyns egna erfarenheter från utfodring samt den tillgängliga forskning kring renens hälsa vid utfodring visar entydigt att detta inte är lämpligt som en konstant åtgärd. Samebyn bifogar ett utlåtande från professor Birgitta Åhman gällande utfodring inför bland annat slakt. Detta utlåtande är inte framtaget för aktuellt mål men stödjer det samebyn tidigare anført och nu anför gällande renar och foder. Samebyn ställer sig här också frågande till bolagets uttalande att renskötarna själva kan välja var det är lämpligt att placera krubborna för att undvika dessa problem. Det framgår inte hur och vem som ska placera ut krubborna. Att få ut foder med en kälke är inte på något sätt genomförbart. Det måste framgå om det är bolaget som ska köra foder.

Åtgärderna måste fungera i praktiken annars kan det inte betraktas som vare sig en kompensations- eller skadeförebyggande åtgärd.

Det är nödvändigt med ett villkor som innefattar att bolaget ska inhämta samebyns medgivande under anläggningstiden. Samebyn delar inte bolagets uppfattning att villkoret är mer ingripande än nödvändigt. Syftet med villkoret är att minska effekten, inte att reglera uppkommen skada. Bolaget utgår från att medgivande aldrig kommer ges vilket i sig måste anses som anmärkningsvärt. Villkoret är nödvändigt för att samebyn ska ha möjlighet till flexibilitet. Både forskning och samebyns erfarenheter visar extra stora störningar under anläggningstiden, och att detta i sig kan leda till att området måste undvikas i sin helhet.

Bolagets bemötande

Samebyn har åberopat en sammanställning av Birgitta Åhman, SLU, angående risker hänförliga till utfodring med pellets. Bolagets erbjudna åtgärder har föreslagits för att i första hand förbättra en naturlig kosthållning för renarna. Samtidigt har bolaget ansett att det är rimligt att tillskjuta foder i form av pellets för att skapa en tryggare situation för renskötarna. Detta trots att det berörda området inte synes vara av större betydelse för renskötseln. Det kommer således inte att röra sig om utfodring med pellets i någon större omfattning.

Samebyn har anfört att ersättningen ska baseras på ett nyttjande under hela den tid som samebyn har rätt att hålla renarna i området. Av samebyns egna uppgifter framgår att man inte håller renarna där under hela den tillåtna perioden. Det är därför ologiskt att bolaget ska tvingas till åtaganden som baseras på hela den period som samebyn får vistas i vinterbeteslandet.

Vad gäller iskast godtas inte driftstopp sett till den teknik som kommer att vara aktuell och sett till en korrekt rimlighetsavvägning. Utöver den teknik för avisning och automatstopp som kommer att installeras har bolaget åtagit sig att tillhandahålla viss utbildning och vart femte år tillhandahålla högst tre skoterhjälm.

Länsstyrelsens svar

Regeringens tillåtlighetsbeslut sätter ramarna för vilka åtgärder som är rimliga att vidta till skydd för rennäringsen. Regeringen gör bedömningen att rennäringsen i de områden som bedömts vara av riksintresse inte påtagligt kommer att försvåras och att hinder för tillåtlighet därmed inte föreligger förutsatt att beslutet om tillåtlighet förenas med villkor som innebär att bolaget ska kompensera för det intrång som verksamheten medför för rennäringsens bedrivande. Kravet på kompensation för intrång och även skadeförebyggande åtgärder gäller hela utredningsområdet och omkringliggande områden. I villkor 2 i tillåtlighetsbeslutet framgår vilken hänsyn bolaget ska ta gentemot rennäringsen. Där framgår bland annat att den inom utredningsområdet närmare placeringen och utformningen av vindkraftverk och vägar ska, i samråd med berörda samebyar, ske så att påverkan på rennäringsens bedrivande så långt möjligt begränsas. Uttrycket ”så långt möjligt” används i flera paragrafer i 3 kap. miljöbalken. I *Miljöbalken en kommentar Del I* (Bengtsson, Bjällås, Rubensson, Strömberg, utgiven år 2016 supplement 15) framgår i kommentarerna till 3 kap. miljöbalken att i uttrycket ”så långt möjligt” ligger enligt förarbetena att den avvägning som ska göras ska omfatta hänsynstagande till de praktiska och ekonomiska konsekvenserna av det skydd som paragraferna i 3 kap. miljöbalken ger. I första hand är avsikten att i det enskilda fallet ge utrymme för samhällsekonomiska hänsynstaganden. Även konsekvenserna för berörda enskilda intressen ska vägas in. Enbart ekonomiska hänsynstaganden ska dock inte få äventyra skyddsintresset. Länsstyrelsen anser att vid tillämpningen av uttrycket ”så långt möjligt” i villkor 2 måste det som anges ovan beaktas. Det innebär att vid bedömningen av vad som slutligen får anses vara rimligt ska ett visst mått av proportionalitet tillämpas. Vidare framgår av villkor 2 i tillåtlighetsbeslutet att bolaget ska vidta åtgärder i syfte att kompensera för det intrång som verksamheten förorsakar för rennäringsen i utredningsområdet och omkringliggande områden. Vilka kompensationsåtgärder som är rimliga att vidta är således beroende av vilket intrång som bedöms uppstå. En övergripande synpunkt som länsstyrelsen har på den inlägga som har lämnats in av samebyn är att omfattningen på den skada som uppkommer för renskötseln, enligt samebyns mening, inte har kvantifierats i

inlagan. För att det ska vara möjligt att värdera och ta ställning till de synpunkter som framförs, erfordras att samebyn redovisar kvantitativa eller kvalitativa uppgifter som stöder de synpunkter som har lämnats.

Frågan om sökt verksamhet medför påtaglig skada för rennäringen bör inte vara föremål för ytterligare diskussion eftersom regeringen redan har tagit ställning till detta. Fokus bör istället ligga på om de kompensationsåtgärder som ska vidtas är i linje med de ramar som har angivits i villkor 2 i tillåtighetsbeslutet. Det har inte framkommit skäl som talar för att det beslutade tillståndet ska upphävas i de delar som berör samebyns område eller att det ska föreskrivas om ytterligare villkor till skydd för renskötsel. Bolaget och samebyn har samrått med varandra. Av samrådsredogörelsen framgår att placering och utformning av vägar och vindkraft har varit föremål för diskussion. Det tillstånd som har meddelats för Etapp 3 tar i tillräcklig grad hänsyn till det som stadgas i villkor 2 i tillåtighetsbeslutet.

Länsstyrelsen noterar att det är första gången alltsedan prövningen av Etapp 3 påbörjades som samebyn har inlämnat en redovisning av de kostnader som enligt samebyns mening uppkommer. Samebyn anser att sammanställningen styrker att anpassningsåtgärderna är kraftigt underdimensionerade i förhållande till den skada som uppkommer för samebyn. Länsstyrelsen finner dock att kostnadsposterna inte har specificerats närmare i sammanställningen. Det är således ytterst svårt att värdera och bedöma den sammanställning som har lämnats in.

Samebyn har inte kvantifierat eller på annat sätt redovisat omfattningen av betesbortfallet. Samebyn anser att den störningszon som MPD har föreskrivit är för liten och att den ska vara i vart fall fem kilometer. Det framgår dock inte vilka skäl som ligger till grund för att avståndet fem kilometer är mer ändamålsenligt.

Vad gäller förlust av flyttled har samebyn inte redovisat de skäl som ligger till grund för ställningstagandet att flyttleden inte kommer att kunna utnyttjas.

Det har inte framkommit skäl som talar för att det finns anledning att föreskriva om ytterligare villkor till skydd för renskötseln. Därtill är flera av förslagen till villkor så pass otydligt formulerade att det i beaktande av de krav som i praxis ställts på tydlighet och precision vid villkorsskrivning, är tveksamt om dessa kan föreskrivas som villkor.

Överklagan av Markbygden Vind AB

Bolagets överklagande

Bolaget har yrkat att bolagets förslag i bilaga 5 till miljöprövningsdelegationens beslut ska föreskrivas som kompensationsåtgärder i villkor 13 och att den ändring som föreskrivits av miljöprövningsdelegationen i villkoret ska tas bort. Således ska ersättning utgå till samebyn vid anläggningsarbeten inom 2 km från samebyns område och vid drift inom 1 km.

Den dom i mål M 824-11 som MPD hänvisar till beslutades 2011 och baserades på det forskningsunderlag som fanns då. Vid tidpunkten för domen fanns endast en vetenskaplig artikel kring vindkraft och semidomesticerade renar, vilket var Flydal m.fl. 2004. Den behandlade renar i inhägnad och gavs ingen vikt i den nämnda domen. Istället grundade sig domen på idag äldre studier om vilda renar och andra typer av ingrepp än just vindkraft. Sedan domen har flertal vetenskapliga artiklar (Colman m.fl. 2012, Colman m.fl. 2013, Skarin 2015) samt slutrapport för de stora projekten Vindrein (2005-2014) och Kraftrein (2007-2014) publicerats (Colman m.fl. 2014).

Det finns vetenskapliga publicerade artiklar som behandlar störning på renar under en vindkraftanläggnings driftfas. Dessa artiklar ger inte stöd för någon särskild störningszon under driftfasen. Det kunde emellertid noteras en störning inom 100 m från tillfartsvägen och det bör även nämnas att studieområde i Colman m.fl. 2013 inte lämpar sig för att studera effekter inom 500 m från anläggningen p.g.a. betesförhållanden, varför en konservativ bedömning är att det ändå kan uppstå konsekvenser ut till 500 m från anläggningen. Slutrapporten för Vindrein och Kraftrein, som inkluderar tidigare nämnda publikationer samt annan ännu ej

publicerad forskning, visar att en anläggning i sig inte behöver vara upphov till störning på renarna utan att det snarare är den mänskliga aktiviteten som stör renarna. Under driftsfasen är ökning av mänsklig aktivitet kopplat till vindkraftanläggningen begränsad och jämförbar med tiden innan vindkraftanläggningen uppfördes.

Utöver ovan nämnda forskningsresultat finns även en studie gjord inom ramarna för ett kontrollprogram på Gabrielsberget. Slutsatserna från denna studie efter två års drifttid visar på en störningszon om i genomsnitt 1 km från anläggningens ytterkant samt med ett minskat nyttjande av 50 % inom detta område. Dock bör beaktas att slutsatserna är konservativa eftersom fler renar nyttjat området under bygg- och driftsfas jämfört med antalet renar som nyttjade området innan vindkraftsparken byggdes, vilket inte slutsatserna tagit hänsyn till. Kontrollprogrammet bygger även till största del på uppgifter från renskötarna vilket i sig är en bias. Ett rimligt scenario för störning på renskötseln under driftsfasen baserat på dagens forskningsläge ligger inom 0-500 m avstånd från vindkraftanläggningen. Bolagets förslag till avstånd om 1 km under driftsfas är därmed väl tilltagen och försiktighetsprincipen är därmed beaktad. Att anta ett större störningsavstånd än 1 km under driftsfas är orimligt tilltaget och har inget stöd i dagens vetenskapliga kunskapsläge.

Under anläggningsfasen är den mänskliga aktiviteten större jämfört med under driftsfasen. Enligt studier av vindkraftanläggningar i Norge har undvikelsebeteende hos renarna under anläggningsfas kunnat påvisas inom 500 m från vindkraftanläggning. I Skarin 2015 anges en störningszon om 2 km. Skarins resultat avser en studie under kalvningsperioden då det är såväl allmänt känt som behäftat i vetenskapen att renarna är som mest störningskänsliga. Samma störning kan inte anses uppkomma under vinterbetesperioden som det handlar om i det här ärendet. Man kan snarare förvänta sig en motsatt effekt eftersom vinterbete är begränsat och motivationen hos renarna att nyttja tillgängligt bete gör att störningar kan överkommas. Dagens vetenskapliga kunskapsläge visar på en störningszon mellan 100-500 m, 2000 m för kalvningsland, under anläggningsfasen. Bolagets förslag till kompensation som bygger på ett störningsavstånd om 2 km under anläggningsfas är

därmed väl tilltagen med hänsyn till det vetenskapliga kunskapsläget och försiktighetsprincipen är därmed beaktad. Att anta ett större störningsavstånd än 2 km under anläggningsfasen är orimligt tilltaget utifrån dels dagens vetenskapliga kunskapsläge och dels att etableringen sker i vinterland.

Att MPD ökat avstånden i bilaga 5 till beslutet innebär ökade kompensationskostnader som inte kan motiveras då några förutsebara risker för skada inte föreligger för rennäringen på längre än 2 km avstånd under anläggningsfasen och 1 km under driftfasen. Enligt bolagets beräkningar skulle en ökning av avståndet från 2 km till 3 km under anläggningsfas, innebära en kostnadsökning om ca 60-70 % enligt den beräkningsmodell för ersättning som beslutet hänvisar till, vilket inte kan anses vara motiverat då några förutsebara risker för skada inte föreligger för rennäringen på längre än 2 km avstånd. Likaså har bolagets beräkningar visat på en 100-procentig ökning av kostnaderna, enligt den beräkningsmodell för ersättning som beslutet hänvisar till, om avståndet ökas från 1 till 2 km under drifttid. Inte heller en ökning från 1 km till 2 km under drifttid kan anses vara motiverat då det ligger allt för långt ifrån det avstånd som det finns vetenskapligt stöd för.

Sammanfattningsvis menar bolaget att med de störningsavstånd som bolaget föreslagit att ersättning för foder och merarbete ska baseras på, dvs. 1 km under driftfasen och 2 km under anläggningsfasen, med god marginal kompenserar för den skada som kan förutses på renskötseln inom Västra Kikkejaure sameby. Att utöka störningsavstånden mer än vad bolaget föreslagit saknar grund i både befintlig forskning och med avseende på att försiktighetsprincipen redan har beaktats.

Samebyns svar

Utöver den forskning som bolaget hänvisar till har ytterligare ny forskning publicerats, vilken ger stöd för samebyns redogörelse om störningar och störningszoner. Det finns ett stort antal vetenskapliga studier av effekter på renar av olika typer av störningskällor. Mer än 100 internationellt publicerade studier har dokumenterat undvikandeeffekter på renar. Forskning de senaste 20-25 åren visar

att den viktigaste responsen på kontinuerliga störningar och permanenta ingrepp, som vägar, kraftledningar, bebyggelse, pipelines m.m., är att renen minskar användningen av betesområdet nära störningen (eg. Cameron m.fl. 1992, Smith m.fl. 2000, Dyer m.fl. 2001, Vistnes & Nellemann 2001, Mahoney & Schaefer 2002, Anttonen m.fl. 2011, Boulanger m.fl. 2012, Sawyer m.fl. 2013). Studierna visar tydliga mönster i att renar undviker infrastruktur och mänsklig aktivitet på relativt stora avstånd, ofta med flera kilometer (Vistnes & Nellemann 2008; Skarin & Åhman 2014). Vidare så har studier av minst 240 olika djurarter, genomförda av över 1 500 olika forskare också dokumenterat sådana undvikandeeffekter (Nellemann et al. 2003. *Biological Conservation* 113: 307-317). Dessa resultat har sammanfattats av FN och också använts i en rad domstolsbeslut från bland annat Norge.

Vistnes och Nellemann (2008) fann också att i undersökningar där man studerat effekten av en störning på renar och caribou inom 2 km från en störningskälla och/eller under en kort tidsperiod hade man inte lyckats visa någon effekt av störningen, medan man i majoriteten (41 av 49) av de studier där man studerat effekterna på längre avstånd än 2 km och/eller under en längre tidsperiod påvisat negativa effekter utav störningen på renarna (Vistnes & Nellemann 2008). Merparten av de studier som fokuserar på lokala, direkta effekter av störningar visar således på liten och kortvarig påverkan (eg. Flydal m.fl. 2004, Reimers m.fl. 2006, Flydal m.fl. 2009). På den geografiskt och tidsmässigt lilla skalan riskerar man alltså att missa de viktigaste effekterna av en störning, exempelvis hur en barriär i landskapet påverkar renarnas totala användning av betesområdet. Det innebär att det krävs regionala studier över flera månader och år, snarare än lokala och kortvariga studier, för att ta reda på hur renar reagerar på ingrepp i landskapet.

Colmans studie, som bolaget hänvisar till, är genomförd inom en del av ett sommarbetesområde på Nordkynnhalvön i Nordnorge och har studerat effekterna av vindkraft på renarnas habitatval. Den studien visade inte på några negativa effekter under driftsfasen av vindkraftsparken. Men den studien skiljer sig dock ifrån de studier som har gjorts i Sverige. Den norska studien är utförd i en del av ett öppet

(kalfjäll) sommarbetesområde vid kusten, medan studierna i Sverige har handlat om renbetesmark i skogslandet. Det gör att en jämförelse mellan studierna blir delvis irrelevant eftersom förutsättningarna är så pass olika. Detta har också konfirmerats av J.E. Colman och S. Eftestøl vid ett arbetsmöte för att ta fram en gemensam rapport om forskningsläget kring vindkraft och ren, Oslo 23-24 november 2015. I Colmans studie gjordes ingen GPS-positionering av renar och de har inte gjort någon siktanalys för att utvärdera hur renarna använde området kring vindkraftsparken i förhållande till topografin. Colman et al. 2013 har inte heller dokumenterat hur hela renhjorden på Nordkynnhalvön förhåller sig till området där vindkraftsparken ligger. Sammantaget innebär detta att studien kan ha missat effekter av vindkraftsparken på den regionala skalan eftersom renarnas uppehållsområden inte är registrerade på den skalan.

Studien av renarna kring Gabrielsberget kan också betraktas som en intermediär studie, eftersom renarna rör sig inom ett begränsat område och inte har möjlighet att välja andra områden längre bort från Gabrielbergets vindkraftspark än 10 km. Till skillnad från studien på Nordkynnhalvön så omfattar studien på Gabrielsberget hela renhjordens användning av området, vilket kan förklara skillnaden i resultat från den norska studien. Forskarna har alltså inte enbart studerat de renar som befinner sig närmare parken utan hela renhjordens betesutnyttjande. Det kan också konstateras att Colman håller med i forskarnas tankesätt då han i sitt abstrakt till den vetenskapliga artikeln säger "*Our results cannot be used to infer effects of a WP built in higher-quality habitats or where large-scale movements are less restrictive than on a peninsula*". Gabrielsberget innefattar just betesmarker av högsta kvalitet i områden där förflyttningar är svårare (skogsmark och vinterbete) än på den öppna tundran. Dessutom är Colmans studie genomförd sommartid under insektsstörningar då det är väl känt att renar kan tolerera störningar från infrastruktur och mänsklig aktivitet om de bara har möjlighet att fly undan insekter och parasiter. Men i Colmans studie har inte effekter utav insektsstörningar studerats.

Gällande studien i Gabrielsberget kan här anföras följande. Undvikelsezonen är beräknad från parkens mittpunkt enligt Enetjärns GPS-analys. Då radien på parken

är ca 2.2 km innebär det att man bara behöver göra parken 800 m bredare så försvinner hela undvikelsezonen genom att parkens ytterkant sammanfaller med en 3 km undvikelszon. Detta torde knappast vara en möjlig beräkningsmodell. Samebyn anser att beräkningsgrunden för undvikelsezon måste utgå från de närmaste verken och inte parkens mittpunkt. De analyser som forskningen tagit fram visar på en statistisk signifikant undvikelseffekt upp till 3 km från parkens ytterkant. Detta antagande saknar inte stöd och är inte "taget ur luften" utan grundar sig på beprövade vetenskapliga metoder.

Bolaget anför också att en orimlig kostnadsökning skulle uppstå om avståndet för störningar skulle uppgå till 3 km. Samebyn vill här lyfta fram den skyldighet som åläggs verksamhetsutövaren i enlighet med miljöbalkens regler för ansvar över verksamheten och dess konsekvenser. Det kan inte vara rimligt eller förenligt med gällande rätt och praxis att samebyn belastas med eventuella kostnader som förorsakats med anledning av etableringen.

Bolagets bemötande

Bolaget motsätter sig att den beskrivning av dagens forskningsläge som Västra Kikkejaure anger i sitt yttrande redogör för dagens kunskapsläge och att det skulle vara tillämpligt på förhållandena i detta ärende. I första hand är det den kunskap som finns angående den berörda vindkraftsverksamheten och de aktuella förhållandena för den berörda samebyn som ska tillämpas vid bedömningen av konsekvenser på rennäringen inom Västra Kikkejaure sameby. För Markbygdens vindkraftspark finns delvis sådan kunskap i och med det uppföljningsprogram som genomförts sedan 2010. Tillräcklig kunskap har dock ännu inte samlats in avseende drifttiden, vilket föranlett att sådan kunskap varit nödvändig att inhämta via andra forsknings- och studieresultat där förhållandena inte skiljer sig avsevärt från det aktuella ärendet. Resultaten från uppföljningsprogrammet samt andra då tillgängliga forsknings- och studieresultat har legat till grund för konsekvensbeskrivningen i detta ärende. Bolaget vill även upplysa om att i konsekvensbeskrivningen för rennäringen (bilaga H till MKB) beskrivs de regionala effekterna på renskötseln som samebyn påtalat är viktigt att beakta. Bolaget menar vidare att tillgänglig

forskning baserat på helt andra förhållanden (t.ex. andra djurarter) än i detta ärende inte är tillämpbara för att bedöma konsekvenserna i detta fall. Det finns dock vissa generella slutsatser som forskningen inom renskötsel kommit fram till och som är möjliga att tillämpa vid bedömning av konsekvenser i detta ärende. En sådan generell slutsats, baserat på dagens tillgängliga forskning, är att det främst är den mänskliga aktiviteten kopplat till infrastrukturprojekt som är störande för renar och inte den fysiska anläggningen i sig.

Vad gäller Skarins rapport, som samebyn åberopat, vill bolaget påpeka att denna rapport bör tillämpas med försiktighet då det är svårt att härleda vilket faktaunderlag som vissa av slutsatserna i rapporten baseras på. Vindval, som ursprungligen beställde och finansierade studien, valde att inte publicera rapporten inom Vindvals rapportserie med anledning av att "oenighet råder, när det gäller vilka slutsatser som kan dras av de redovisade resultaten". Studien baseras på en GPS-studie som saknar data före att anläggningen byggdes. Av den anledningen är det svårt att dra några slutsatser om vilken påverkan som kan härledas till vindkraftanläggningen. Bolaget anser istället att de slutsatser som framkommit genom kontrollprogrammet på Gabrielsberget (Enetjärn Natur 2014) är den idag mest lämpade studien att tillämpa för att bedöma störningar från en vindkraftanläggning under drifttid på renskötsel inom vinterbetesland i norra Sverige. Slutsatserna i slutrapporten för detta kontrollprogram härrör från berörda renskötares uppgifter. Rensköterna har även granskat och godkänt slutrapporten. Resultaten från en GPS-studie på Gabrielsberget (samma data som använts i Skarin m.fl:s rapport) har använts för att verifiera rensköternas uppgifter. Baserat på avsaknad av föredata är det inte lämpligt att enskilt tolka resultat från GPS-studien, utan dessa ska endast ses som en möjlighet att verifiera uppgifter som rensköterna själva lämnat.

Ett lämpligt kunskapsunderlag för att bedöma vindkraftanläggningens konsekvenser på renskötseln inom Västra Kikkejaure sameby är i första hand de studier som gjorts i Markbygden inom ramarna för uppföljningsprogrammet (villkor 3 i regeringens beslut om tillåtlighet). För att bedöma påverkan under anläggningens

drifftid bör i första hand tillgängliga studieresultat som avser vindkraftanläggningar i nordiska renvinterbetesland användas som underlag. Som ett komplement till dessa studier kan generella forskningsresultat från studier angående vindkraftanläggningars påverkan på renskötseln tillämpas. Studieresultat som inte kan anses vara generellt tillämpbara slutsatser och som avser annan typ av verksamhet, andra djurarter eller renskötsel i annan typ av betesland än vad som avses med detta ärende är inte lämpliga att tillämpa för att bedöma vindkraftanläggningens konsekvenser för renskötseln inom Västra Kikkejaure sameby. Bolaget anser att den konsekvensbeskrivning som ingår i ansökan och de förslag på kompensationsåtgärder som redovisas i bilaga C till komplettering av ansökan 2015-11-04 på ett tydligt sätt redogör för vilka konsekvenser som uppstår för renskötseln inom Västra Kikkejaure sameby samt på vilket sätt kompensationsåtgärderna kompenserar för det intrång som verksamheten medför för renskötseln inom samebyn. I och med detta är villkor 2 i regeringens beslut om tillåtlighet uppfyllt.

Länsstyrelsens svar

Slutrapporten för de norska projekten Vindrein och Kraftrein avslutas med följande text: *“more studies are needed in areas with different environmental conditions in order to be certain about what effects can be expected from WP and power line developments within reindeer areas”*.

I korthet innebär det att ytterligare studier krävs i områden där andra förutsättningar råder för att man ska kunna vara säker på vilken påverkan som kan förväntas från vindkraft och kraftledningar på ren inom områden där det finns renar. I slutrapporten redovisas bland annat resultat från vindkraftanläggningarna i Kjöllefjord och Fakken i Nord-Norge. Anläggningen i Fakken består av 18 vindkraftverk och anläggningen i Kjöllefjord består av 17 vindkraftverk. Båda anläggningarna är belägna i nära anslutning till havet utanför den nordnorska kusten. Länsstyrelsen konstaterar att det är tveksamt i vilken utsträckning som resultaten från de norska undersökningarna kan tillämpas på Markbygden som är ett väsentligt större projekt. Dessutom har Markbygden lokaliserats i det svenska skogslandskapet. Därtill är det

tveksamt i vilken grad de slutsatser som redovisas i slutrapporten kan tillämpas i andra miljöer innan dess att det finns studier som bekräftar detta, vilket även påtalas i slutrapporten. Länsstyrelsen finner att det inte har framkommit något nytt som talar för att bolagets begäran om ändring ska bifallas.

Bevisning

Skriftlig bevisning

Parterna har hänvisat till bland annat följande handlingar som stöd för sin talan.

Västra Kikkejaure sameby har hänvisat till rapporten *Renar och vindkraft II – Vindkraft i drift och effekter på renar och renskötsel* av Anna Skarin m.fl., SLU, Rapport 294, Uppsala 2016 till stöd för att belysa vindkraftsetableringars effekter på och konsekvenser för renskötseln samt en skrivelse *Synpunkter på möjlighet till planerad samling och slakt inom rennäringen och effekter av att tvingas hålla renar i hägn före slakt*, daterad den 30 november 2015 av professor Birgitta Åhman, SLU, till stöd för vad samebyn anfört om användningen av foder.

Samebyn har vidare hänvisat till olika kartor från samebyns renbruksplan, bland annat karta med GIS-positioner, se domsbilaga 2.

Samebyn har slutligen åberopat en sammanställning över beräknade kostnader för att vidta olika åtgärder inför byggnation samt under byggtid och drifttid, till styrkande av hur kraftigt underdimensionerade anpassningsåtgärderna är i förhållande till den skada som samebyn orsakas.

Markbygden Vind AB har åberopat ett sakkunnigutlåtande av Sindre Eftestøl, *Sakkyndig uttalelse i forbindelse med Mark och Miljödomstolens behandling av Markbygdens vindkraftspark etappe 3*, daterat den 12 december 2016, till styrkande av bolagets inställning gällande vindkraftsparkens effekt på rennäringen och av att de ersättningar och åtgärder som bolaget föreslagit är tillfyllest.

Muntlig bevisning

Under sammanträdet vid mark- och miljödomstolen hölls fria partsförhör med renskötarna J.S och A.R samt sakkunnigförhör med Sindre Eftestøl. Den senare är forskare vid Oslo universitet. Han har sedan 2006 forskat kring mänsklig infrastruktur och påverkan på renar och har bl.a. varit involverad i fyra olika projekt i dessa frågor. Hans utsaga hänförde sig i allt väsentligt till hans skriftliga sakkunnigutlåtande.

Nedan sammanfattas de uppgifter som lämnades av J.S och A.R. Under förhören visades bl.a. en karta från samebyns renbruksplan med GPS-positioner, för att beskriva hur området används (aktbilaga 62, domsbilaga 2).

J.S

Västra Kikkejaure sameby är en skogssameby. Flyttleden, som används av hela samebyn, möjliggör för dem att fritt ströva i öst-västlig riktning men även att flytta mellan olika betesområden. Det gula strecket på kartan är flyttleden. Vindkraftsparken kommer att ligga cirka 650 m från flyttleden. Det gröna området är samebyns vinterbetesområde, det blå är deras kärnområden och det röda är samebyns nyckelområden. Förlorar man nyckelområdena avgränsas möjligheterna för stor del av betet inom hela vinterbetesområdet. Nyckelområdena är livsavgörande och i dessa finns det bästa betet och de kan även vara uppsamlingsområden för ren. Kartbilden visar tydligt hur de nyttjar markerna. Man nyttjar hela vinterbetesområdet i mindre eller större utsträckning men nyckelområdena nyttjas i sin helhet, mer eller mindre varje vinter beroende på betessituation.

När renarna blir störda sprids de vilket innebär merarbete för renskötarna. I värsta fall far renarna över till någon av grannsamebyarna och man får sammanblandningar. Barriärerna i landskapet består bl.a. i stängslet vid stambanan, slyskog och contortaskogar. Flyttleden går över det bästa landet, både för bete och för strövning. Eftersom man både i söder och norr är omgiven av slyskog och contortaplantering finns inte någon annan väg utan man blir styrd efter flyttleden. Det finns

inga andra alternativ än flyttleden, varken för flyttning av renar eller för fri strövning.

Samebyn har en strävan att bedriva traditionell renskötsel. Han kan därför inte se foder som en kompensation för att man omöjliggör den fria strövningen och täpper till flyttleden, när man inte har andra alternativa flyttvägar. Detsamma gäller lastbilstransport som kompensation. Traditionell renskötsel bygger på att ren ska gå till fots både mellan åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna men även inom olika marker inom vinterbetesområdena. Bryter man det tappar man fotfästet i sin egen verksamhet. Man kan inte kompensera betesbortfall och yttre störningar genom att frakta renen kors och tvärs. Renskötarna är också beroende av att renarna känner till sina marker. Det finns en risk att de inte gör det om man fraktar dem. Om renarna förlorar kunskapen om hur de kan förflytta sig på markerna skulle det leda till merarbete och sammanblandning och i värsta fall att man tappar bort renar, vilket kan vara en väldigt stor personlig förlust för en renskötare.

Samebyn har idag en vinterhjord på cirka 2 000 renar men får ha högst 3 500 renar. Skälet till att de valt att ligga under det högsta renantalet är bl.a. att de lider av ett hårt rovdjurstryck, vilket har resulterat i att man tangerar 30-50 % förlust av årskalvar. Samebyn tål inte större förluster än så. Sedan har man de renar man har. Det tar en livstid att jobba upp en renstam men det kan gå fort att stammen minskar kraftigt. I värsta fall riskerar man att bli utan renar om intrången blir för stora. Samebyn har gått från att vara sju aktiva renskötare till idag tre.

På kartan syns hur renen själv väljer att nyttja området. GPS-positionerna är från ett 30-tal renar under tre månader år 2014-2015 samt under mer eller mindre hela vintern år 2015-2016. Detta visar dels hur samebyn använder flyttleden mellan områdena men även på hur renen själv använder området genom sin egen strövning. De är en smal sameby som bara är cirka 1,5 mil bred. Då finns inte mycket utrymme till förfogande. Samebyn är ganska styrd till att hålla sig mitt inne i samebyns marker. De har redan flaskhalsar i form av skogsbruket, klimatförändringar, rovdjur, biltestverksamhet, Arvidsjaur's samhälle och andra samebyar.

Det är livsviktigt för deras renskötsel att de kan nyttja vinterbetesmarkerna på det sätt de gjort hittills. Det är lika viktigt med fungerande flyttled som att man kan genomföra fritt strövande. Annars är det inte längre traditionell renskötsel de bedriver.

A.R

Han har bedrivit renskötsel i Östra Kikkejaure samebyn sedan 1977 tills för ett år sedan då han övergick till att vara renskötare inom Västra Kikkejaure sameby. Han har erfarenhet av vindkraft i Östra Kikkejaure och har suttit med i processen inför utbyggnad av vindkraft.

När man byggde pilotprojektet Dragaliden med tolv vindkraftverk förhandlade Östra Kikkejaure fortfarande med bolaget om resterande Markbygden. Samebyn tänkte att de skulle göra ett försök och flyttade renar med lastbil och byggde en hage i angränsning till vindparken. Vid tre tillfällen släppte de renarna cirka en kilometer från området och vid ett tillfälle körde de ut ensilage. Betet var gott men de fick aldrig renarna att stanna kvar i området. Vid två tillfällen for renarna österut från parken och vid ett tillfälle for de norrut. Man försökte få dem att vända tillbaka mot vindparken men fick dem inte att stanna kvar. De testade detta under tre år men har sedan valt att inte använda det området såsom de hade nyttjat det tidigare.

Det han kan se framför sig om man bygger dessa cirka 50 verk i Stor-Granliden är att renarna under 1-2 år kommer att passera snabbt förbi området så att de kommer utanför störningszonen som han tror är mycket större än vad bolaget angett. Renen viker av söderut för att undvika obehag och hamnar då på angränsande samebys område då den egna samebys område är så smalt. Detta innebär ökade kostnader och är tärande för renens kondition.

Det finns ingen kompensationsåtgärd för det här området som gör att samebyn går oskadad. Det kommer bli så att man struntar i att använda området och istället

flyttar direkt längre ned. Effekten av det blir att man överbetar andra områden. En samebys kapital är inte renen eller renhjorden utan det bete man har att tillgå.

Många tror sig vara experter på rennäringen men det är samebyn som har kunskapen och erfarenheten. De blir dock aldrig trodda. Många gånger har det visat sig att de haft rätt.

ÖVRIGA FRÅGOR

Under denna rubrik redogörs sammanfattningsvis för vad parterna anför överklagningsvis i övriga frågor samt motparternas inställning i dessa delar. Vidare redovisas den bevisning parterna hänvisat till.

Överklagan av Markbygden Vind AB

Bolagets överklagande

Tillståndets giltighetstid

Bolaget har yrkat att tillståndet ska gälla 30 år från den dag bolaget har anmält till länsstyrelsen att verksamheten inom Etapp 3 eller del av denna har tagits i drift och inte från den dag det första verket inom Etapp 1 togs i drift. Bolaget har anfört i huvudsak följande till stöd för yrkandet. Den tolkning som MPD gjort bygger på en missuppfattning av regeringens villkor. Av den tidsplan som redovisades för regeringen genom den då föreliggande tekniska beskrivningen framgår helt tydligt att utbyggnaden av vindkraften skulle komma att ske i flera etapper med beräknad driftstart i slutet av 2013. Vidare framgick att den beräknade livslängden för vindkraften uppgick till 20-30 år efter driftstart, om inte anläggningen förnyas. Det är uppenbart att det är denna tidplan och beskrivning som låg till grund för regeringens beslut när den bestämde en tid om 30 år från tillståndets giltighetstid.

Verkställighetsförordnande

Bolaget har yrkat att ett verkställighetsförordnande med stöd av 22 kap. 28 § miljöbalken ska meddelas och har anfört i huvudsak följande. Det av Högsta domstolen (HD) anlagda synsättet i NJA 2012 s 623 kan inte sägas tala emot ett

bifall till bolagets yrkande. Det HD uttalar i domen är dels att verksamhetsutövaren måste visa konkreta skäl för ett förordnande och redovisa de nackdelar som följer av ett nekat bifall, dels visa att de fördelar som står att vinna vid ett bifall överväger de nackdelar som kan uppstå om tillståndet tagits i anspråk och det senare inte står fast och vinner laga kraft.

Regeringen har meddelat tillåtlighet av vilket följer att tillstånd ska meddelas. Den tillståndsprövande är bunden av regeringens tillåtlighetsprövning och ska meddela tillstånd med nödvändiga villkor, se 2 kap 9 § miljöbalken. Det kan redan av denna omständighet hävdas att ett tillstånd kommer att vinna laga kraft även om det överklagas.

Tillståndet omfattar rätten att anlägga vägar och andra markarbeten som krävs för vindkraftsverksamheten och att dessa utförs i sådan tid innan vindkraftverken uppförs att lagakraftvunnet tillstånd kan antas föreligga innan verken uppförs. Det är dock av stor vikt för bolaget att få möjlighet att utföra avverkningar och markarbeten då dessa är årstidsberoende. Det rör sig vidare om ett stort antal vindkraftverk som ska uppföras under flera säsonger samtidigt som bolaget har att respektera en föreskriven arbetstid. Den påverkan på miljön som kommer att ske före ett lagkraftvunnet tillstånd är således hänförlig till förberedande arbeten. Ett eventuellt överklagande kommer inte att medföra att sådana arbeten uteblir då projektet redan förklarats tillåtligt av regeringen. Det är därmed visat att risken för sådana irreversibla skador på miljön som motiverar att verkställighetstillstånd inte medges är obefintlig. Samtidigt är det angeläget att verksamheten ska kunna påbörjas snabbt för att hinnas med före utgången av arbets- eller igångsättnings-tiden. Som framgår av regeringens beslut i detta avseende så föreskrivs att tillåtligheten endast gäller för det som utförts innan tiden löper ut. För bolaget skulle det innebära en avsevärd nackdel att behöva ge in en ny ansökan om tillstånd för att kunna slutföra Markbygdenprojektet.

Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar

Bolaget har yrkat att villkor 5 och delegationsföreskriften D1 ska upphävas och har till stöd för yrkandet anfört i huvudsak följande.

MPD gör ingen specificering av vilka våtmarksfåglar som avses eller vid vilka platser restriktioner kan komma ifråga. Det blir således upp till tillsynsmyndigheten att avgöra. MPD:s motivering till villkoret är också svag och motsägs av det som MPD anger att det rör sig om förekomster av ”allmänt förekommande arter”.

Eftersom det rör sådana allmänt förekommande arter och utredningen i MKB:n och bilaga 2 i ansökan avseende påverkan på arterna visar att någon större påverkan inte uppkommer så är detta villkor omotiverat sett till den marginella nytta det innebär.

Utredningens bedömningar är gjorda med en hög grad av säkerhet, även sett till projektets storlek, beroende på att antalet fåglar på dessa våtmarker sammantaget är litet och långt ifrån de antalsnivåer där en påverkan kan ge utslag på arternas status. Några stora bestånd eller höga tätheter rör det sig inte om, och eftersom påverkan blir liten kommer heller inte projektet i konflikt med artskyddsförordningen.

Kännedomen om vilka arter våtmarksfåglar som finns och var dessa häckar är mycket god efter en rad fågelinventeringar inom Etapp 3 åren 2008-2013. Utifrån våtmarkernas kvaliteter finns det heller inget som tyder på att fågelförekomsterna kommer att förändras och se annorlunda ut i framtiden än de gör idag. Anläggningsfasen är dessutom i en relativt nära framtid. Sammantaget är den kunskap om fågellivet som redan finns i projektet tillräcklig för att besluta om villkor. Den åsyftade rekommendationen om buffertzoner i Vindvals syntesrapport (rapport 6467) är allmänt formulerad men är främst menad att tillämpas på lokaler med, i ett regionalt perspektiv, särskilt skyddsvärda förekomster av våtmarksfåglar baserat på artförekomst eller tätheter. Det resonemanget ska tillämpas här även om villkor 5 endast talar om temporära stopp under häckningstid. Ett projekt finansierat av Vindval har nyligen igångsatts (Naturvårdsverket 2015) som syftar till att uppdatera syntesrapporten om vindkraft och fåglar från 2011, och att förtydliga valda delar för att bl.a. underlätta tolkningen av rapportens rekommendationer. Rapport 6467 är i vissa fall dåligt preciserad i sina rekommendationer och har på grund av sin

otydlighet kommit att i vissa avseenden tillämpas betydligt striktare av myndigheter i tillståndsprocesserna än vad författarna avsåg (M. Green, muntl.). Framför allt gäller det gränsdragningen för när buffertavstånd aktualiseras. Ordinära eller låga tätheter av de utpekade fågelarterna, liksom förekomster av enstaka revir av dessa arter, bör inte per automatik aktualisera buffertavstånd eller andra liknande skyddsåtgärder.

Delegation D1 är onödig. Åtagandena avseende skyddsåtgärder för våtmarksfåglar är tillräckligt långtgående och konkreta för att undvika sådan påverkan på fåglar som är i strid med artskyddsförordningen. Därmed behövs inga fler villkor.

Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon

Bolaget har yrkat att villkoret ska ändras, bland annat så att det föreskrivs kortare skyddsavstånd, se under rubrik Yrkanden, och anfört i huvudsak följande.

MPD motiverar sitt beslut om skyddsavstånd på 3 km mot örnböna utifrån ny kunskap i rapport 6589 (Naturvårdsverket 2013) och MPD hänvisar också till den osäkerhet som ligger i att markanvändningen i skogslandskapet är föränderlig över anläggningens livslängd. Markbygdens skogslandskap skiljer sig dock inte på något avgörande sätt från skogslandskapet runt många andra vindkraftsprojekt, planerade eller befintliga. Andra miljödomar avseende skyddsavstånd mot kungsörnsböna gäller skogslandskap med samma förutsättningar och grad av brukande, och därmed föränderlighet, som Markbygden. Detta måste ha varit kunskap väl känd vid tidpunkten för dessa domslut. Det ger alltså ingen anledning till ett strängare synsätt för Markbygden. Inte heller finns något som antyder att kungsörnsbönas revir och hemområden i Markbygden i något avgörande avseende skiljer sig från andra örnböna i norra Sveriges skogslandskap. Därmed finns inga bärande argument för varför de skyddszoner som tillämpas på andra håll, eller de inventeringsinsatser som anses tillräckliga där, inte skulle vara tillämpliga i Markbygden. De skyddszoner som planeras bygger på mångårig kunskapsinsamling i de berörda revirerna under 8 år samt slutsatser från Vindvals forskning om örn och vindkraft. I MKB:n görs också bedömningen att påverkan på kungsörnsbönas status uteblir – av Etapp 3 såväl

som kumulativt – och att planerna därför är förenliga med artskyddsförordningen. Man måste se den insamlade kunskapen om örnreviren i Markbygden som jämförelsevis mycket omfattande och att det redan idag uppgår till avsevärt mer än vid en genomsnittlig vindkraftsprövning. Även om inventeringskraven gradvis har höjts sedan inventeringarna inleddes 2008 så överskrider insatserna med bred marginal de riktlinjer för örninventering inför vindkraftsetablering som idag används av myndigheter och andra aktörer vad avser t.ex. antal inventeringstillfällen/-dagar och hur många år inventeringar gjorts (se t.ex. Haas m.fl. 2015, Kungörn Sverige 2015, Länsstyrelsen Västernorrland 2015). Bolagets inventeringar har också kunnat visa att det finns vissa områden som är mer frekventerade av örnar än andra, och att detta mönster har hållit i sig över flera år, liksom när man jämför örn rörelser i mars-april med rörelser i augusti- september, vilket ger en trygghet i slutsatserna. Därigenom uppfyller materialet för Markbygden extra höga krav på kunskapsinsamling och bör mycket väl räcka som underlag för ett beslut omfattande anpassade hänsynszoner, eller i andra hand ”genomsnittliga” buffertzoner om 2 km, för Etapp 3. Uppföljningen, med rådande metodik, ingår också i uppföljningsprogrammet för projektet och anses som sådan vara fullt tillräcklig för att kartlägga påverkan av vindkraft på örnreviren i Markbygden.

MPD:s påpekande att kunskapsunderlaget är knapphändigt för det nyligen påträffade reviret i Etapp 3 stämmer i viss mån, men ska inte skyllas på bristande planering och är ingenting att göra åt. Reviret har inte varit känt före 2014, och tecken på något aktivt bo eller lyckad häckning har inte hittats 2014-2015 trots eftersök, och trots att två boplatser – en gammal och en nyare – har lokaliserats. Därigenom har det helt enkelt inte funnits någon aktiv boplatser att följa upp örn rörelser vid. MPD efterfrågar alltså ett underlag från någonting som inte funnits. Avsaknaden av sådana data kan rimligtvis inte ses som en sådan brist i kunskapsunderlaget att det ska försvåra processen. Det kan tvärtom finnas skäl till varför häckningar inte skett, t.ex. att örnparet är oerfaret eller att örnreviret eller boträden inte är av tillräckligt hög kvalitet, vilket gör att lyckade häckningar mycket väl kan utebli i reviret även framöver.

Det har förut i olika sammanhang framhållits att Markbygdenprojektets storlek motiverar att försiktighetsprincipen ska tillämpas på ett striktare sätt vilket skulle vara ett skäl för skyddsavstånd på 3 km mot boplatser istället för 2 km, eller ett lokalt anpassat avstånd. De lokaliserade örnreviren i Markbygdenområdet ligger dock väl åtskilda i landskapet och årliga studier 2008-2016 har inte visat att örnarnas rörelser berör mer än de närmast liggande delarna av respektive etappområde. Trots hundratals timmar i fält har örnar från reviren i Etapp 3 inte konstaterats röra sig in i de områden som omfattas av Dragaliden, Etapp 1 eller Etapp 2. Inte i ett enda fall har ens någon revirdispyt mellan de kända örnparen kunnat konstateras. Därigenom är det osannolikt att det finns en sådan kumulativ effekt av hela Markbygdenprojektet samlat att det skulle ge en större påverkan än vad varje enskild etapp gör, något som rimligtvis borde finnas för att det samlade projektet skulle motivera extra stor hänsyn gentemot kungsörn. Tvärtom pekar alla data på att örnreviren berörs av sinsemellan olika delar av Markbygdenprojektet och att man därför kan se de olika etappområdena som åtskilda i sin påverkan, på samma sätt som många andra separata vindkraftanläggningar i Sverige. Om man med påverkan sedan avser störningar, kollisionsrisker eller eventuell påverkan på bytesunderlaget (skogshöns) gör ingen skillnad – det kommer inte att uppstå en kumulativ påverkan på örnarna som överskrider påverkan av de enskilda etapperna på ett sådant sätt att det riskerar att vara i konflikt med artskyddsförordningen.

Vad gäller stopp för anläggningsarbeten inom 1 km från boplatser under perioden 1 februari till 31 maj så överskrider det väsentligt de liknande avståndsrekommendationer för skogsbruket om 200-500 m som finns på sid 77 i Åtgärdsprogrammet för kungsörn (Naturvårdsverket 2011). I åtgärdsprogrammet är de rekommenderade skyddszonerna 500 m avseende skogsbruksåtgärder under häckningstid, men under icke häckningstid rekommenderas minst 200 m för kalavverkning och 300 m för anläggning av skogsbilväg. Skogsbrukets transporter, av t.ex. virke, omfattas över huvud taget inte av rekommendationerna. MPD:s ställningstagande är mycket kortfattat och saknar närmare motivering, inte minst varför det är av avgörande vikt att skyddsåtgärderna i villkor 7 är betydligt

strängare än skogsbrukets motsvarande riktlinjer. Vad gäller anläggningsarbetena i Markbygden är de fullt jämförbara med de skogsbruksåtgärder som listas i åtgärdsprogrammet för kungsörn. Aktiva boplatser i två örnrevir i den närliggande Etapp 2 av Markbygdenprojektet är idag belägna relativt nära väg, väl inom 1 km från två allmänna vägar. Vi ser inte vari den avgörande skillnaden för örnarna består att upprustning och underhållsarbete på allmänna vägar där kommer att vara fullt tillåtet under häckningsperioden medan motsvarande inte ska gälla för vägpassager inom vindkraftsparken.

Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre

Bolaget har yrkat att villkoren ska upphävas och har till stöd för sitt yrkande anfört i huvudsak följande.

Genom de skyddsåtgärder som planeras i Etapp 3 kommer de spelplatser för tjäder och orre som är belägna i utpekade miljöer att skyddas från påverkan. Förutom att påverkan undviks på utpekade miljöer måste det också påpekas att orrspel på myrar och sjöisar sker på de centrala öppna delarna (referenser i BWP 2008), vilket i praktiken gör att avstånden till verken blir ännu längre. De buffertzoner för tjäder och orre som föreslås i Vindvals syntesrapport (rapport 6467) baseras på bedömningar som i nuläget har många år på nacken och inte bygger på faktiska studier av hur skogshöns påverkas av just vindkraft, än mindre på svenska förhållanden. MPD:s villkor baseras trots det enbart på rapport 6467. Inget av de inkomna yttrandena från Naturvårdsverket, Piteå kommun, SOF, NOF, etc. uppvisar heller något nyare faktabaserat underlag som stöd för att tjäder och orre inte kan fortleva i skogsmark inom ett utbyggnadsområde för vindkraft. Än mindre att Markbygdenprojektet eller dess Etapp 3 riskerar att påverka bestånden av tjäder och orre på ett betydande sätt. Det finns alltså ingen grund för bedömningen att etableringen av vindkraft står i konflikt med artskyddsförordningen genom sin påverkan på arterna. Tvärtom visar flera färskrapporter på motsatsen.

De skyddsåtgärder som planeras i Etapp 3 räcker för att säkerställa ett långsiktigt skydd av viktiga spelplatser. Även utan inventeringar kan man med tillräckligt god

säkerhet förutsäga var skyddsvärda spelplatser kan finnas. Majoriteten av orrens spelplatser, t.ex. på öppna myrar och sjöisar, har en betydande kontinuitet och kan förväntas vara bestående över lång tid, flera decennier eller ännu mer. Deras positioner på myren/isen varierar heller inte mycket mellan år. De erfarna, äldre orrtupparna nyttjar i första hand centrala delar av sådana spelplatser medan yngre tuppar däremot i stor utsträckning är rörliga och spelar perifert, på andra typer av öppna spelplatser m.m. (referenser i BWP 2008). Sådana består i Markbygden av mer eller mindre människoskapade miljöer som kan förväntas vara dynamiska i tid och rum, t.ex. hyggen, uppställningsplatser och vändplaner för skogsbilvägar. Dessa orrspel är av sin natur sådana att de uppkommer när nya förutsättningar uppstår och att de upphör när t.ex. hyggen övergår i ungskog eller när vändplaner växer igen. För hyggen sker det i regel inom 20-30 år från avverkning, sedan måste spelet flytta någon annanstans. Såväl spelplatsernas begränsade livslängd som deras lilla betydelse för orrstammen i stort talar därför för att deras skyddsvärde måste ses som betydligt mindre än skyddsvärdet för de spelplatser som ligger på t.ex. myrar och sjöar. Det är inte heller särskilt verksamt att skydda orrspel som redan inom 10-15 år kan ha flyttat någon annanstans. Tjäderspel består också i decennier eller mer. Om de gamla skogar där det idag förekommer tjäderspel lämnas intakta så är chansen stor att spelen kommer att bli kvar där under en 30-årsperiod, förutsatt att skogslandskapet i stort inte förändras. Det kommer sannolikt också att uppkomma nya spelplatser för tjäder i Markbygden när yngre skog växer sig äldre. Hur skogsbruket inom utbyggnadsområdet för vindkraft bedrivs på lång sikt är ingenting som vindkraftsprojektören råder över.

Resultat från olika kontrollprogram pekar på att vindkraftens störningar på skogshöns är obetydliga. Inom det kontrollprogram som följer upp påverkan på fåglar vid vindkraftsparken på Gabrielsberget, Nordmaling kan det konstateras att tjäder och orre, 3 år efter att parken tagits i drift 2011-2012, fortsatt nyttjar området inom vindkraftsparken (dvs. mellan verken) och att en tjäderspelplats efter åtminstone 1 år fortsatt finns inom 170-200 m från närmaste verk (Enetjärn Natur 2015). Vid Stor-Rotliden, Åsele kommun, som varit i drift sedan 2010 har skogshönsen fortsatt att nyttja samma områden även efter etableringen och orrspel

har i stort förekommit på samma ställen under hela perioden 2009-2012 (Andersson 2013). Förekomsten av orre, tjäder och järpe varierar mellan åren på sådant sätt som skogshönspopulationer i allmänhet gör. Föryngring av tjäder har där noterats under 2010 och 2011, och för orre under 2011. Skogshönsen verkar inte heller skygga för själva vindkraftverken utan födosöker i verkens omedelbara närhet. Ett sådant beteende har också noterats vid andra anläggningar, t.ex. vid Hörnefors nära Umeå där tjäderhonor under vintern betat i tallar 15-20 m från närmaste vindkraftverk (Umeå Energi 2012). Vid Stor-Rotliden hittades en tjäderkull ca 75 m från ett av vindkraftverken i drift och ett rede med fem ägg 250 m från närmaste vindkraftverk. Flera andra observationer av tjäder gjordes också inom vindkraftsparken (Andersson 2013). Ett orrspel vid Stor-Rotliden som har funnits sedan 2009 ligger efter etableringen av vindkraftsparken ca 50-80 m från närmaste vindkraftverk (Andersson 2013). I Ögonfägnadens vindkraftspark i Västernorrland togs en vindkraftspark i drift 2014 i ett område med gott om orre. Där fortsätter orrar att uppehålla sig och spela, ibland så nära vindkraftverk i drift som några tiotals meter och nya spelplatser har också uppstått på öppna ytor som skapats av vägnät och uppställningsplatser (P. Nordin, muntl.). Även tjäderspel finns fortsatt inom vindkraftsparken i drift. Sammantaget bör allt detta väga tungt gentemot de gamla bedömningarna i rapport 6467 vilka inte grundas på faktiska studier. Vi vill alltså visa på att det finns ett flertal uppgifter från svenska förhållanden – beprövad praktisk erfarenhet – att tjäder och orre fortsatt kan nyttja skogsmiljöerna i och intill en vindkraftspark i drift. Så här långt finns inga resultat som antyder något större undvikande inom ett kort tidsperspektiv efter det att parkerna etablerats enligt M. Green (2016, i brev). Exempel från andra europeiska länder finns också där orrar fortsatt att nyttja områden med vindkraft i drift (J. H.). Vi vill framhålla att arterna tjäder och orre har ett bestånd i Norrbottens län på i genomsnitt 85 000 respektive 22 000 par enligt en mycket vedertagen källa (Ottosson m.fl. 2012). Baserat på de täthetsmått för tjäder och orre för Norrbottens län som använts i samma källa (Ottosson m.fl. 2012, M. Green, i brev) så rymmer Etapp 3 cirka 210 par tjäder och 75-150 par orre, även om antalen kanske bör justeras något nedåt respektive uppåt på basis av hur skogslandskapet i Etapp 3 ser ut idag. Oavsett mindre avvikelser kan inte ens en begränsad påverkan på arternas bestånd i Etapp 3

räcka till för att kunna påverka bevarandestatusen för dessa två arter i länet, eller kommunen. Piteå kommuns landareal rymmer i runda tal enligt samma täthetsmått 4 300 par tjädrar och 1 500-3 000 par orrar. Spelplatsernas skyddsvärde sett i ett större sammanhang bör rimligtvis väga in populationens storlek. Vi vill också påpeka att på båda arterna bedrivs allmän jakt, även i Piteå kommun. Jakt bedöms bara ha en obetydlig påverkan på skogshöns som tjäder (Jägareförbundet 2016).

De beslutade villkoren är väldigt svåra för någon att efterleva, och samtidigt är det mycket svårt att kontrollera hur de efterföljs. All forskning visar att stammarna av skogshöns, liksom antalet tuppar på spelplatserna, uppvisar betydande fluktuationer mellan år och det är därför både svårt för bolaget att planera för skyddsåtgärderna och att i efterhand kunna utvärdera vad effekterna av skyddsåtgärderna blivit. Dessutom uppstår nya spelplatser för skogshöns, och gamla upphör, när förändringar i skogslandskapet sker, främst till följd av skogsbruket. Även ur den aspekten blir det väldigt svårt att kontrollera om villkoren uppfyllts. På vilka grunder det är viktigt att formuleringarna i villkor 11 och 12 innehåller "...vid tidpunkten för grundläggningen..." specificeras inte av MPD.

Villkoren är inte förenliga med Mark- och miljööverdomstolens praxis avseende artskyddsförordningen. Av avgörandet i MÖD 2016:1 framgår att en arts bevarandestatus ska vägas in i bedömningen av om förbuden i 4 § artskyddsförordningen aktualiseras. Även om verksamheten skulle medföra en viss påverkan på orr- eller tjäderbestånden har det ingen betydelse för bevarandestatusen för arterna, vare sig i länet eller i kommunen. Förbuden i 4 § artskyddsföreningen aktualiseras inte. Skyddsåtgärderna i form av villkor 11 och 12 står inte i proportion till den mycket begränsade nytta som åtgärderna medför för respektive art.

Villkor 17 – skyddsavstånd till allmän väg och järnväg

Bolaget har yrkat att villkoret ska upphävas och har anfört i huvudsak följande. Det överklagade villkoret bygger på en alltför strikt tolkning av Trafikverkets yttrande på den kungjorda ansökan. Trafikverket skriver i sitt yttrande avseende väg att "Avståndet mellan vindkraftverk och allmän väg ska motsvara vindkraftverkets

totalhöjd. Om det finns risk för iskast ska avståndet till den allmänna vägen utökas till 350 meter.”

MPD har med skyddsavståndet 350 m därmed inte tagit ställning till risken för iskast och bolagets åtaganden för att reducera risken för iskast. På sid 147 i MKB anges att avisningssystem kommer att installeras på vindkraftverken med hänvisning till bolagets erfarenheter från avisningssystem i pilotprojekt Dragaliden i Markbygden. Trafikverkets yttranden bygger på interna underlagsdokument som i sin tur bygger på begreppet *riskavstånd* i Elforsk rapport från 2004. Elforsk rapport specificerar inte vad riskavstånd innebär, annat än att det är det avstånd där varningsskyltar bör placeras kring en vindkraftanläggning. Elforsk beskriver också att det finns system för att reducera isbildning på vindkraftverken, bland annat sådana som motsvarar de åtaganden som bolaget har för Etapp 3. Med de åtaganden som beskrivs i bolagets ansökan föreligger inte risk för iskast i enlighet med Elforsk rapport.

Det bör också framhållas att forskningsläget förbättrats avseende risker för iskast sedan Elforsk rapport 2004. Flera forskare, exempelvis Kaposvari och Refsum, har gjort simuleringar och riskanalyser som visar på att risk för iskast främst förekommer inom rotordiametern rakt under vindkraftverket. Detta styrks av observationer från bolagets driftpersonal vid befintliga vindkraftverk i Markbygden och på Gabrielsberget. Enligt bolagets beräkningar innebär en ökning av avståndet till allmän väg från 200 m (enligt bolagets åtagande i ansökan) till 350 m (enligt det överklagade villkoret) att 20-25 vindkraftverk faller bort inom Etapp 3, vilket är orimligt sett till att villkoret ger försumbar nytta utöver de skyddsåtgärder som bolaget åtagit sig.

Villkor 19 – hinderbelysning

Bolaget har yrkat att hinderbelysningen ska, så långt det är möjligt, inom ramen för gällande bestämmelser från Transportstyrelsen, utformas så att påverkan för närboende begränsas. Bolaget ska samråda med tillsynsmyndigheten i denna fråga.

Till stöd för sitt yrkande har bolaget anfört i huvudsak följande. Transportstyrelsen bedömer att dispens inte kan ges för behovsstyrd hinderbelysning för Markbygden Etapp 3, vilket innebär att en vindkraftsutbyggnad inte är möjlig inom Etapp 3 med lydelsen i villkor 19. Detta står i strid med regeringens tillåtlighetsbeslut för vindkraftsutbyggnad i Markbygden.

Några dispenser från föreskrifterna har inte meddelats under senare år i Sverige. Med tanke på detta har handläggare på flera länsstyrelser framfört att inga fler tillstånd ska ges där man i villkoren ställer krav på släckt hinderbelysning, utan att skriva in att det är under förutsättning att de får dispens, samt att man inte skulle binda sig till någon särskilt typ av teknik som kanske inte godkänns. Även med detta i beaktande finns specifika faktorer för Etapp 3 i Markbygden som innebär att en dispens inte är möjlig. Enligt Transportstyrelsen finns inte förutsättningar för dispens för en helt släckt hinderbelysning inom ett så stort område som Markbygden. Försvarsmakten har som tung remissinstans en inställning som inte gynnar behovsstyrda hinderljus. Bolaget har tidigare framhållit att ett avlyst område är den enda rimliga lösningen vid ett undantag från föreskrifterna för Markbygdenprojektet. Bolaget har tidigare (2014) lämnat in en ansökan om avlyst område för Etapp 1 till Transportstyrelsen som vidarebefordrade ärendet till regeringen för handläggning. Regeringen avsåg bolagets ansökan med motivering att de ansåg att bolagets skäl inte var godtagbara. Vidare ska hinderbelysning installeras på vindkraftverk av säkerhetsskäl, som en visuell varning för att undvika risk för kollision med luftfartyg. Att kombinera hinderbelysning med nya tekniska system innebär alltid en risk, och detta är ett skäl till att en dispensprövning är nödvändig. Tekniska system ska endast betraktas som en försiktighetsåtgärd vid etablering i särskilt känsliga miljöer, t.ex. i områden med höga kulturhistoriska värden eller med många närboende. Markbygdenområdet och Etapp 3 är inte ett område med höga kulturhistoriska värden och har mycket få närboende.

Regeringens tillåtlighetsbeslut ger tillåtlighet för upp till 200 m höga vindkraftverk inom hela projektområdet. I regeringsbeslutet beaktas att påverkan på landskapsbilden kommer att bli stor både dagtid och nattetid och att detta inte utgör

något hinder för tillåtligheten. I beslutet preciserar och exemplifierar regeringen vilka villkor som ska delegeras till efterföljande tillståndsprövning. I denna skrivning nämns inte något som avser anpassning av hinderbelysningen nattetid. Med ett villkor enligt bolagets yrkande kan vindkraftanläggningen byggas enligt regeringens tillåtlighetsbeslut samtidigt som ytterligare tekniska lösningar kan väljas för att minimera påverkan på landskapsbilden, exempelvis siktensorsystem. Detta yrkande innebär också att villkoren blir likartade för de tre tillståndsgivna etapperna och därmed möjliggörs också en samordning av de tekniska lösningarna.

Landskapsbilden kring Etapp 3 kan inte ses som opåverkad, eftersom det i omgivningarna finns befintliga vindkraftverk med installerad högintensiv hinderbelysning och ett stort antal tillståndsgivna vindkraftverk med totalhöjder som kräver högintensiv hinderbelysning enligt Transportstyrelsens föreskrifter. Sett till storleken på Etapp 3 samt att det är förhållandevis få bostäder i närheten av den planerade vindkraftanläggningen är det få människor som kommer att påverkas av hinderbelysningen. Bolaget har låtit genomföra en siktlinjeanalys som visar att den högintensiva hinderbelysningen i Etapp 3 endast kommer att kunna ses från ca 140 byggnader inom 5 km från projektområdet.

MPD bygger sin argumentation på Mark- och miljööverdomstolens dom i mål M 9473-13 som avser tillstånd för 11 vindkraftverk i södra Sverige. Detta vindkraftsprojekt har några avgörande skillnader jämfört med Etapp 3 i Markbygden och är därmed inte prejudicerande i det här fallet, bl.a. hade de tre berörda kommunerna tillstyrkt anläggningen med förutsättningen att sökanden åtog sig att förse verken med behovsstyrd hinderbelysning. Vidare fanns det kring de elva verken 440 invånare inom 5 km och 1 700 invånare inom 10 km. Markbygden är betydligt mer glesbefolkat med 190 boende inom 5 km och 330 boende inom 10 km från de 440 vindkraftverken. Slutligen ligger projektet i mål M 9473-13 i en del av landskapet som sedan tidigare saknar liknande hinderbelysning. Etapp 3 ligger i direkt anslutning till Markbygdens etapp 1 där det finns tillstånd för mer än 300 vindkraftverk, varav verken i parkernas ytterkant kommer att föras med högintensiv hinderbelysning. För angränsande Etapp 2 i Markbygden kommer frågan

om möjligheterna för radarstyrd hinderbelysning att utredas under en prövotid, men tillståndet har inte ett strikt villkor enligt det som MPD nu meddelat för Etapp 3.

Villkor 20 – radiokommunikation

Bolaget har yrkat att villkoret ändras och anfört följande.

Bolaget har efter MPD:s beslut kontaktat Trafikverket och efter en analys har Trafikverket meddelat att ”Etableringen inom Markbygden 3 påverkar inte järnvägens radiokommunikationssystem.”. Villkoret bör därför formuleras som ett samrådsvillkor i enlighet med bolagets yrkande.

Delegation D2 och D3 – skydd för flodpärlmussla och fisk

Bolaget har yrkat att delegationsvillkor D2 och D3 ska upphävas då de är onödiga och har som grund för sitt yrkande i huvudsak anfört följande.

Åtgärder till skydd för flodpärlmussla och fisk genomförs lämpligast inom ramen för anläggningens egenkontroll. Bolaget delar inte MPD:s uppfattning att åtagandena avseende skyddsåtgärder i vattendrag till skydd för bl.a. flodpärlmussla och fisk är oprecisa. Det finns en lång rad konkreta åtgärder beskrivna i MKB:n, och de är i nivå med vad som brukar anses tillräckligt i motsvarande ansökningar för andra vindkraftsprojekt. För vissa åtgärder anges dessutom redan att samråd med tillsynsmyndigheten ska ingå.

Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv

Bolaget har yrkat att utredningsvillkoret ska upphävas och har i huvudsak anfört följande. Bolaget har i ansökan gjort åtaganden i de aktuella avseendena och de kan anses omfattas av det allmänna villkoret. Bolaget har till MPD ingivit en prövotidsredovisning i anledning av ett motsvarande villkor för Etapp 1 i Markbygden. Utredningen visar att området har förhållandevis låga friluftsvärden och att det nyttjas i ringa omfattning. MPD har den 15 juni 2016 beslutat om slutliga villkor för friluftslivet i Etapp 1 som överensstämmer med bolagets förslag. I denna redovisning har bolaget föreslagit åtgärder som väl motsvarar de åtaganden som

bolaget gjort i ansökan som avser Etapp 3, vilket framgår av MKB:n. Det finns mot bakgrund av beslutet och det bolaget åtagit sig inget bärande skäl för att frågorna behöver utredas ytterligare en gång och prövas på nytt.

Av avsnitt 2.13 i MKB:n framgår att området för Etapp 3 inte bedöms hysa större värden för friluftslivet än Etapp 1. Bolaget har utifrån utfallet av utredningen och MKB:n för Etapp 3, inte funnit några motiv till kompensationsåtgärder för friluftslivet utöver de som redan framgår i miljökonsekvensbeskrivningen.

Även om kunskapsläget fortfarande är otydligt visar de studier som är utförda på senare tid att en vindkraftanläggning inte behöver påverka turism eller friluftsliv negativt.

Bolaget har i ansökan tagit hänsyn till de närliggande naturreservaten (inklusive Lillflötuberget som är det enda som inte omfattas av Etapp 1) och kommer inte att inkräkta på områdena på ett sätt som kräver dispens från reservatsföreskrifterna. Anläggningen kommer därmed inte att innebära något intrång för friluftsliv inom naturreservaten kring Etapp 3. Lillflötuberget består liksom övriga naturreservat av hög och tät skogsvegetation, vilket innebär att landskapsbilden från reservatet inte kommer att påverkas mer än marginellt. Svartliden, Rokliden och Rokåns dalgång ligger inom den tillståndsgivna Etapp 1 och påverkas i högre utsträckning av dess verksamhet än av nu aktuella Etapp 3. De åtaganden och skyddsavstånd till naturmiljöer som framgår av ansökan och villkor 9 och 10 för Etapp 3 medför en mindre påverkan på landskapsbilden i Etapp 3 jämfört med Etapp 1.

Länsstyrelsens svar

Tillståndets giltighetstid

Denna fråga har redan prövats av mark- och miljödomstolen i mål M 1423-14 för Etapp 2 i Markbygdenprojektet. I domskälen framgår att regeringens tillåtlighetsprövning har omfattat hela vindkraftsparken i Markbygden. Enligt regeringens beslut gäller tillåtligheten i 30 år från den dag bolaget anmäler till Länsstyrelsen i Norrbottens län att verksamheten eller del av denna har tagits i drift. Vidare

konstaterar Mark- och miljödomstolen att ingenting i regeringens beslut antyder att man avsett att olika tidpunkter ska gälla för olika etapper inom projektet. Om detta hade varit avsikten hade beslutet rimligen formulerats på ett annat sätt.

Länsstyrelsen finner att det inte har framkommit något nytt i ärendet som talar för att det ska göras någon annan bedömning än den som Mark- och miljödomstolen har gjort i domen för Etapp 2 i denna fråga.

Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar

Länsstyrelsen konstaterar att även villkor 5 och delegation D1 har varit föremål för prövning i mål M 1423-14. I domskälen anger mark- och miljödomstolen att synen beträffande hur det bör säkerställas att artskyddsförordningen efterlevs har skärpts, att regleringen avser en begränsad tid, dvs. anläggningsfasen, och därmed inte kan anses vara alltför betungande, och att tillsynsmyndigheten anser sig ha mycket god kunskap gällande våtmarksfåglar i kommunen. Härvid fann mark- och miljödomstolen att villkoret och delegeringen skulle kvarstå i tillståndet för Etapp 2.

Länsstyrelsen finner att det inte har framkommit ny information i ärendet som talar för att det ska göras någon annan bedömning än den som har gjorts i domen för Etapp 2 i denna fråga. Därtill finner Länsstyrelsen att förutsättningarna inte skiljer sig åt mellan etapperna i sådan omfattning att det finns skäl att göra en annan bedömning. Vidare noterar länsstyrelsen att MPD har preciserat delegationen D1 i enlighet med Mark- och miljödomstolen synpunkt i domen för Etapp 2.

Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon

Länsstyrelsen noterar att även frågan om skyddsavstånd till boplatser för kungsörn har varit föremål för prövning i mål M 1423-14. Länsstyrelsen konstaterar att det i praktiken är samma förutsättningar och omständigheter som råder inom Etapp 2 och Etapp 3. Bolaget har inte presenterat någon ny information som talar för att det finns anledning att föreskriva om ett kortare skyddsavstånd än det som har föreskrivits i beslutet för Etapp 2. Länsstyrelsen noterar att bolaget bland annat föreslår att det ska få möjlighet, om ett nytt bo lokaliseras, att utforma ett anpassat skyddsområde för att tillgodose skyddet för kungsörn och att detta områdes utbredning ska kunna underställas tillsynsmyndigheten för godkännande.

Länsstyrelsen anser att det inte är förenligt med artskyddsbestämmelserna att överlåta åt bolaget att ta fram ett nytt skyddsområde och delegera beslutet i frågan till tillsynsmyndigheten.

Mark- och miljööverdomstolen har i mål M 7865-12 uttalat att vid tillståndsprovning enligt miljöbalken, där frågan om påverkan på skyddade arter aktualiseras måste ställning tas till om det finns en beaktansvärd risk för skada på fridlysta arter på sätt som anges i artskyddsförordningen och om så är fallet göra en provning av om det är möjligt att föreskriva särskilda skyddsåtgärder så att skada inte uppstår. För detta ändamål måste det finnas underlag som medger en tillräckligt säker bedömning av risken för påverkan på fridlysta arter. Av domen framgår att det ska finnas ett fullgott beslutsunderlag och att frågan ska avgöras vid tillståndsprovningen. Länsstyrelsen anser att vilket skyddsavstånd som ska föreskrivas mellan boplatser för kungsörn och vindkraftverk är en fråga som ska avgöras av tillståndsmyndigheten. Detta är inte en mindre fråga som kan delegeras till tillsynsmyndigheten. Länsstyrelsen noterar att bolaget medger att kunskapsunderlaget i viss mån är knapphändigt för det nyligen påträffade kungsörnsreviret. I korthet uppger bolaget att det har varit svårt att få fram ett underlag för reviret. Bolaget anser därför att avsaknaden av data rimligtvis inte kan ses som en sådan brist i kunskapsunderlaget att det ska försvåra processen. Länsstyrelsen finner att det faktum att beslutsunderlaget är knapphändigt inte kan utgöra grund för att frånga den praxis som har etablerats beträffande kvalitén på beslutsunderlaget i artskyddsfrågor och därpå följande skyddsåtgärder och försiktighetsmått. Det faktum att det kan ha varit svårt att få fram uppgifter kan inte utgöra grund för att ett skyddsavstånd ska reduceras.

Även andra stycket i villkor 7 har varit föremål för provning i mål M 1423-14. Det har inte framkommit skäl att göra en annan bedömning än den som har gjorts i domen för Etapp 2 i denna fråga. Rapport 6734 från Vindval, som bolaget hänvisar till, innehåller inte uppgifter som talar för att det finns anledning att frånga det skyddsavstånd som har föreskrivits av MPD. Det har således inte framkommit

uppgifter som talar för att det finns anledning att utveckla eller ändra länsstyrelsens talan.

Villkor 11 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder

Stora spelplatser förekommer numera endast i gammal skog. I dagens produktionslandskap förekommer gammal skog endast i begränsad omfattning. I praktiken innebär det att sådana spelplatser endast förekommer i skyddade områden eller i stora gammelskogsområden som ännu inte har erhållit formellt skydd. I rapport 6467 ”Vindkraftens effekter på fåglar och fladdermöss” från Vindval rekommenderas som utgångspunkt en buffertzona på en kilometer kring spelplatser där det förekommer mer än fem tjädertuppar. Sannolikt slår skogsbruket ut de stora spelplatserna varvid nya små spelplatser bildas. Stora spelplatser förekommer i anslutning till äldre skog och dessa kan ha långa tidstraditioner jämfört med små spelplatser som besöks av enstaka tuppar som kan vara mer tillfälliga i landskapet. Det innebär att tjädern ändrar beteende till följd av mänsklig påverkan.

För att det även fortsättningsvis ska finnas större spelplatser i skogslandskapet erfordras att hänsyn tas vid exploatering. Länsstyrelsen konstaterar att förekomsten av stora spelplatser inte har undersökts av bolaget i tillräcklig grad. Mot bakgrund av att gammal skog endast förekommer i begränsad omfattning samt att större spelplatser torde ha långa tidstraditioner, torde det antal platser som bör undersökas vara begränsat och det är därmed inte orimligt att göra detta. Bolaget har varken i miljökonsekvensbeskrivningen eller i överklagandet redovisat uppgifter beträffande förekomst av stora spelplatser för tjäder, som talar för att villkoret är överflödigt. I den dom (MÖD 2016:1) som bolaget hänvisar till tas inte ställning till det intresse som föreligger ur naturvårdssynpunkt att bevara större spelplatser. Domen är därför i den delen av begränsat värde. Frågan om vilket skyddsavstånd som ska upprättas mot större tjäderspelplatser var föremål för prövning av mark- och miljödomstolen i mål M 1423-14. I det målet fann domstolen det vara motiverat att föreskriva om skyddsavstånd till större spelplatser för tjäder. Det finns inte skäl att göra en annan bedömning än den som har gjorts i domen för Etapp 2 i denna fråga.

Länsstyrelsen delar bolagets syn att skyddsavstånd till fåglar bör anpassas om nya rön framkommer. En förutsättning för detta är dock att det görs en grundlig genomgång av det nya underlaget, som vilar på vetenskaplig grund. Det framgår inte av bolagets inlägga om de kontroll- och uppföljningsprogram som det hänvisas till har varit föremål för detta eller om det endast är ett axplock av uppgifter som det hänvisas till. Det som framförallt är av intresse är om undersökningarna kan påvisa hur större spelplatser påverkas av vindkraft.

Villkor 12 – skyddsavstånd till spelplatser för orre

Även denna fråga har varit föremål för prövning i mål M 1423-14. Länsstyrelsen finner inte att det har framkommit skäl att göra en annan bedömning än den som har gjorts av mark- och miljödomstolen i domen för Etapp 2 i denna fråga. Det resonemang som länsstyrelsen har framfört angående villkor 11 ovan beträffande större spelplatser är även applicerbart för större spelplatser för orre.

Villkor 17 – skyddsavstånd till allmän väg och järnväg

Bolaget har i miljökonsekvensbeskrivningen redovisat två exempel på vindkraftverk (Enercon E 101 och Enercon E 126) som skulle kunna vara aktuella att använda inom Etapp 3. På s. 69 i miljökonsekvensbeskrivningen redovisas navhöjd och rotordiameter för vindkraftverken i frågan. Om uppgifterna ovan används i den beräkningsformel som Trafikverket hänvisar till skulle det innebära en skärpning av villkor 17. Riskavståndet för E 101 skulle bli 354 m och för E 126 skulle riskavståndet bli 394,5 m.

Villkor 19 – hinderbelysning

Bolaget har uppgivit att dispens inte kan ges för behovsstyrd hinderbelysning enligt Transportstyrelsens bedömning och att detta innebär att vindkraftutbyggnad inte är möjlig inom Etapp 3. Bolaget anser att detta står i strid regeringens beslut om tillåtlighet. Länsstyrelsen finner att bolagets tolkning är ytterst tveksam och gör en annan bedömning i frågan. I tillåtighetsbeslutet framhåller regeringen att villkoren i tillåtighetsbeslutet kan medföra att det enligt beslutet högsta tillåtna antalet vindkraftverk i Markbygdenområdet inte går att uppföra. Av tillåtighetsbeslutet kan

det utläsas att regeringen i den fortsatta tillståndsprövningen överlåter åt MPD att föreskriva om de ytterligare villkor som erfordras.

I mål M 9473-13 har sökanden i sitt förslag till villkor bland annat yrkat att vindkraftanläggningen, under förutsättning att lagstiftningen tillåter det eller undantag medges, förses med ett system som innebär att hinderbelysningen bara tänds när ett flygplan eller en helikopter närmar sig vindkraftverken. Mark- och miljööverdomstolen konstaterade i målet att den störning det skulle innebära att ha ett högintensivt blinkande ljus på vindkraftverk motiverar ett krav på radarstyrd hinderbelysning. Domstolen fann att det av sökanden föreslagna villkoret inte säkerställde detta krav och att det därför inte kunde godtas.

Länsstyrelsen finner att Mark- och miljööverdomstolen i ovan refererat mål har varit medveten om att ett beslut från annan myndighet kan krävas för installation av hinderbelysning. Detta har dock uppenbarligen inte bedömts utgöra ett hinder beträffande vilka skyddsåtgärder som ska vidtas. Länsstyrelsen finner att det inte har framkommit skäl som talar för att beslutet ska ändras i denna del.

Vid regeringens prövning av tillåtligheten för Markbygden behandlades överhuvudtaget inte förutsättningarna och möjligheterna att installera radarstyrd hinderbelysning i Markbygden. Denna frågeställning var således inte föremål för regeringens prövning. Mot bakgrund av detta är bolagets slutsats i denna del tveksam. Därtill har bolaget i sin inläga konstaterat att det av tillåtlighetsbeslutet framgår att det är upp till MPD att föreskriva om de ytterligare villkor som erfordras. Bolaget har i sin inläga kommenterat transportstyrelsens handläggning av ansökningar om dispens från kraven i transportstyrelsens föreskrift TSFS 2010:155. Därtill har bolaget även kommenterat Mark- och miljööverdomstolens dom i mål M 9473-13. Länsstyrelsen anser att man bör vara medveten om att det finns en tydlig diskrepans beträffande vad Transportstyrelsen respektive Mark- och miljööverdomstolen har att förhålla sig till vid handläggning av ärenden enligt respektive lagstiftning. I Transportstyrelsens uppdrag som sektorsmyndighet ingår primärt att ta ställning till hur flygsäkerhetsaspekterna tillgodoses för den här typen av ärenden.

Mark- och miljööverdomstolen hantering av de mål som når domstolen regleras bland annat i miljöbalkens bestämmelser. Det innebär bland annat att Mark- och miljööverdomstolen ska ta ställning till hushållningsbestämmelserna samt hur en verksamhet påverkar människors hälsa och miljön. Sammantaget innebär det att fler aspekter ska beaktas i den prövning som ska göras enligt miljöbalkens bestämmelser jämfört med Transportstyrelsens föreskrifter.

Villkor 20 – radiokommunikation

Mot bakgrund av att Trafikverket uppgett att vindkraftanläggningen inte påverkar radiokommunikationssystemet för järnväg har länsstyrelsen inget att erinra mot att villkoret ändras.

Delegation D2 och D3 – skydd för flodpärlmussla och fisk

Bolaget har i sin inlaga redovisat de åtgärder som det avser vidta till skydd för flodpärlmussla. Länsstyrelsen konstaterar att för de åtgärder som redovisas används formuleringar såsom ”så opåverkad som möjligt”, ”lämpliga åtgärder i syfte att”, ”kommer om möjligt att utföras”, ”vid behov” och så vidare. Flera av bolagets åtaganden är alltför vagt formulerade.

Bolaget har i inlaga framfört att åtgärder till skydd för flodpärlmussla genomförs lämpligast inom ramen för anläggningens egenkontroll. Detta synsätt är inte förenligt med bestämmelserna i miljöbalken. Det är varken rimligt eller lämpligt att det är verksamhetsutövaren som slutligt avgör vilka skyddsåtgärder som är rimliga att vidta. För att säkerställa att erforderlig hänsyn tas bör tillsynsmyndigheten få i delegation att föreskriva villkor i enlighet med delegation D2.

I inlagan framgår att bolagets åtaganden om skyddsåtgärder för fisk och flodpärlmussla till största delen överlappar varandra. De brister i tydlighet som har påtalats beträffande bolagets åtaganden för flodpärlmussla gäller även för fisk. Frågan om tillsynsmyndigheten bör ges möjlighet att föreskriva om ytterligare villkor för fisk har även det varit föremål för prövning i mål M 1423-14. Bolaget har inte redovisat

skäl som talar för att det finns skäl att göra en annan bedömning än den som har gjorts av mark- och miljödomstolen i domen för Etapp 2 i denna fråga.

Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv

Utredningsvillkoren beträffande påverkan på friluftsliv är inte identiska för Etapp 1 och Etapp 3. Frågan om kompensationsåtgärder för naturreservaten i Rokliden och Lillflötuberget har exempelvis inte utretts närmare i utredningsvillkoret för Etapp 1. Hur friluftslivet i Svartliden och Rokåns dalgång påverkas av vindkraft från såväl Etapp 1 som Etapp 3 har inte heller utretts närmare. Länsstyrelsen anser att MPD:s beslut i denna del inte ska ändras.

Miljö- och tillsynsmyndighetens svar

Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon

Nämnden delar inte bolagets och bolagets konsults syn på skyddsavstånd till kungsörnsbon. Nämnden anser inte heller, vilket bolagets konsult hävdar, att nämnden har misstolkat det underlag som ligger till grund för nämndens ställningstagande. Bolagets anpassade skyddsavstånd baseras på alltför begränsade studier under en begränsad och på icke relevant tid på året. Bolaget har inte tagit till sig informationen om hemområdesstorlekar som finns publicerat i de studier som nämnden grundar sitt ställningstagande på.

Föreningen svenskt landskapsskydds svar

Allmänt

Allmänt kan sägas att de villkor som myndigheter och domstolar sätter upp i sina tillstånd är för svaga och grundar sig på föråldrad praxis som gällde små ensamma verk. Här talar vi om enormt stora ingrepp i naturen, hos människors och djurs livsmiljöer. Här krävs stor hänsyn, försiktighetsmått av betydelse och proportionella kompensationsåtgärder för att skapa acceptans. Att tillstånd getts av MÖD i vissa fall visar inte hur det verkligen blev efter byggnation utan bara hur man beräknade eller gissade vad som skulle kunna inträffa. Det finns också rättsfall från senare tid

där man avslagit ansökan om verk tack vare landskapsbild, närheten till objekt som kan ta skada samt avstånd till djur, fåglar och fladdermöss.

Skyddsavstånd för fågel

Vad gäller fågelinventeringar måste man ställa sig frågan under hur lång tid dessa är gjorda. Företagen som utför dessa har sin lön från vindkraftsbolaget och det kan misstänkas att man utsätts för påtryckningar. Det bör vara stora marginaler för fåglarnas och fladdermössens skull. Samma gäller villkor 7 där örn avhandlas, 2 km är för kort avstånd. Man måste lyssna till naturen då detta är ett oerhört ingrepp, en miljöfarlig verksamhet utan motstycke i detta område. När det gäller buffertavstånd till skyddade fåglar finns anledning att vara generös. Den senaste rapporten som föreningen läst talar om att rovfåglar gärna flyger dubbla nuvarande skyddsavstånd i sina födosök. Samma sak gäller fladdermöss, dessa visar sig vara känsligare än man trott. Vi ser att domstolen uppmanar sökanden att komma med de senaste rönen kring fåglar och fladdermöss i sina uttalanden och inte komma med gamla rapporter. De företag som sökanden använder sig av är ju sökandens förlängda arm och deras rapporter ska tas med en nypa salt.

Villkor 17 – skyddsavstånd till väg och järnväg

Trafikverket har i sitt regelverk en formel för att räkna ut minsta säkerhetsavståndet till väg. Den är (rotordiametern + navhöjden) x 1,5. Det bör kontrolleras att detta följs. Föreningen litar inte på att tekniken kring avisningsutrustningen är färdigprovad och det förekommer ständigt utveckling av denna metod.

Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv

Graden av kompensationsåtgärder förefaller vara för små. Att göra grillplatser m.m. verkar i det närmaste löjeväckande. Åtgärderna är i stort sett försumbara i proportion till vad som skadas. Det måste ställas mycket mer omfattande krav. Att vidare hänvisa till erfarenheter i länder som inte har allemansrätt är inte relevant och utan värde för en beslutsfattare.

A.Hs svar*Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar*

Bolaget bör veta när de har tänkt påbörja sina byggnads- och anläggningsarbeten. Ett av kraven är att man inte får störa under häckning, vilket skulle ske vid den mängd skog som ska avverkas och då vägar ska byggas.

Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon

Eftersom kungsörnen är fridlyst bör man överhuvudtaget inte bygga i dess närhet. Det finns studier som visar att kungsörnen har ett flera mil stort revir och att det kan behövas ännu större vid brist på föda. Det finns även studier på Gotland, Norge, m.fl. som visar hur vindkraft dödar kungsörnar. Vindkraftens påverkan på kungsörn bör utredas mer eftersom ingen hänsyn är tagen trots att den är fridlyst. Man har gjort spaningar i 32 dagar under nio år och bara under tidig vår och inte under sommaren då födosök är som störst. Det är inte tillräckligt. Bolaget stödjer sig på en rapport som säger att det räcker med 2 km skyddszon för kungsörn men enligt en ny rapport som M.G har gjort behövs 3,5-8 km skyddszon. Det finns inga studier som stödjer skyddszon på 2 km.

Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre

Man stödjer sig hela tiden på gamla rapporter och vill inte veta av nya rapporter då det gäller fågel- och djurlivet. Kraven borde skärpas då det finns studier som visar att spelplatser för tjäder har försvunnit vid en vindkraftsetablering. Man kan inte, såsom bolaget gjort, jämföra detta projekt med skogsbruk. När det gäller skogshöns finns det rapporter om att de försvunnit allteftersom vindkraften har etablerat sig där de håller till. Skyddar man verkligen skogshöns enligt artskyddsförordningen?

Villkor 17 – skyddsavstånd till väg och järnväg

Avståndet bör snarare utökas då det idag finns rekommendationer på upp till 800 m. Den formel Vägverket använder sig av för avståndsbedömning finns av en anledning och det är inte bara för risken för iskast utan även för att det kan finnas en risk för att vindkraftverken tippas omkull. När det gäller avisingsystem så finns det inga system idag som är tillförlitliga för detta ändamål. Formeln bör användas till

dess man löst tekniken med ett godkänt avisningssystem som kan säkerställa säkerheten för människor och djur.

Villkor 19 – hinderbelysning

Villkor 19 bör istället förstärkas med större krav. Man har svårt att få det att fungera i kallt klimat och man har bara gjort mätningar under de ljusa sommarnätterna. Kraven bör därför skärpas och mätningarna göras om. Det verkar som att man gärna vill hävda att det låga antalet boende gör att det inte spelar någon roll men det stör lika mycket för dessa som om de hade varit 100 000 till antalet. Antalet boende kan inte påverka kraven för hinderbelysningen.

Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv

Utredningsföreskrifterna ska vara kvar. Bolaget medger själva att friluftslivet kommer att begränsas och förändra upplevelsevärdet vid en vindkraftsetablering. Man kommer inte att kunna finna någon anpassning för jakt och bärplockning. Även risken för iskast är stor. Landskapsbilden kommer att påverkas mycket i stora delar av kommunen och även i intilliggande kommuner. Bullret kommer att höras på långa avstånd. Nasaleden kommer att påverkas. Eftersom bolaget ska lämna in en utredning om kompensationsåtgärder (för Etapp 1, domstolens anm.) senast den 31 december 2016 borde ett beslut för Etapp 3 inte tas. Den enkätundersökning som bolaget gjort med de som bor inom en två kilometers radie är helt förkastlig då många har sitt fritidshus inom området och bor på annat håll. En sådan undersökning ger inte en rättvisande bild av hur många som egentligen vistas i Markbygden. Ska man bilda en samverkansgrupp bör den även innefatta de boende och de som har fritidshus, jägare och skoterklubbar inom området eftersom det är de som kommer att beröras av vindkraften.

Trafikverkets svar

Villkor 17 – skyddsavstånd till allmän väg och järnväg

Villkor 17 bör nyanseras enligt formeln $d=(D+H)*1,5$ där d är riskavstånd [m], D är rotordiameter [m] och H är navhöjd [m]. Utifrån den forskning som har gjorts på området är det denna formel (från DEWI, Risk analysis of ice throw from wind

turbines) som branschens aktörer tillämpar för att kalkylera riskavståndet. Enligt vad Trafikverket har erfarit finns tyvärr inga tillförlitliga sätt att räkna på effekten av riskreducerande åtgärder i anläggningen. Vi framhåller därför att säkerhetsavstånd ska följas.

Sveriges ornitologiska förenings svar

Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar

Bolaget anför genom Enetjärn Natur AB att villkor 5 och delegation D1 är onödiga, med hänvisning till att den förmodade påverkan inte uppfyller nivån för vad som kan anses strida mot artskyddsförordningen. SOF menar istället att villkor 5 och delegation D1 omfattar ett rimligt ansvarstagande för de generellt känsliga fågelmiljöer som våtmarker utgör. Detta oavsett exakt vilka arter som förekommer, vilket medför att en precisering av arter inte är direkt nödvändig. Det är uppenbart svårt att tillämpa samma generella hänsynsregler för alla vindkraftsexploateringar och projekt av Markbygdens storlek borgar för att en något högre nivå av hänsyn bör gälla. Länsstyrelsen bör besitta den kompetens som krävs för att i samråd vägleda bolaget så att häckande våtmarksfåglar inte påverkas negativt.

Villkor 7 första stycket – skyddsavstånd till kungsörnsbon

Projekt Markbygden är för svenskt vidkommande helt unikt i sin storlek. Det är således fullt rimligt att tillämpa en något större hänsyn eftersom den totala påverkan annars riskerar att bli avsevärt mer omfattande än vid andra vindkraftsexploateringar. Konsulten argumenterar att det inte kan antas uppkomma kumulativa effekter av de olika delprojekten i Markbygden och att de därmed ska bedömas var för sig samt att de inte ska beläggas med strängare hänsynsregler än andra vindkraftsexploateringar. SOF vidhåller dock att påverkan från stora och närliggande projekt måste antas utgöra en större påverkan på de fåglar och miljöer som finns där, jämfört med om exploateringarna varit avsevärt mindre eller legat helt separerade. Detta motiverar ett utökat hänsynsavstånd.

3 km skyddszon runt kungsörnsbon bör vara minimum. Skrivningen 2-3 km i den väl refererade syntesrapporten från Vindval är olycklig, då den generellt tolkats som att nedre gränsen 2 km är tillräcklig. Nya studier med satellitsändare har bekräftat att kungsörnsrevir ofta är avsevärt större än tidigare antagits. Riksföreningen Kungsörn Sverige kräver därför i sin policy numera buffertzoner om 5 km från kända bon samt att inga vindkraftverk uppförs på eller i nära anslutning till (500 m) höjdryggar och sluttningar (>5 grader) inom reviret (ca 8,5 km från kända bon).

Villkor 7 andra stycket – skyddsavstånd till kungsörnsbon

Kungsörnar är vedertaget mycket känsliga för störning, i synnerhet under häckningstiden, och människor bör i möjligaste mån undvika att besöka deras boplatser. Anläggningsarbeten i samband med en stor vindkraftsanläggning innebär påtaglig närvaro av människor och alstrar höga ljudnivåer, vilket motiverar de föreskrivna skyddszonerna. Vidare kan omfattande transporter vara nära nog så störande som anläggningsarbeten, varför även dessa kan utgöra en tillräcklig störning för avbruten häckning. MPD:s villkor bör därför fastslås.

Angående hänvisning till att skogsbruket inte omfattas av lika stränga regler vill SOF påtala att det råder generellt väldigt stora brister i vilket hänsynstagande som gäller för denna gamla näring. Om den uppkommit idag skulle föreskrifterna säkerligen varit betydligt hårdare. Det pågår för övrigt en översyn av skogsbrukslagen, vilken förhoppningsvis (och med största sannolikhet) kommer innebära utökade krav på hänsyn för såväl avverkning som transporter. Hur som helst kan miljöprövningen av vindkraft inte sänkas till en låg hänsynsnivå med motiveringen att andra verksamheter prövas för dåligt.

Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre

Spelplatser med många tjädertuppar förekommer främst i biotoper med hög biologisk mångfald och kan vara av stor betydelse för den lokala populationen. I samstämmighet med MPD föreskriver SOF i sin vindkraftspolicy att skyddszonen runt större spelplatser (minst fem tuppar) ska uppgå till 1 km.

Större och mer betydelsefulla orrspel återfinns ofta på relativt opåverkade myrar och mossar. Dessa utmärks ofta av lång kontinuitet och kan ha så pass stor lokal betydelse att de även påverkar populationen regionalt. Orren har de senaste 40 åren haft en genomsnittlig minskningstakt på ca 2 % i Sverige. Skyddszonen runt större spelplatser för orre (minst fem tuppar) ska uppgå till 1 km. Den pågående minskningen motiverar en skärpning av MPD:s beslut så att kravet även omfattar spelplatser med minst fem tuppar, i enlighet med SOF:s policy.

Konsulten anför att den förmodade påverkan inte kan anses stå i konflikt med artskyddsförordningen, så till vida att påverkan sannolikt inte kommer att medföra nedgång i populationerna. SOF menar istället att skyddszoner kring större spelplatser av tjäder och orre ingår i miljöbalkens allmänna hänsynsregler. I kontrast till de undersökningar som konsulten hänvisar till finns det också publikationer som visar på att vindkraftverk har en kraftigt negativ effekt på spelplatser för orre genom att spelplatserna flyttas längre ifrån vindkraftverk eller helt enkelt försvinner. I en studie flyttade fyra lekar, som före vindparkens uppförande låg närmare än 500 m från en blivande verkplats, längre bort från vindkraftverken. Medianavståndet från verkplats till spelplats var 250 m före byggnationen och 803 m efter uppförandet. En annan undersökning visade att en sedan länge etablerad lek med som mest tolv spelade tuppar helt försvunnit fem år efter att vindparken anlagts, trots att tupparna spelade för fullt när byggnationen inleddes bara något hundratal meter därifrån. Inget tillskott av tuppar skedde på omgivande lekar.

Det bör också nämnas att skogshöns förefaller kollidera med vindkraftverk relativt ofta. Kollisionsriskerna minskar givetvis om vindkraftverken placeras längre ifrån platser där skogshöns koncentreras, såsom viktiga spelplatser.

Angående villkorens efterlevnad delar SOF konsultens uppfattning att formuleringen "... vid tidpunkten för grundläggningen..." kan innebära vissa svårigheter för planeringen. Det förefaller således rimligt att beslut om vindkraftverkens placering tas i tidigare skede, utifrån den kunskap om spelplatsernas lokalisering och storlek som då finns tillgänglig. Vi ser emellertid inga som helst

svårigheter vad gäller efterlevnaden – man fattar helt enkelt beslut om placering utefter tillgänglig kunskap vid bestämt tillfälle (rimligen upp till ett år före planerad byggstart) med utgångspunkt att inga verk ska uppföras närmare än 1 km från de kända spelplatserna. Huruvida skyddsåtgärderna i form av buffertzoner har någon, och i så fall vilken, effekt på aktuell art har så vitt SOF erfar aldrig undersökts, varför bolagets farhågor i det avseendet förefaller grundlösa.

Bolagets bemötande

Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar

Vad gäller hänsynsåtgärderna avseende våtmarker räcker de skydds-zoner som föreslagits i tillståndsansökan gott för att undvika annat än obetydliga effekter på våtmarksfåglar. Störningarna under byggtiden blir begränsade och kortvariga. Våtmarkerna i Etapp 3 (utöver Rokåns dalgång) har betydligt mindre av skyddsvärt fågelliv än våtmarkerna i Etapp 2. Våtmarkerna i Etapp 3 är betydligt mindre till ytan och har en lägre variation av livsmiljöer. Dessa våtmarkers fågelliv är högst ordinärt sett till hur våtmarkerna i omgivande delar av länet ser ut. Bolagets kunskap om fågellivet på våtmarkerna i Etapp 3 är mycket goda och grundar sig på ordentliga fältinventeringar under lämplig årstid.

Villkor 7 - skyddsavstånd till kungsörnsbon

En väsentlig sak vad gäller förutsättningar och omständigheter som länsstyrelsen bortser ifrån är att ytterligare två år gått sedan underlaget till prövningen av Etapp 2 insamlades vilket möjliggjort ännu mera studier, under två säsonger till (2015-2016), och att mer observationsdata kunnat insamlas under denna tid. Det är alls inte "i praktiken samma förutsättningar" i Etapp 3 jämfört med Etapp 2.

Vi vill bestämt tillbakavisa att vi "medger att underlaget i viss mån är knapphändigt" gällande det nyligen påträffade kungsörnsreviret, om länsstyrelsen med detta menar att underlaget har brister. Vi har heller inte hävdat att det i sig är ett argument för reducerat skyddsavstånd, vilket länsstyrelsen påstår. Data är så utförliga som varit möjligt att erhålla. Som vi tidigare beskrivit beror den

begränsade mängden örndata på att inga lyckade häckningar kunnat konstateras i detta revir sedan reviret upptäcktes 2014. Utöver spelflyktsinventering finns därför inga observationer vid häckplatser att redovisa. Inte heller under innevarande år 2016 har någon örnhäckning kunnat konstateras i reviret, trots inventeringar. Vi har därmed genomfört en fullgod uppföljning av reviret med gängse metodik i tre på varandra följande säsonger, en inventeringsinsats som anses fullt tillräckligt som underlag i andra vindkraftsärenden. Det aktuella reviret bedömdes vara nyetablerat när det hittades och någon häckning har nu på tre säsonger inte konstaterats, vilket i andra läns strategier för örn och vindkraft (Jämtland, Västerbotten) inte skulle ha pekat ut reviret som ett "prioriterat revir" med krav på utökade buffertzoner. Hänsynszonen är inte mindre än 2 km någonstans i Etapp 3. Det är alltså inte frågan om något reducerat skyddsavstånd, så som länsstyrelsen hävdar.

Med anledning av bl.a. den avvikande mening som redovisas av länsstyrelsens naturmiljöenhet vill bolaget än en gång påpeka att Vindvals rapport 6589 ingenstans nämner 4 km som lämplig gräns, "miniminivå", eller liknande. Där anges över huvud taget inga specifika mått som gräns, istället menar man att hänsynszoner ska anpassas efter örnarnas användning av hemområdet, lokal topografi m.m. Det ska också sägas att resultaten i rapport 6589 baseras på studier av örnrevir som nästan samtliga misslyckades med häckning och det gör att man måste vara försiktig med att dra långtgående slutsatser om avstånd, arealer m.m. från den rapporten. De anpassade skyddszonerna som föreslagits i tillståndsansökan har baserats på just sådan information som anges i Vindvals rapport 6589, dvs. en anpassning efter hur örnarna bedömts använda sina hemområden utifrån studerade flygrörelser, topografi, lyckade häckningar m.m.

Vad gäller stoppet för anläggningsarbeten inom 1 km från örnars boplats den 1 feb-31 maj vidhåller bolaget det som framförts i tidigare yttranden. Det är väl känt att fåglar och andra djur störs betydligt mindre av regelbunden trafik där fordonen inte stannar och fotgängare rör sig utanför fordonen, jämfört med där sådant sker, se t.ex. Naturvårdsverket (2004).

Artskyddsförordningen innehåller såväl ett förbud att avsiktligt störa djur, bl.a. särskilt under djurens parnings-, uppfödningstider som ett förbud att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplats (4 § första stycket 2 och 4 punkten i artskyddsförordningen). Mark- och miljööverdomstolen har i dom i mål nr M 7865-12 uttalat att vid tillståndsprövning där frågan om påverkan på skyddade arter aktualiseras ska det göras en bedömning huruvida det föreligger *beaktansvärd risk för skada på fridlysta arter* såsom anges i 4 § artskyddsförordningen.

Vad gäller fåglar implementerar artskyddsförordningen Rådets direktiv 79/409/EEG om bevarande av vilda fåglar ("Fågeldirektivet"). Av direktivet framgår att medlemsstaterna ska införa ett generellt system för skydd av fåglar och särskilt förbjuda avsiktlig störning av dessa fåglar, särskilt under deras häcknings- och uppfödningstid, i den mån dessa störningar inte saknar betydelse för att uppnå syftet med direktivet (artikel 5 d), som enligt artikel 2 är att bibehålla eller återskapa *arternas* populationer på en nivå som svarar mot ekologiska, vetenskapliga och kulturella behov. Artskyddet avser således att skydda arter och inte individer om det inte är så att individen är av betydelse för arten.

Av EU-kommissionens dokument "Vägledning om strikt skydd för djurarter av intresse för gemenskapen i enlighet med rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer" (slutgiltig version, februari 2007), punkten 38, framgår att en störning inte behöver vara betydande för att betraktas som en störning, men att det finns ett visst manöverutrymme när det gäller att fastställa vad som utgör en störning. Det förefaller också logiskt att det måste föreligga en viss grad av negativ påverkan, som sannolikt är skadlig för den skyddade arten, för att en störning ska anses ha skett. Vidare framgår av punkten 39 att man, för att man ska kunna avgöra om en störning skett, måste beakta hur bevarandestatus för arten påverkas på populationsnivå och på biogeografisk nivå i medlemsstaten. (Naturvårdsverket har tydligt anslutit sig till denna tolkning i sin handbok för artskyddsförordningen, s. 22). Av punkten 39 i vägledningsdokumentet framgår vidare bl. a. att varje aktivitet som påverkar överlevnadschanser, fortplantningsresultat eller fortplantningsförmågan hos en skyddad art, eller som leder till en minskning av förekomsten i det

aktuella området måste anses vara en "störning" i den mening som avses i artikel 12. Dock måste en bedömning från fall till fall göras. Om aktiviteten inte påverkar något av detta synes någon störning lagligt sett inte föreligga.

I sammanhanget vill bolaget vidare peka på Resultat från inventeringar av kungsörn i Sverige 2015 (Rapport från Viltskadecenter, SLU 2015-7). Av rapporten framgår bl. a att antalet lyckade häckningar i Sverige uppgick till 232 att jämföra med det av riksdagen fastställda referensvärdet om 150 lyckade häckningar för en godtagen populationsstorlek. För perioden 2005-2015 ligger för övrigt genomsnittet på 171 lyckade häckningar. Det anges också att ökningen av de lyckade häckningarna främst skett i norra Sverige och kan kopplas till sorkeyklerna. Även det som framgår av rapporten visar att arten inte kan antas påverkas negativt vilket ska beaktas när skyddet för kungsörn ska beaktas.

Slutsatserna från Vindvals kungsörnsprojekt i regi av SLU har nyligen publicerats i Naturvårdsverkets rapport 6734 (Singh m.fl. 2017, Naturvårdsverket 2017). Dessa betydligt mer pålitliga beräkningar redovisar att kärnområdenas storlek är *betydligt mindre* än de som beskrevs i Vindvals rapport 6589 (Hipkiss m.fl. 2013), och som kommunen refererar till. En skyddszon med 2 km radie kommer att skydda en areal som motsvarar hela eller nästan hela kärnområdets areal som den anges i den nya rapporten av Singh m.fl. (2017). Länsstyrelsens och kommunens uppfattningar i form av krav på skyddsavstånd, fredad areal m.m. har inte stöd i rekommendationerna i någondera av rapporterna. Observationsstudier uppfyller också kriterierna för att utgöra ett fullgott kunskapsunderlag och data från GPS-studier är alltså inget krav enligt rapport 6734.

Bolaget vidhåller uppfattningen att den omfattande inventeringsinsatsen vilken genomförts under många år i Etapp 3 och kringliggande områden medför en i sammanhanget mycket god säkerhet i bedömningarna jämfört med vad som är brukligt i provningar inför andra vindkraftsetableringar. Som regel har sådana provningar grundats på 2-3 säsonger av spelflyktsinventering. För det norra reviret i Etapp 3 har bolaget nu data baserat på nio års säsonger att luta sig mot och för det

södra har bolaget tre säsongers data (reviret bedömdes som relativt nyetablerat när det upptäcktes 2014). I det södra reviret, där ännu ingen lyckad häckning konstaterats, befanns paret 2016 bestå av en adult och en subadult individ och det bedömdes redan under våren osäkert om de skulle kunna häcka detta år. Detta gör sammantaget att det södra reviret inte lever upp till kriterierna för ett produktivt, prioriterat revir på det sätt som länsstyrelserna bedömer i andra län t.ex. Västerbotten och Jämtland.

Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre

Bolaget delar länsstyrelsens inledande beskrivning av hur ovanliga stora tjäderspelplatser (med fler än 5 tuppar) är i dagens skogslandskap, och att sådana spelplatser i huvudsak förekommer i stora områden med gammal skog. Det är alltså en mycket liten andel av tjäderspelen som idag är belägna i kontinuerlig gammelskog. Därmed har de en relativt sett en begränsad betydelse för tjäderstammen. Oavsett detta kommer dock vindkraftsutbyggnaden i Etapp 3 genom de skyddsåtgärder som föreslagits i tillståndsansökan inte att medföra någon påverkan på skyddad skog eller annan gammelskog som utgör lämpliga habitat för större spelplatser. Ur *naturvårdssynpunkt* tas alltså avsevärd hänsyn. Långsiktigt är det helt andra omständigheter, som skogsbrukets generella hänsyn och hur många av dessa områden som får formellt skydd, som styr ifall dessa områden fortsatt kommer att finnas kvar.

Istället är det över stora områden de utspridda och små tjäderspelplatserna (med 1-5 tuppar) i brukade skogar, ofta i yngre sådana, som utgör huvudmängden av de funktionella spelplatserna. Dessa tjädrar har i större eller mindre grad, genom ett *ändrat beteende*, anpassat sig till det moderna skogsbruket och dess föränderliga skogar, sådana som präglar det mesta av utbyggnadsområdet. Det talar också för att dessa tjädrar kommer att fortleva i landskapet även efter att vindkraftsparken tagits i bruk. Vad gäller förhållandena i Etapp 3 så är de i stort likartade de i Etapp 2, men en viktig skillnad är att det sedan prövningen av Etapp 2 har färdigställts en rad nya rapporter från uppföljningsprogram gällande vindkraft och störningar på fåglar, bl.a. skogshöns som orre och tjäder, i svenska skogslandskap.

Länsstyrelsen efterfrågar studier av hur större tjäderspelplatser påverkas av vindkraft, och bolaget ser också fram emot sådana studier, men eftersom utbyggnad av vindkraft i närheten av större tjäderspelplatser tycks vara omöjligt så som artskyddet idag tillämpas av länsstyrelserna så lär det dröja innan sådana studier finns tillgängliga. I synnerhet om det också krävs att rapporterna ska vara vetenskapligt granskade och publicerade. I väntan på sådana studier bör rapporter från de kontrollprogram som utförts tillmätas ett stort värde, särskilt som rekommendationerna i Vindvals rapport 6467 (Rydell m.fl. 2011) inte heller grundas på faktiska studier av vindkraftens påverkan. Rapporter från kontrollprogram måste ses som sådan "beprovad praktisk erfarenhet" som Naturvårdsverket efterfrågade gällande villkor 11 för Etapp 2. Utifrån det som anförs ovan och i tidigare bemötanden är de skyddsåtgärder som föreslagits tillräckliga för att undvika påverkan på tjäderstammen.

Vad gäller orre så delas inte länsstyrelsens hållning att resonemanget om större spelplatser för tjäder skulle vara direkt applicerbart på orre. De stora spelplatser för orre (fler än 10 tuppar) som finns i landskapet är till stor del belägna på större öppna våtmarker och på sjöisar. Dessa har i mycket högre utsträckning än tjäderspelplatserna förblivit opåverkade i lång tid eftersom de inte utsatts för jämförbara mänskliga ingrepp. Stora spelplatser med lång kontinuitet kan alltså fortfarande spela en stor roll för orrstammen medan motsvarande inte gäller för tjäderstammen. Vindkraftsutbyggnaden kommer inte att medföra påverkan på sådana viktiga orrespelsmiljöer, genom de skyddsåtgärder som föreslås i tillståndsansökan. Vindkraftverk placeras inte i sjöar eller på skyddade våtmarker. Strandskydd och skydd kring våtmarker ökar avståndet till orrespelsmiljöerna.

Även beträffande orre så är en stor skillnad sedan prövningen av etapp 2 att ett flertal rapporter från olika kontrollprogram gällande vindkraft och störningar på skogshöns nu börjar finnas tillgängliga och ny kunskap har därmed tillkommit, vilket bör väga tyngre än rekommendationer, t.ex. i rapport 6467, som inte grundas på faktiska studier av vindkraftens påverkan.

Orren (liksom tjädern) är en starkt fluktuerande art där stora upp- och nedgångar över tid, liksom de som redovisas av SOF/Birdlife, av naturliga anledningar är vanliga. Orren finns inte upptagen på den svenska rödlistan, och de trender som SOF/Birdlife hänvisar till (Svensk Fågeltaxering 2016) gäller i huvudsak södra Sverige, inte de norra delarna där orren är allmän. Spelplatser med 6 till 10 tuppar är vanliga i stora delar av Norrland. Förutom att skydd av alla dessa inte kan motiveras ur artskyddssynpunkt så skulle vindkraft och många andra typer av markanvändning omöjliggöras över stora delar av norra Sverige om även spelplatser med 6 till 10 orttuppar skulle omfattas av stora buffertzoner.

Bolagets uppfattning är att domen i MÖD 2016:1 har stort värde i bedömningen av hur reglerna om artskydd ska förstås och integreras i prövningar enligt miljöbalken. Samma resonemang tillämpas av Mark- och miljööverdomstolen även i mål M 3129-16 (2016-11-17) där domstolen hänvisar till just MÖD 2016:1. Mark- och miljööverdomstolens praxis på detta område innebär att risken för påverkan på artens bevarandestatus alltid ska vägas in i bedömningen. Bolaget vill här framhålla den bedömning av tjäder och orres bevarandestatus som redovisats i målet och den begränsade påverkan som vindkraftsparken, med de föreslagna skyddsåtgärderna, har bedömts medföra för dessa arter. Det finns mot den bakgrunden inte anledning att föreskriva särskilda villkor till skydd för spelplatser.

I den nya, reviderade syntesrapport som Vindval kommer att publicera inom kort i vinter/vår, och som ersätter Rydell m.fl:s rapport 6467 (M. Green, i brev och muntligen, Naturvårdsverket 2017), har man tagit bort den generella rekommendationen om skyddsavstånd mot större spelplatser av tjäder och orre.

Ny kunskap från en färsk stor, vetenskaplig studie av sex vindkraftsparker i Skottland (Zwart m.fl. 2015) visar att utbyggnad av vindkraft inte hade någon påverkan på beståndet av spelande orrar över tid även om en viss omflyttning av spel lokalt skedde inom 500 m från närmaste vindkraftverk, och inte på längre avstånd än så. Omflyttningen påverkade alltså inte beståndet i sig, dvs. arten.

Orrar fortsatte också att vintertid frekvent använda områdena inom vindkraftsparkerna, ända fram till (under) själva vindkraftverken (Zwart m.fl. 2015). Markbygdens förhållanden vad gäller skogshöns är också åtminstone vad gäller orre jämförbara med ett större vindkraftsprojekt omfattande max 45 vindkraftverk vid Ivarsboda nära Umeå som är känt för förekomst av orrspel (10-20 tuppar) på flera våtmarker, men där generell hänsyn (i praktiken 0-500 m buffert från kant) gentemot dessa våtmarker av mark- och miljödomstolen inte ansågs var ett hinder för att medge tillstånd (mål M 1132-14).

Villkor 17 – skyddsavstånd till väg och järnväg

Bolaget vidhåller att villkoret ska stipulera ett skyddsavstånd om 200 m. Att införa ett villkor baserat på formeln som Trafikverket redovisar ter sig orimligt då formeln baseras på en nu gammal kunskap om en teknik som definitivt inte kommer att vara aktuell i Markbygden. Tekniken har utvecklats på sådant sätt att riskerna begränsats avsevärt. Trafikverkets yttrande grundar sig alltså på föråldrade erfarenheter och inte på aktuell kunskap och sådan tillgänglig teknik som kommer att bli aktuell.

I rapporten, som Trafikverket hänvisar till i sitt yttrande, anges att vindkraftverkens styrsystem ska klara av att hantera vissa parametrar. Om dessa parametrar inte klaras av så anges i rapporten att den av Trafikverket föreslagna generella formeln för att bestämma en säkerhetszon ska tillämpas. De styrsystem som kommer att finnas i vindkraftverken inom Markbygden Etapp 3 kommer att uppfylla de parametrar som anges i rapporten. Formeln som Trafikverket redovisar är därför inte aktuell att tillämpa i Etapp 3 sett till rapporten. Här ska särskilt framhållas att ett villkor baserat på Trafikverkets i sammanhanget föråldrade formel skulle innebära att ett trettiotal vindkraftverk skulle falla bort. Detta skulle vara helt orimligt sett till en korrekt genomförd avvägning enligt 2 kap miljöbalken.

Villkor 19 – hinderbelysning

Bolaget vidhåller att villkor 19 inte är förenligt med vare sig regeringens tillåtighetsbeslut, miljöbalkens regler eller Transportstyrelsens föreskrifter (TSFS 2010:155 med ändringar i TSFS 2013:9 och 2016:95).

Efter december 2013 har alla prövade dispensansökningar rörande behovsstyrd hinderbelysning på vindkraftverk fått avslag från Transportstyrelsen. För att en dispens ska beviljas av Transportstyrelsen ska en analys visa att föreslagen lösning håller samma flygsäkerhetsnivå som standarden i Transportstyrelsens föreskrifter. Den 23 juni 2016 lämnade Försvarmakten ett generellt yttrande till Transportstyrelsen angående Försvarmaktens syn på radarstyrd hinderbelysning. Försvarmakten påpekar i sitt yttrande att radarstyrd hinderbelysning inte når en acceptabel flygsäkerhet och riskerar även att påverka rikets säkerhet. Det är därför osannolikt att bolaget skulle beviljas undantag från Transportstyrelsens föreskrifter. Detta innebär att med det meddelade villkoret 19, kommer vindkraftverk med en totalhöjd högre än 150 m inte att kunna byggas inom Etapp 3.

En sådan begränsning för verksamhetsutövaren att välja turbintyp med avseende på höjd skulle medföra att projektet med stor sannolikhet inte blir av. Lönsamheten för projektet skulle bli betydligt sämre med uppskattningsvis 20 % minskad produktion om verkens totalhöjd minskar från 200 m till 150 m inom hela Etapp 3. I dagsläget är det inte möjligt att finansiera ett sådant projekt. Som en jämförelse begär bolag som i dagsläget ansöker om tillstånd för vindkraftanläggningar om 250 m höga verk. Villkoret kan inte anses vara rimligt vid en avvägning mellan nytta och kostnad då villkoret innebär att vindkraftverken inom Etapp 3 inte kommer att vara lönsamma att bygga.

MPD har inte heller tagit hänsyn till de förutsättningar som gäller för kravet på bästa möjliga teknik. Kravet på bästa möjliga teknik förutsätter att tekniken, från teknisk och ekonomisk synpunkt, är industriellt möjlig att använda inom den aktuella branschen. Villkor 19 medför ett krav på en teknik som inte är godkänd enligt Transportstyrelsens föreskrifter och det är inte sannolikt att något undantag från föreskrifterna meddelas.

I Transportstyrelsens föreskrifter finns ett allmänt råd som lyder: *"Blinkade ljus bör om möjligt synkroniseras med närliggande föremåls blinkade ljus för att minska*

störningar i omgivningen.” Villkor 19 står i strid med detta allmänna råd då en behovsstyrd hinderbelysning inte kommer att vara synkroniserad med hinderbelysningen i Markbygdens vindkraftspark Etapp 1 och Etapp 2. MPD har inte tagit hänsyn till dessa allmänna råd från Transportstyrelsen. Hypotetiskt innebär villkoret att de kumulativa effekterna från hinderbelysningen i Markbygdenområdet skulle förvärras.

Det kan vidare inte anses förenligt med tillåtlighetsbeslutet att ett villkor i tillståndet medför att en sådan stor del som en tredjedel av hela Markbygdenprojektet sannolikt inte kan genomföras.

Konsekvenserna av hinderbelysningen redovisades i den miljökonsekvensbeskrivning som låg till grund för regeringens tillåtlighetsprövning. Där angavs att bolaget strävar efter att utverka restriktioner för flygtrafiken i området genom att det skulle införas minimihöjder kombinerat med lågintensiv hinderbelysning. Vidare betonades att såsom bestämmelserna vid tiden var utformade fanns en överhängande sannolikhet för att ett stort antal verk skulle vara försedda med högintensiv belysning och att påverkan på landskapsbilden nattetid kunde bli betydande. Bolaget har förhandlat med berörda myndigheter för att om möjligt få till stånd restriktioner för luftfarten men inte fått gehör för sådana. Som länsstyrelsen påpekat är det korrekt att regeringen i sitt beslut formellt inte reglerat frågan om hinderbelysning. Dock skriver regeringen att *Konsekvenserna för landskapsbilden blir stora då vindkraftverken kommer att dominera i landskapet och bli synliga på långt avstånd inom stora områden. Hinderbelysning på varje vindkraftverk kan medföra att påverkan på landskapsbilden blir betydande när det är mörkt ute.* Regeringen har således haft tillgång till ett underlag och beaktat frågan om inverkan på grund av den förutsedda hinderbelysningen.

Bolaget kan inte finna att MPD gjort en sådan rimlighetsavvägning som ska göras enligt 2 kap. 7 § miljöbalken. Länsstyrelsen bortser från det faktum att dess inställning medför att vindkraftverk högre än 150 m inte kan byggas inom Etapp 3. MPD och länsstyrelsen överdriver nyttan med radarstyrd hinderbelysning eftersom Etapp

1 och 2 kommer att vara försedda med hinderbelysning. Beaktas därtill hur etapperna förhåller sig till varandra och var det förekommer mer samlad bebodd bebyggelse, kan lätt inses att nyttan med radarstyrd hinderbelysning skulle bli begränsad.

Överklagan av miljö- och tillsynsmyndigheten

Miljö- och tillsynsmyndighetens överklagande

Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon

Den tidsperiod som begränsar anläggningsarbeten i närheten av kungsörnsbon ska utsträckas till den 31 juli då örnarnas häckning avslutats och ungarna lämnar boet.

Skyddsavståndet till boplatser för kungsörn bör utökas till 4 km, både primärbon och alternativbon. Hittills tillämpade skyddsavstånd är inte anpassade för de förhållanden som råder i skogslandskapet i Norrbotten. Det är väl känt att produktionen och vilttätheten i skogsmarker i Norrbotten är betydligt lägre i Norrbotten än i södra Sverige. Detta får till följd att rovdjur och rovfåglar behöver markant större områden för att skaffa sig föda och föda upp sina ungar. Detaljerade kunskaper om kungsörns behov av jaktområden har tills nyligen bara funnits för kungsörnar i södra Sverige och andra platser i världen. Sedan några år tillbaka finns kunskaper om storleken på kungsörns behov av jaktområden inom Sverige, vilka har redovisats av nämnden i tidigare samråd. Studierna visar att den genomsnittliga storleken på örnarnas hemområden uppgår till ca 250 km². Ett skyddsavstånd på 4 km skyddar ca 50 km², 20 % av området. Detta är högst relevant och ett minimikrav sett ur ett försiktighetsperspektiv. Denna kunskap finns inte med i de rekommendationer för skyddsavstånd som anges i den äldre Vindvalsstudie (Rapport 6467) som MPD hänvisar till för sin motivering av 3 km skyddsavstånd. Uppgifter om hemområdesstorlekar presenteras i Vindvals senare studie (Rapport 6589). Information om hemområdesstorlekar finns även i den vetenskapliga studie som nämnden tidigare refererat till. Behovet av skyddsavstånd måste baseras på den senaste tillgängliga kunskapen.

Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre

Villkor 11 och 12 behöver förtydligas. Av villkoret framgår inte om antalet spelande tuppar ska vara under en spelsäsong, under en och samma dag eller samtidigt under ett och samma speltillfälle. Detta måste definieras. Det framgår inte heller vem som har tolkningsföreträde när det gäller resultatet av en räkning av antalet speltuppar.

Villkor 14 – bullerstörningar i naturskyddade områden

Naturvårdsverkets riktvärden för ljud från vindkraftverk i friluftsområden och i områden med lågt bakgrundsljud, det vill säga 35 dBA ekvivalent ljudnivå, ska tillämpas för berörda naturreservat i anslutning till etapp 3 i Markbygden. Som andrahandsalternativ kan nämnden även acceptera Naturvårdsverkets föreslagna villkor om 40 dBA som begränsningsvärde vid naturreservatens gränser.

I det av MPD utfärdade tillståndet saknas villkor som reglerar bullerpåverkan i naturreservaten. Den vildmarkskaraktär och ostördhet som besökare i berörda naturreservat idag kan ta del av kommer därför att påtagligt påverkas. Besökares naturupplevelser försämras genom störande ljud- och synintryck. Av redovisade syften i det fastställda reservatsbeslutet framgår att reservaten långsiktigt ska bevara områdenas opåverkade karaktär och höga naturvärden samt ge möjlighet till naturupplevelser och friluftsliv. Reservaten är lättillgängliga och har idag funktionen av utflyktsmål. Anläggningar för friluftslivet i form av rastplatser och strövstigar finns i de berörda reservaten.

En oproportionerligt stor andel, drygt en fjärdedel, av Piteås 26 naturreservat riskerar att påverkas och störas av den vindkraftsutbyggnad som planeras i Markbygden eftersom detta inte beaktats genom villkor i tillståndet. Beslut om att inrätta dessa naturreservat togs före det att regeringen beslutade om tillåtlighet för vindkraft i Markbygden. Konsekvenserna för naturskyddade områden av den storskaliga vindkraften kunde vid denna tidpunkt inte förutses då erfarenheter från liknande anläggningar saknades.

Skyddsavståndet till vägar och järnvägar har satts till 350 m. I takt med att fler vindkraftverk etableras ökar antalet haverier, vilket kan utgöra en ökad säkerhets- och olycksrisk för människor i området. Skyddsavståndet om 200 m till naturreservat är inte tillräckligt. Oljeläckage vid haverier av turbiner med följden att olja slungats iväg långa avstånd har inträffat och kan utgöra en föroreningsrisk med potentiell miljöpåverkan inom närliggande skyddade naturområden. Fågellivet i naturreservaten kan också komma att påverkas negativt av den framtida bullernivån. Studier visar att populationstätheter och häckningsframgång minskar vid ökade bullernivåer, ibland redan vid en ljudnivå på 35 dBA.

Vad gäller nämndens yrkande om gränsvärdet 35 dBA i angivna naturreservat har bolaget hävdade att det saknas stöd för detta yrkande, bl.a. i gällande översiktsplan. Piteå kommuns antagna vindbruksplan är dock en del av kommunens översiktsplan och i riktlinjerna i denna vindbruksplan framgår att:

"Vid naturskyddade områden ska skyddsavstånd vara av sådan omfattning att besökarens naturupplevelse inte påverkas negativt med tanke på bl.a. buller. I naturområden med områdesskydd som inte redan är bullerpåverkade p.g.a. exempelvis närhet till allmänna vägar är ljudkvaliteten att betrakta som särskilt värdefull. Därmed ska Naturvårdsverkets riktvärden (35 dBA) för områden med lågt bakgrundsljud följas i sådana områden."

Nämnden anser att berörda naturreservat har de ljudmässiga kvaliteter som avses i vindbruksplanens riktlinjer.

Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv

Utredningsvillkoret är alltför otydligt och kommer sannolikt inte att resultera i en faktisk kompensation av förlorade värden i berörda områden. Det saknas en tydlig inriktning för utredningsvillkoret och utrymmet för egna tolkningar om hur villkoret ska uppfyllas är alltför stort. Huvudinriktningen ska vara att bolaget långsiktigt ska säkerställa alternativa områden för naturvistelser, friluftaktiviteter och naturupplevelser där detta kan ske utan störningar.

Skyddszone mot Åbyälven

Krav på skyddszone mot Åbyälven har inte tillgodosetts. Åbyälvens höga skyddsvärde, skyddad både i EU:s nätverk av skyddad natur, Natura 2000, och i miljöbalkens 4 kap 6 §, samt de kumulativa sammanvägda effekterna för naturvård och artskydd, attraktivitet och tillgänglighet för friluftsliv, kulturmiljön och Åbyälvens orördhet motiverar en tydlig och väl tilltagen skyddszone. Även andra remissinstanser, exempelvis Naturvårdsverket, har kommit till samma slutsats vad gäller vikten av skyddsavstånd för Åbyälven sedd som en landskaplig helhet.

Utredning om skyddszone mot Rokåns dalgång

Rokåns dalgång omges av Markbygden Etapp 1 och 3. Här finns flera naturskyddade områden och uppskattade områden för friluftsliv året runt. Mål för föreslagen utredning om Rokåns dalgång är att säkerställa samband och gott nyttjande av miljöerna längs dalgången sedd som en helhet till gagn och respekt för landskap, naturvård och friluftsliv. En särskild utredning avseende Rokåns dalgång är motiverad och förslag till slutliga villkor ska redovisas till MPD senast inom två år från dagen för lämnat tillstånd.

Delområdet Storgranliden

Sett till visuellt intrång och landskapet som helhet innebär delområdet vid Storgranliden att av vindkraftsparken påverkad yta förstoras i oproportionerlig omfattning och att den i realiteten blir väsentligt större än etappens totalyta. Härutöver skulle bebyggelsen vid Storgranliden komma att omges av vindkraftverk. Delområdet Storgranliden ska därför utgå.

Bolagets svar*Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon*

Den förlängning av stopperperiod till den 31 juli som nämnden föreslår är omotiverat lång. Perioden fram till 31 maj är tillräcklig för att skydda häckningens känsliga första del, och risken att ungarna ska överges av föräldrarna är efter denna tidpunkt minimal. Mark- och miljödomstolen fastslog också i sin dom i mål M 1423-14

gällande Etapp 2 att 31 maj ska gälla som slutdatum för motsvarande villkor där. Det är visserligen en annan del av Markbygden, men förhållandena i allt väsentligt är likartade.

Rapporten 6589 som nämnden hänvisar till säger inte att örnarnas hemområden i norra Sverige generellt är större än de längre söderut eftersom datamängden i denna rapportens studie är begränsad och jämförbarheten med olika örnstudier gjorda på andra platser är osäker (se sid 18 i rapporten). Hemområdenas biotopkvalitet anges som en viktig variabel, men man säger *inte* att revir längre norrut är av lägre kvalitet. Man nämner det som en hypotes men mer än så är det inte. De miljödomar avseende skyddsavstånd mot kungsörn som kommunen hänvisat till gäller vindkraftsprojekt i barrskogslandskap i norra Sverige (Jämtland/Västernorrland) och i en naturgeografisk region som är mycket lik den i Markbygden. Det rör alltså inte etableringar i "södra Sverige", vilket kommunen antyder. Sedan säger inte Vindvals rapport 6589 (Hipkiss m.fl. 2013) något specifikt om vilket skyddsavstånd mot boplats som bör gälla i vindkraftssammanhang. Rapporten betonar att bedömningar bör baseras på studier genom faktiska observationer (eller GPS-data) samt generella slutsatser om hur örnar använder landskapet, t.ex. bergsbranter. Däremot säger man inte att skyddszoner måste uppgå till en viss minimiarea eller en viss procentuell andel av hemområdet. Den tolkningen är kommunens egen.

Att syftet med skyddszonen ska vara att minimera påverkan på en viss angiven andel av örnarnas hemområde anges inte heller i rapport 6467 (Rydell m.fl. 2011). Det är tydligt i rapport 6467 att det i huvudsak är för att undvika kollisioner som man ger rekommendationen på 2-3 km skyddszon. Till exempel anger tabellen i rapportens bilaga 3 på sid 19 att det i huvudsak är påverkan genom kollisionsrisk som är väsentlig. Man hänvisar också i rapport 6467 till SOF:s rekommendationer som fokuserar på skyddszoner runt boplatser (se rapportens Tabell 8.1). SOF som är en av parterna som företräder fågelintresset i detta mål anger i sin uppdaterade vindkraftspolicy (SOF 2013) inte att en viss andel av örnarnas hemområde ska undantas. Deras mått på buffertavstånd är heller inte direkt hämtat från resultaten i rapport 6589 (Hipkiss m.fl. 2013). Det samlade kunskapsläget om örnarnas rörelser

är efter mångåriga inventeringar så pass gott att anpassade skyddszoner enligt ansökan, alternativt det kortare avståndet i intervallet 2-3 km i rapport 6467, är tillräckligt för att minska risken att örnar ska kollidera med vindkraftverk (se även Enetjärn Natur 2016).

Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre

De skyddsåtgärder som planeras av bolaget i ansökan räcker gott för att säkerställa ett långsiktigt skydd av viktiga spelplatser av tjäder och orre. En rad argument som stöd för detta gavs i det PM daterat 2016-06-17 som tidigare lämnats in. Det är inte motiverat med några särskilda skyddszoner för tjädrars och orrars spelplatser.

Villkor 14 – bullerstörningar i naturskyddade områden

Det saknas stöd för nämndens yrkande om att ett gränsvärde om 35 dBA ekvivalent värde ska gälla inom angivna naturreservat. Naturvårdsverket har så sent som vid senaste årsskiftet upprepat att det lägre värdet ska tillämpas där ljudkvalitén framhållits i ex. vis gällande kommunal översiktsplan. Detta är inte fallet här. Inte heller finns anledning att bestämma ett gränsvärde av de skäl som nämnden tar upp.

Piteå kommun har tillstyrkt tillståndsprövningarna för vindkraftanläggningarna i Markbygden och aktivt verkat för att projektet skulle kunna genomföras. Frågan om störande ljud från vindkraftanläggningen var tidigt uppe till diskussion och bedömningen resulterade i antagandet av en detaljplan för det s.k. Bänkerområdet. Denna plans främsta syfte var att begränsa ljud för boende vid Bänkerträsk och planen innehöll därför en bestämmelse om att ljudet från anläggningen inte fick överstiga 35 dBA vid bostäder. I övrigt ansåg kommunen uppenbarligen att uppkommande ljud från vindkraftverken var godtagbart sett till de allmänna intressen som kommunen hade att bevaka. Vid tillståndsprövningen av Etapp 1 framförde nämnden i första instans inte några krav på bullernivåer inom berörda naturreservat men ville att skyddsavstånd skulle föreskrivas med hänvisning till ljud från vindkraftverken. Vare sig MPD eller mark- och miljödomstolen fann anledning att föreskriva några begränsningar i dessa avseenden.

När Markbygden etapp 1 är utbyggd kommer ljudnivån enligt aktuell layout att vara 35-40 dB i delar av Roklidens naturreservat. Svartlidens naturreservat kommer att ligga på 40–45 dB. I delar av detta reservat t.o.m. 45-50 dB. I Rokåns dalgång kommer ljudnivån att ligga på mellan 35-45 dB när etapp 1 är utbyggd. Det är således endast Lillflötubergets naturreservat som inte kommer att påverkas av bullernivåer över 35 dB från verken i Markbygden etapp 1.

För etapp 1 föreligger inget villkor om begränsningsvärde för buller i de nämnda områdena. Ett villkor för etapp 3, med begränsningsvärden för buller inom de nämnda områdena, fyller därför inget syfte. Ett sådant villkor är inte heller möjligt kontrollera eftersom vindkraftverken inom etapp 1 redan medför ljudnivåer i områdena – med undantag då för Lillflötuberget – som överstiger de av nämnden yrkade nivåerna. Bolaget ställer sig mot nu angiven bakgrund frågande till vad nämnden menar vara syftet med ett bullervillkor sett till inverkan av vindkraftverken inom etapp 1. Hur ska tillsynen praktiskt kunna utövas?

Nämnden verkar inte ha gjort någon mer ingående analys av områdenas ljudkvaliteter utan i de pågående tillståndsprövningarna rent allmänt velat begränsa utbyggnaden av vindkraftsparken genom en generell begränsning för skyddade naturområden, oavsett varför de åtnjuter ett skydd.

Vindbruksplanen är inte bindande. Däremot ska den ange kommunens viljeriktning vad avser markanvändning. Vindbruksplanen pekar ut Markbygdenområdet som lämpligt för vindkraft – inte för friluftsliv. Vad avser Vindbruksplanens innehåll kan tilläggas att riktlinjerna är generella och gäller alla naturområden med områdesskydd helt oavsett det ursprungliga syftet med skyddet för området. En tolkning av Naturvårdsverkets anvisningar ger inte stöd för att en kommun genom en generell föreskrift av detta slag i översiktplan eller motsvarande ska kunna lägga restriktioner på stora obebyggda områden. Anvisningarna på Naturvårdsverkets hemsida indikerar att de ljudmässiga kvaliteterna ska vara motiverade, högre och särskilt skyddsvärda samt utformade för ett särskilt område. Notabelt är att kommunen som sådan inte åberopat Vindbruksplanen.

Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv

En utredning har i enlighet med motsvarande villkor för Etapp 1 genomförts och ett förslag har redovisats för MPD. Det förefaller fullkomligt uteslutet att en motsvarande utredning för Etapp 3 skulle leda till andra förslag än de som redan framlagts. I redovisningen för MPD har bolaget föreslagit åtgärder i enlighet med sina åtaganden i MKB:n för Etapp 3. Miljöprövningsdelegationen har som påtalas i fullföljdsskriften meddelat beslut (se bilaga 2E till fullföljden). Någon grund för ytterligare åtgärder utöver de som bolaget föreslagit och MPD godkänt kan inte anses föreligga sett till vindkraftverkens beräknade livslängd och påverkan på naturen.

Skyddszon mot Åbyälven

Den av bolaget föreslagna och av MPD fastställda skyddszonen om 100 m är väl avvägd och väl motiverad i de av MPD redovisade skälen. Nämnden har inte anfört några omständigheter som ger stöd för en utvidgad skyddszon.

Utredning om skyddszon mot Rokåns dalgång

Nämndens yrkande vad avser Rokåns dalgång ter sig anmärkningsvärd sett till att dalgången i norr gränsar till Etapp 1 för vilken lagakraftvunnet tillstånd föreligger. Nämnden har tidigare angivit att utredningen ska "skapa integritet för natur-skyddade områden samt för Rokån som landskaplig enhet, till gagn och respekt för landskap, naturvård och friluftsliv." Sett till de faktiska förhållandena som råder och det lagakraftvunna tillståndet för Etapp 1 kan bolaget inte finna en utredning motiverad.

Delområdet Storgranliden

Landskapsbilden vid Storgranliden kommer förvisso att påverkas, dock inte i sådan omfattning att den inte ska tålas. Den uppkommande påverkan på landskapsbilden var redovisad och känd för regeringen när prövningen av projektets tillåtlighet gjordes.

Miljö- och tillsynsnämndens bemötande av bolagets svar*Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon*

Trots bolagets bemötande vidhåller nämnden sitt tidigare ställningstagande om 4 km skyddsavstånd till kungsörnsbon. I januari 2017 publicerade Vindvals kungsörnsprojekt i regi av SLU i Umeå en ny rapport med delvis nya rön om hur positionsdata från märkta kungsörnar kan behandlas. Rapporten visar att revirets kärnområde blir mindre med den nu beskrivna beräkningsmetoden, i genomsnitt 12 km². Kärnområdet beskrivs som det område där 50 % av observationerna sker. Däremot påverkas själva hemområdets storlek mycket lite av den nya beräkningsformen. Den genomsnittliga hemområdesstorleken är ca 100 km² under häckningsperioden och ca 200 km² under resterande delar av året enligt den senaste rapporten. Till skillnad från bolagets konsult anser Miljö- och tillsynsnämnden att det fortfarande är viktigt med ett skyddsavstånd på 4 km och nämnden vill påtala att 50 % av örnarnas rörelser sker utanför det så kallade kärnområdet. Under häckningsperioden är örnarna beroende av hela hemområdet för att skaffa föda till ungarna. Att endast skydda 10-15 % av hemområdets totala area anser nämnden inte ger ett tillräckligt skydd för örnarna.

Nämnden delar inte bolagets uppfattning att kommunens krav på skyddsavstånd inte har något stöd i de örnrapporter som Vindval har publicerat, rapport 6589 och 6734. Tvärtom anser nämnden att rapporterna visar på problematiken med att korrekt beräkna hur stora örnarnas hemområden är och att bedöma effekten av att hemområdesstorleken varierar över tid. Just storleksvariationen över tid gör att nämnden är angelägen om ett skyddsavstånd på 4 km. Detta ökar möjligheten för örnarna att få ett relevant skydd under hela driftstiden av en vindkraftspark. Nämnden vill återigen påtala att bolagets inventeringsmetod inte ger en tillräckligt bra kunskap om de aktuella örnrevirens behov av skydd. Nämnden anser att bolagets syn på skyddsavstånd baseras på alltför begränsade studier under en icke relevant tid på året.

Villkor 14 – bullerstörningar i naturskyddade områden

I Piteå kommun finns en mycket stor andel mark avsatt för elproduktion med vindkraft. Stora delar av dessa markområden har redan fått ett miljötillstånd. Detta hade inte varit möjligt om Miljö- och tillsynsnämnden "rent allmänt velat begränsa utbyggnaden av vindkraft" som bolaget hävdar. Nämnden baserar sina beslut på fakta, professionella bedömningar och god lokal kännedom om exempelvis naturskyddade områden.

I reservatsbesluten för berörda naturreservat framgår att syftet med reservaten är att långsiktigt bevara områdenas opåverkade karaktär och höga naturvärden samt att ge möjlighet till naturupplevelser och friluftsliv. Samtliga områden är lättillgängliga naturskogsområden som är mycket lämpliga som utflyktsmål. Anläggningar för friluftslivet i form av rastplatser och strövstigar finns i alla tre berörda reservat. Nämndens bedömning är att berörda naturreservat har de ljudmässiga kvaliteter som avses i vindbruksplanens riktlinjer.

Nämnden vill även peka på att buller kan komma att påverka fågellivet i naturreservaten vilket motverkar reservatets syfte om opåverkad karaktär, höga naturvärden och biologisk mångfald. Studier av effekter på fåglar visar att populationstätheter och häckningsframgång minskar vid ökade bullernivåer, ibland redan vid en ljudnivå på 35 dBA (Ortega C, P. 2012. Effects of Noise Pollution on Birds: A Brief Review of Our Knowledge: Ornithological Monographs Nr 74).

Kommunfullmäktige i Piteå kommun beslutade 2014-03-17 att anta Vindbruksplan, tematiskt tillägg till översiktsplan. Vindbruksplanen vann laga kraft 2015-05-04 och är gällande. Vindbruksplanen är som andra översiktsplaner inte juridiskt bindande men likväl ett styrande dokument för Piteå kommun som anger den viljeinriktning kommunen vill ha gällande markanvändningen.

Länsstyrelsens svar*Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon*

Mark- och miljödomstolen i Umeå har i mål M 1423-14 (Etapp 2 Markbygden) föreskrivit att anläggningsarbeten inte får ske närmare än en kilometer från kungsörnsbon under den tidsperiod som löper från och med den 1 februari till och med den 31 maj. Därtill har mark- och miljödomstolen föreskrivit att vindkraftverk inte får anläggas närmare än tre kilometer från, vid tidpunkten för grundläggningen, befintliga boplatser och alternativbon för kungsörn. Det råder likartade förutsättningar i Etapp 2 och Etapp 3. Det har inte framkommit omständigheter i målet som talar för att det finns anledning att göra någon annan bedömning i detta mål än den som mark- och miljödomstolen har gjort i ovan nämnda mål.

Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre

Det åligger tillsynsmyndigheten att tolka villkoren i ett tillstånd. Detta framgår även av bestämmelserna i 26 kap. miljöbalken. För verksamheter som är föremål för prövning saknas det anledning att explicit i domar eller tillstånd ange hur tillsynsmyndigheten ska utföra sitt arbete. Det råder inte någon svårighet att tolka villkoren i fråga och det saknas därmed skäl att omformulera dessa.

Villkor 14 – bullerstörningar i naturskyddade områden

Naturvårdsverket har i sin vägledning för buller från vindkraftverk angivit att i områden för friluftsliv, där låg bullernivå utgör en viktig kvalitet och naturliga ljud dominerar, bör ljudet inte överskrida 35 dBA. Vidare framgår att det handlar om sådana friluftsområden där inget påtagligt störande buller förekommer och att det bör framgå av kommunens översiktsplan att kommunen anser att området ska ha en låg ljudnivå. Piteå kommun har under år 2014 gjort ett tematiskt tillägg till översiktsplanen för vindbruk. I tillägget anges att för naturområden med områdeskydd som inte redan är bullerpåverkade ska Naturvårdsverkets riktvärden för lågt bakgrundsljud tillämpas. Länsstyrelsen konstaterar att vägledningen endast är en rekommendation från Naturvårdsverket. Vidare har det tematiska tillägget till översiktsplanen tagits fram ca fyra år efter det att regeringen meddelade beslut om tillåtlighet för Markbygden. En översiktsplan är inte juridiskt bindande.

Länsstyrelsen anser att regeringens beslut om tillåtlighet är vägledande beträffande vilken markanvändning som är lämplig. I tillåtlighetsbeslut framgår att det föreligger ett mycket starkt intresse att öka andelen förnyelsebar energi i det svenska energisystemet och att Markbygden sammantaget bedöms vara lämpligt för produktion av förnyelsebar energi. Länsstyrelsen delar MPD:s bedömning att det inte är ändamålsenligt att föreskriva vilken ljudnivå som sökt verksamhet inte får överskrida i närliggande naturreservat eftersom ett sådant villkor medför att antalet vindkraftverk i oproportionerlig omfattning begränsas.

Vidare anser Länsstyrelsen att det inte har framkommit uppgifter i ärendet som talar för att sökt verksamhet står i strid med naturreservatets syfte och de föreskrifter som har meddelats för reservaten i fråga eller påverkar de utpekade naturvärdena på ett sådant sätt att reservatens funktion äventyras. Den jämförelse som görs med vägar och järnvägar beträffande säkerhetsaspekter, olycksrisker och säkerhetsavstånd är inte helt relevant eftersom det rör sig om olikartade verksamheter.

Utredningsvillkor U1 – rörligt friluftsliv

Syftet med utredningsvillkoret är att ta fram ett beslutsunderlag inför det slutliga avgörandet av frågan. Länsstyrelsen uppfattar att nämndens synpunkter är inriktade på vilken kompensation som i slutänden ska fastställas när provotiden avslutas. Länsstyrelsen anser att utredningsvillkoret inte kan föregå den prövning som ska göras. Den utredning som ska inlämnas är beroende av i vilken utsträckning och omfattning Etapp 3 byggs ut samt av hur rekreation och friluftsliv bedrivs i området.

Skyddszon mot Åbyälven

I tillåtlighetsbeslutet fastslår regeringen att konsekvenserna för landskapsbilden blir stora eftersom vindkraftverken kommer att dominera landskapet och inom stora områden bli synliga på långt avstånd. Det saknas skäl att föreskriva om en särskild skyddszon mot Åbyälven. Ställningstagandet görs dels mot bakgrund av det avstånd som föreligger mellan Åbyälven och Etapp 3, dels det faktum att regeringen har

funnit att behovet och nyttan av att få fram förnyelsebar energi väger tyngre än påverkan på landskapsbilden.

Utredning om skyddszon mot Rokåns dalgång

Det har inte närmare preciserats i nämndens yttrande vad som ska ingå i en fördjupad utredning för Rokåns dalgång. Påverkan på rekreation och friluftsliv i Rokåns dalgång har satts på provotid i MPD:s beslut. Det har inte framkommit skäl som talar för att det finns anledning att föreskriva att ytterligare utredningar ska göras för Rokåns dalgång.

Delområdet Storgranliden

Regeringen har i tillåtlighetsbeslutet konstaterat att utbyggnad av vindkraft medför stora konsekvenser för landskapet men att behovet och nyttan av att få fram förnyelsebar energi överväger. Vidare har det i MPD:s beslut föreskrivits villkor beträffande hinderbelysning som innebär att den visuella påverkan på omgivande bebyggelse reduceras. Sammantaget har det inte framkommit skäl som talar för delområdet vid Storgranliden ska utgå.

Överklagan av Föreningen svenskt landskapsskydd

Föreningens överklagande

Det saknas motivering till varför verken ska byggas. Subventionerad överproduktion av vad det än må vara måste anses rimma illa med miljöbalkens intentioner. Regeringens tillåtlighet är av gammalt datum och togs då man visste för lite om den tekniska utvecklingen och vindkraftens negativa sidor. Föreningen yrkar att tillåtligheten förverkas eftersom den rimmar illa med dagens förhållanden. Det som ska beskrivas är hur man skyddar människors hälsa och värdefulla natur- och kulturmiljöer, hur den biologiska mångfalden bevaras samt hur man från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt tryggar en långsiktigt god hushållning. Denna prövning har inte gjorts av någon av de instanser som hittills varit inblandade. Om miljöbalken ska uppfyllas kan inte verken uppföras. Landskapskonventionens krav är inte tillräckligt bemötta.

Den biologiska mångfalden kan inte bevaras eller öka med vindkraft i detta område, de 16 nationella miljömålen kan inte klaras liksom kravet på effektivt resursutnyttjande. Om det är så att ett miljömål kan nås med vindkraft så kan inte detta vara så mycket värt att det målet övertrumfar alla de andra. Vindkraftverken lägger en död hand över stora områden och skapar oreda i de biologiska systemen, uppbyggda sedan länge. Den biologiska mångfalden tillsammans med de nationella miljömålen får sig en ordentlig törn med detta projekt där oersättliga värden förstörs.

Det är uppenbart att de försiktighetsmått och hänsynsregler som anses som praxis i vindkraftssammanhang inte fyller sin funktion utan måste förses med så stora marginaler att acceptans uppnås. Detta sker inte i denna ansökan. Om inte ansökan avslås så ska villkoren vara i proportion till den stora ödeläggelse av natur som denna miljöfarliga elproduktionsindustri medför. Just nu är villkoren för svaga.

Idag är det svårare att få lönsamhet i vindkraft men detta ska inte innebära att MPD underlättar för sökanden på andra områden vilket kan göra hela etableringen billigare. Tvärtom måste kraven skärpas i detta mycket omfattande ingrepp på landskapet, naturen, djurlivet, boende och området som helhet. Stora avstånd och stora marginaler underlättar acceptansen hos boende och djuren. Villkoren ska samtidigt vara tydliga och konkreta.

MPD börjar med att ge sökanden ett generöst villkor genom att endast kräva att verksamheten ska utformas och bedrivas i *huvudsaklig* överensstämmelse med vad bolaget angivit i ansökan eller i övrigt åtagit sig i ansökan. Detta öppnar upp för tolkningar som myndigheten inte kommer att ha kontroll över. Samma skrivning finns i punkt 2, man gör det i stort sett fritt för bolaget att vid uppförandet endast i *huvudsak* följa vad som anges i ansökan. Detta är en olycklig skrivning och måste skärpas om tillstånd ges. Markägare, arrendatorer och andra brukare av marken ska vara med och kunna påverka kontrollprogrammet, vara en del i tillsynsmyndigheten och ges full insyn i hela den framtida processen.

Vidare kommer allemansrätten att få sig en törn vilket alla varningsskyltar som kommer att sättas upp kommer att vittna om. Sökanden beskriver hur denna förändring kan bli men förringar allemansrätten. Att säga att man inte hindrar allemansrätten är inte det samma som att allmänheten vill besöka området p.g.a. alla olägenheter som verken för med sig.

Villkorspunkt 7 bör kompletteras med att även andra fåglar ska fredas på samma sätt, inte bara kungsörn.

Villkorspunkt 8 bör förtydligas vad gäller vilken höjd som ska gälla. Man anger en varierande höjd när man anger rotorhöjd.

Villkorspunkt 14 anger krav vid bostad, här måste istället störningskänslig plats anges, se dom från Mark- och miljööverdomstolen M 3674-15. Eftersom detta är ett tyst område så ska 35 dB gälla i hela området. Amplitudmodulerande ljud bortses ifrån. Detta har uppmärksammats på senare tid och vi förordar att skyddsavståndet mellan verk och närmsta fastighetsgräns är max 30 dB för att uppfylla försiktighetsprincipen. När det gäller mätningen av hur 40 dB värdet efterlevs så är det allmänt känt att under de första två åren då säljaren garanterar driften, alltså under den s.k. garantitiden, körs verken med lägre effekt. Detta kan säljaren styra. Mätningar ska även ske under år tre eller när garantitiden är slut. Under verkens första tio år ska ljudmätningar göras varje år. Här ska långtidsmätningar göras så att människors och djurs verkliga upplevelser kommer fram. Beräkningar känns konstigt nu när man har en verklighet att mäta på. Det ska vidare finnas en plan för hur man förfar i de fall bolaget inte kan innehålla 40 dB för vissa verk. Vad som hittills framkommit från boende i norra Sverige är att ljudet hörs över långt större sträckor än i södra delarna av landet. Sökandens uppgifter om ljud måste undersökas på djupet av en kontrollerande myndighet. Ljudforskaren Conny Larsson vid Uppsala universitet har för en tid sedan kommit med resultat om att det som sökanden angivit som 40 dB i sin ansökan i verkligheten legat på mer än 6 dB över tillåtna ekvivalent nivå. Detta gäller bl.a. i Dragaliden.

Vad gäller punkten 16 haltar logiken betänkligt då det anses att allemansrätten inte störs och i så fall behövs väl inga skyltar.

Gällande villkorspunkt 17 om att vindkraftverk inte får uppföras inom 350 m från allmän väg och järnväg bör villkoret kompletteras med att även omfatta kraftledning och att strandskyddet ska beaktas. Den rotorbladsspets som ligger närmast väg, ledning eller vatten ska utgöra mätpunkt.

När det gäller villkorspunkt 18 bör uppmärksammas den vittring som ständigt sker från rotorbladen av microplaster, bisfenoler och andra skadliga ämnen. Sökanden måste visa att dessa skadliga ämnen inte sprids i naturen. Nyligen har man uppmärksammat detta genom att arbetare i Danmark som tillverkar rotorbladen åt Siemens mår dåligt p.g.a. innehållet i rotorbladen. MPD har underlåtit att kräva en innehållsförteckning över vilka ämnen som finns i rotorbladen. Vi anser även att man redan nu måste kunna visa hur rotorbladen ska återvinnas på ett miljösamt sätt utan några skadliga effekter på naturen. Finns det sådana metoder idag, kan man lita på att dessa finns om 25 år och vad händer om de eldas upp eller läggs på deponi?

Gällande villkorspunkt 19 bör man visa hur belysningen ser ut under dygnets mörka timmar så att domstol och boende kan ges möjlighet att bedöma detta i sina beslut respektive synpunkter.

Under villkorspunkt 20 har man glömt att nämna annan kommunikation av betydelse som t.ex. R och andra.

Till delegationen bör man till tillsynsmyndigheten koppla en grupp bestående av berörda privatpersoner, föreningar, företag och eventuellt andra som blir drabbade av denna miljöfarliga elproduktionsindustri. Dessa ska ha full insyn och ha möjlighet att påverka verksamheten inom rimliga gränser. Detta kan domstolen förordna om.

Vad gäller den ekonomiska säkerheten ska man säkerställa att vid företagets obestånd avsatta medel oavkortat gå till fullständigt återställande. Risken är att andra fordringsägare har företräde, såsom skatt och moms samt arrenden.

Vidare ska det finnas en tydlig dokumentation på varje plats innan varje verk byggs för att veta hur man ska återställa till ursprungligt skick. Det är ju formulerat att återställning ska ske då måste man ju om 25 år veta hur det såg ut på platsen.

Försvarets säkerhetszoner ska vara så stora att de varar i minst 30 år.

Bolagets svar

Påverkan på landskapsbilden har redovisats och bedömts utifrån miljöbalkens regler. Det finns ingen tvekan om att verksamheten kommer att påverka landskapsbilden. Påverkan har dock redan vid regeringens tillåtlighetsprövning konstaterats vara godtagbar i detta fall.

Frågan om amplitudmodulerat ljud har behandlats i praxis relativt nyligen (Mark- och miljööverdomstolens domar den 2 mars 2016 i mål M 1067-15 och M 1064-15). Med hänsyn till praxis anser bolaget att det inte finns anledning att särskilt reglera frågan om amplitudmodulerat ljud. Det bullervillkor som är beslutat är tillräckligt långtgående. Bolaget anser inte heller att begreppet "bostad" ska bytas ut mot "störningskänslig plats". Den föreskrift som underrätten beslutade om i det av föreningen åberopade målet upphävdes sedermera av Mark- och miljööverdomstolen som för oprecis. Vad gäller ljudnivån 35 dBA hänvisas till bemötandet av Piteå kommuns synpunkter.

Föreningen har till stöd för sin inställning åberopat MÖD:s avgörande i mål M 3674-15. Vidare hänvisar föreningen till den forskning som Conny Larsson vid Uppsala Universitet bedriver.

I det åberopade målet ansåg MÖD att verksamheten var tillåtlig och det meddelade tillståndet upphävdes inte. MÖD ansåg dock att det föreskrivna bullervillkoret och

den angivna definitionen "störningskänslig plats" gav utrymme för olika tolkningar varför målet återförvisades för kompletterande utredning vad avsåg ljudet från vindkraftverken. I det villkor som MPD föreskrivit förekommer inte någon motsvarande oklarhet då villkoret relaterar till bostadshus och uttrycket "störningskänslig plats" inte förekommer. Den återopade domen ger därför inget stöd för föreningens uppfattning i denna prövning. Vad angår resultaten av Conny Larssons forskning ska påpekas att det i hans studie inte gjorts någon korrigering för bakgrundsljud. Vidare ska framhållas att det ankommer på bolaget att genom mätning eller beräkning på vedertaget och godkänt sätt kontrollera att villkorets begränsningar innehålls.

Föreskriften om ekonomisk säkerhet innebär att MPD bedömer om säkerheten är godtagbar när den ställs.

Länsstyrelsens svar

Länsstyrelsen finner att föreningen inte har redovisat skäl som talar för att beslutet ska ändras. Vad gäller det allmänna villkoret har det utformats och formulerats i enlighet med vad som är vedertaget och etablerat enligt praxis.

Det torde inte råda någon svårighet att fastställa inom vilket intervall rotorhöjden är belägen. Mot bakgrund av att regeringens tillåtlighetsbeslut, såsom det är utformat, medger att såväl torn som rotorblad kan variera i storlek så är det varken lämpligt eller möjligt att utforma det villkor som har föreskrivits till skydd för fladdermöss på annat sätt.

Regeringen har i tillåtlighetsbeslutet för Markbygden angivit vilken högsta tillåtna ljudnivå som vindkraftverken får ge upphov till vid byggnader som används för bostadsändamål. Tillståndsmyndigheten måste förhålla sig till detta i tillståndsgivningen.

Föreningen har även framfört synpunkter beträffande rennärning, försvaret, radio-kommunikation och kraftledningar. Länsstyrelsen konstaterar att berörda

verksamhetsutövare för de tre sistnämnda verksamheterna inte har haft synpunkter på beslutet för Etapp 3. Om berörda verksamhetsutövare inte har några synpunkter torde detta indikera att det saknas grund att skärpa villkoren i fråga.

I 7 kap. 16 § 2 p. miljöbalken framgår att förbuden enligt 7 kap. 15 § miljöbalken inom strandskyddsområde inte gäller för verksamheter som omfattas av tillstånd enligt miljöbalken.

Det saknas lagstöd att föreskriva att enskilda ska vara en del av tillsynsmyndigheten. Det är reglerat i lagstiftningen på vilket sätt enskilda och övriga som berörs av en verksamhet ska ges möjlighet att framföra sin talan.

Överklagan av A.H

A.Hs överklagande

Hon äger fastigheten Storheden 1:17 i Koler och avser att uppföra ett hus där. Etapp 3 sträcker sig ända upp till Dragaliden och lite till och kommer att ligga endast någon kilometer från Koler. Koler och de intilliggande byarna kommer att vara omringad av vindkraftverk från alla väderstreck och kommer därmed att bli mycket påverkade. Hon har därför talerätt.

Tillståndet bör upphävas då beslut är tagna på uppgifter från den gamla MKB:n och många av de uppgifterna är gamla och förlegade. Nya studier och forskning om vindkraften har kunnat påvisa de negativa effekter det kan ge för människor, djuren och naturen. Man bör beakta de nya råd och rön som framkommit.

Fågelinventeringen verkar vara gjord på fel årstid (hösten) och då har de häckande fåglarna vänt söderut. Den fågelinventering som är gjord varade i fem dagar, vilket är väldigt kort tid för ett så stort område. Det finns nya studier om fåglar och vindkraftverk. Ingen hänsyn har tagits till de fridlysta och rödlistade fågelarterna eller artskyddsförordningen. Man har endast gjort 13 dagars fältstudier för bedömningen av naturvärden, vilket är lite för ett så stort område. Skogarna i Etapp

3 har mycket höga naturvärden och hög artrikedom. Längs efter Åbyälven och dess biflöden finns det mycket höga naturvärden men det verkar vara dåligt inventerat.

Att bygga en vindkraftsanläggning av denna storlek kräver enorma markytor (50 000 ha) där man kommer att avverka miljontals kubikmeter skog och anlägga bergtäkter där man kommer att ta ut miljontals ton grus för att anlägga vägar, vilket kommer att påverka naturen negativt då man kommer att förstöra stora våtmarker där man har en stor artrikedom bland häckande fåglar, djur och växter.

Mycket liten eller ingen hänsyn har tagits till naturreservat, naturskyddade områden och Natura 2000. Att säga att övriga arter bara kommer att påverkas under byggtiden stämmer inte då det finns studier där övriga arter försvunnit, även fåglar. I kontrollprogram för Stor-Rotliden har man kunnat konstatera att skogsfågel och annan fågel inte finns kvar. Även viltet har försvunnit. Det har även kommit en rapport om de negativa konsekvenserna av vindkraftsetableringens effekter på tjäderplatsen Sörskog/Högberget där tjäder, orre och andra skogsfåglar har försvunnit.

Bolaget gör antagandet att det är samma naturvärden för hela Markbygden men ytan är 50 000 ha, varför det finns stor variation inom Markbygden och man måste därför utgå från de olika områdena. Då det gäller flora och fauna är utredningen bristfälligt gjord. Då det gäller fåglar kan man inte bara hänvisa till undantag från artskyddsförordningen då det ju är några till direktiv som ska följas, t.ex. fridlysta fåglar, rödlistade fågelarter och EU:s art- och habitatdirektiv.

Sverige implementerade EU:s ramdirektiv för vatten år 2000. Liknande regler gäller även i Tyskland och det tyska systemet underkändes genom EU-domstolens Weserdom (C-461/13). EU-domstolen klargjorde då att EU:s mål för vattenkvalitet ska tillämpas i varje enskilt fall.

Vad gäller villkorspunkt 3 om samråd med tillsynsmyndigheten om lokalisering av vägar och elledningar bör bolaget även ha samråd med markägare, arrendatorer och andra som nyttjar markerna.

Vad gäller villkorspunkt 7 säger nya rön att avståndet till kungsörnsbon ska vara 5 km. Vidare ifrågasätts om man inte borde ha gjort en bättre inventering. Man verkar ha dålig koll på de örnrevir som finns inom Markbygden. Det verkar som att man har liten kunskap när det gäller boplatser för övriga häckande fåglar.

Gällande villkorspunkt 8 ställer hon sig frågande till hur bolaget tänkt göra när solen fortfarande är uppe i princip dygnet runt. Eftersom man angett varierande höjder på vindkraftverken ställer hon sig undrande till var man ska mäta temperaturen och till vem som håller koll på att det görs.

Vad gäller villkorspunkten 9 har fågelinventeringen inte gjorts under häcknings-säsong och man kan därför inte veta var häckningsplatserna är. Den bör därför göras om.

Vad gäller villkorspunkt 14 som berör buller bör mätning ske dygnet runt under flera års tid. I Dragaliden har man gjort långtidsmätningar och där har det visat sig att ljudnivån stiger med 14 dBA under vissa väderförhållanden (kallt klimat). Det har vidare framkommit att den utrustning man använder för bullermätningarna, Nord 2000, inte är tillförlitlig då man kan ställa in det indata man vill för att få önskat resultat. Naturvårdsverket har andra rekommendationer. Det finns forskare som anser att det i dagsläget inte finns någon tillförlitlig mätmetod för att mäta vindkraftsbuller. Bullermätningar ska göras när det är kallare än plus 15 grader. Naturvårdsverket vill att man ska göra en kumulativ ljudmätning för hela Markbygden, kommer det att göras? Tidigare beslut om vindkraftens bullermätningar är tagna på felaktiga mätningar då den beräkningsmodell man använt inte är tillförlitlig och beräkningarna har gjorts på betydligt mindre verk än de man tänkt sätta upp. Desto högre verk desto högre ljud/buller. Man har även upptäckt att vindkraften ger ifrån sig ett infraljud som inte är hälsosamt för människor och djur.

Detta borde utredas mer och ordentligare. Man har kunnat visa att buller och infraljud från vindkraftverk hörs och påverkar människor negativt på upp till nio kilometers avstånd (Stor-Rotliden). Bolagets mätningar är gjorda en kort stund en varm sommarkväll.

Vad gäller villkorspunkt 17 ifrågasätts varför allmän väg och järnväg ska skyddas med avstånd.

Gällande villkorspunkt 18 ställer hon sig frågande till vem som kommer att kontrollera hanteringen av kemiska produkter och farligt avfall och har anfört att någon bör åka dit ett par gånger i veckan.

Vad gäller villkorspunkt 19 ifrågasätter hon vad onormala driftförhållanden är och vad som ingår i begreppet. Mätningar och kontroller bör inte förekomma under de ljusa sommarmånaderna utan de ska göras under alla de månader det är mörkt då belysningen är som mest störande. Man kan inte bara säga att man har ambitioner att ha ett system som ska minimera påverkan för boende. Man borde ha haft en godtagbar lösning innan etableringen i Markbygden.

Gällande villkorspunkt 21 ifrågasätter hon om någon handlingsplan vid en nedläggning av vindkraftverken har gjorts.

Vad gäller den uppskjutna frågan om kompensationsåtgärder för friluftslivet bör den frågan vara utredd innan man ger tillstånd. Bolaget har själv sagt att friluftslivet inom Markbygden kommer att påverkas. Att man inom fyra år ska komma med förslag på kompensationsåtgärder låter konstigt, sådana ska istället finnas med i ansökan.

Dragaliden skulle ha varit ett pilotprojekt för vindkraft i kallt klimat och då borde man ha forskat där för att få fram ett fungerande avisningssystem innan man bygger återstoden av parken. Enligt EU:s maskindirektiv ska varje verk inhägnas för att skydda människor och djur från att skadas. Sverige har godkänt att följa dessa

direktiv men det görs inte. Det finns alltid risk för iskast från vindkraftverk och kanske mer om man bygger i kallt klimat. Hur blir det med allemansrätten? Vindkraftverk ska CE-märkas och vem kontrollerar detta?

Bolagets svar

Bolaget anser att A.Hs överklagande ska avvisas då hon saknar klagorätt. Hon är bosatt i Rosvik och berörs därför inte. Hon har förvisso en obebyggd tomt i Koler men avståndet mellan denna och närmaste vindkraftverk i Etapp 3 är så pass långt att hon inte kan anses taleberättigad.

Det meddelade bullervillkoret är i enlighet med den fasta praxis som utvecklats och att det åligger bolaget att följa villkoret. Inventeringarna avseende naturvärden som utförts i Markbygden är jämförelsevis mycket omfattande och detaljerade.

Kunskaperna vad gäller flora och fauna, inte minst fågelfaunan, är därigenom mycket goda. Länsstyrelsen har den 1 april 2014, baserat på de erhållna insikterna, meddelat dispens från artskyddsförordningens bestämmelser vad avser påverkan på skyddade arter. Vad gäller iskast är det i handlingarna redovisat att avisningssystem kommer att installeras för att minska riskerna. Vad avser hindermarkering och belysning är bolagets ambition att ha ett system som minimerar påverkan för närboende men självfallet med beaktande av de befogade krav som följer av hänsyn till flygsäkerheten.

Bevisning

Bolaget har till stöd för sin talan hänvisat bland annat till följande handlingar.

- Miljöprövningsdelegationens beslut den 15 juni 2016 om slutliga villkor som kompensation för friluftslivet avseende Etapp 1 i Markbygden.
- Vindval, Betydelsen av kungsörnars hemområden, biotopval och rörelser för vindkraftsetablering, del 2, rapport 6734.

- En sammanställning av Transportstyrelsens samtliga beslut rörande behovsstyrd hinderbelysning på vindkraft samt ett yttrande från Försvarmakten till Transportstyrelsen angående Försvarmaktens syn på radarstyrd hinderbelysning.

A.H har hänvisat till en rad tidningsartiklar om konsekvenser av vindkraftanläggningar, bland annat påverkan på fågel och människors hälsa, samt utdrag ur och sammanställningar av rapporter inom området, bland annat kontrollprogrammet för vindkraftanläggningen Stor-Rotliden.

DOMSKÄL

Klagorätt

Bolaget har yrkat att A.Hs överklagande ska avvisas då hon saknar klagorätt. A.H äger fastigheten Piteå Storheden 1:17 som är belägen ca 3 400 m från verksamhetsområdet. Mark- och miljödomstolen bedömer att A.H är berörd av den aktuella verksamheten på ett sådant sätt att hon har rätt att överklaga miljöprövningsdelegationens beslut.

Gällande rätt

En tillåtlighetsprövning av regeringen utgör ett led i den samlade prövningen av om tillstånd kan meddelas enligt miljöbalken. Vid bedömningen av om en ny verksamhet kan tillåtas är lokaliseringsregeln i 2 kap. 6 § miljöbalken av grundläggande betydelse. Den innebär att en ny verksamhet kan tillåtas endast om den är lokaliserad till en plats som är lämplig, med hänsyn till att ändamålet med verksamheten ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Bedömningen av om en plats är lämplig ska ske med avstamp i portalparagrafen i första kapitlet och med beaktande av hushållningsbestämmelserna i tredje kapitlet. Enligt 3 kap. 1 § ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företräde ska ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning. Om ett område är av riksintresse för flera

oförenliga ändamål ska, enligt 3 kap. 10 §, företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt.

Mark- och vattenområden som har betydelse för rennäringsen ska, enligt 3 kap. 5 § första stycket miljöbalken, så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande. Enligt andra stycket ska områden som är av riksintresse för rennäringsen skyddas mot åtgärder som avses i första stycket. Bestämmelsens första stycke avser att ge ett grundskydd för rennäringsen mot åtgärder i samhällsbyggandet och i annan verksamhet som innebär oåterkalleliga ingrepp i de avsedda mark- eller vattenområdena eller som i andra avseende påtagligt försvårar näringarnas bedrivande. Skyddet för rennäringsen i paragrafens andra stycke syftar till att bibehålla förutsättningarna för näringens genom att ge de viktigaste områdena inom varje sameby ett särskilt skydd (prop. 1985/86:3 s. 160 f). Att områden som har betydelse för rennäringsen så långt möjligt ska skyddas innebär att en avvägning ska göras mellan detta intresse och motstående intressen. Avvägningen ska innefatta hänsynstagande till de praktiska och ekonomiska konsekvenserna av det skydd som paragrafen ger (prop. 1985/86:3 s. 155).

Det har i praxis ansetts att ett tillåtlighetsbeslut av regeringen normalt är bindande vid den efterföljande tillståndsprövningen. Den ordinarie tillståndsmyndigheten kan alltså inte avslå en ansökan om tillstånd till en verksamhet som regeringen vid prövning enligt 17 kap. funnit tillåtlig, utan ska begränsa sin prövning till de frågor som regeringen inte har prövat, eller med andra ord till det närmare innehållet i tillståndet och villkoren för detta. För att en tillåtlighetsprövning av en verksamhet som kan påverka ett Natura 2000-område ska vara bindande för tillståndsmyndigheten, krävs dock att det vid prövningen skett en samlad bedömning som uppfyller EU-rättens krav på fullständighet, exakthet och slutlighet. (Se Zeteo 2017-06-05, kommentar till 17 kap. miljöbalken - inledning, och prop. 1997/98:45 del 1 s. 441 f. samt rättsfallen RÅ 2008 ref. 89, HFD 2011 not. 26, NJA 2013 s. 613, MÖD 2006:44 och MÖD 2009:38.)

Mark- och miljööverdomstolen har i dom den 23 november 2011 i mål M 824-11 konstaterat att rennäringsen omfattas av de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken. Det innebär bland annat att krav ska ställas på verksamhetsutövaren att utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för rennäringsen (2 kap. 3 §). Vad som närmare krävs i fråga om skyddsanordningar, begränsningar i verksamheten och andra försiktighetsåtgärder beror på förhållandena i det enskilda fallet (jfr. NJA 2006 s. 310).

Kraven som följer av de allmänna hänsynsreglerna gäller i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem (2 kap. 7 §). Regeln innebär att en avvägning ska göras mellan miljöhänsyn och andra hänsyn, när kraven på en verksamhet eller åtgärd ska bedömas. Kostnaden för att uppfylla hänsynsreglerna ska vara motiverad från miljösynpunkt. Detta innebär att proportionen mellan den nytta för människors hälsa eller miljön som skyddsåtgärden eller försiktighetsmättet medför inte får vara orimlig med hänsyn till de kostnader åtgärden föranleder. Riksdagens antagna miljömål ska vara styrande vid bedömningen av ett försiktighetsmått eller en skyddsåtgärds nytta för människors hälsa eller miljön (prop. 1997/98:45, del II s. 662 f).

Krav på kompensationsåtgärder kan ställas med stöd av olika bestämmelser i miljöbalken. Enligt 16 kap. 9 § miljöbalken får tillstånd förenas med skyldighet att utföra eller bekosta särskilda åtgärder för att kompensera det intrång i allmänna intressen som verksamheten medför. Tillståndsmyndigheten ska mot bakgrund bland annat av hur allvarligt intrång som verksamheten medför och vilken nytta tillståndshavaren kan förväntas få av verksamheten ta ställning till om kompensationsåtgärder ska krävas. Kompensationen kan avse både intrång i naturvårdsintressen och intrång i andra allmänna intressen. Det är inte klarlagt, vare sig i lagstiftning, förarbeten eller praxis, om kompensationsåtgärder får vägas in vid bedömningen av om en verksamhet ska tillåtas (för en genomgång av lagregler och

rättspraxis, se betänkande av Utredningen om en effektivare och mer konsekvent tillämpning av ekologisk kompensation, SOU 2017:34, s.164 f).

Det är verksamhetsutövaren som har bevisbördan för att de förpliktelser som följer av de allmänna hänsynsreglerna i 2-5 §§ och 6 § första stycket iakttas (2 kap. 1 §). Det innebär bland annat att det är verksamhetsutövaren som ska visa att en skydds- eller kompensationsåtgärd inte är miljömässigt motiverad eller att kostnaden för den är orimligt betungande.

Betydelsen av regeringens tillåtlighetsbeslut

Parternas yrkanden

Föreningen svenskt landskapsskydd och A.H yrkar, var för sig, att tillståndet ska upphävas i sin helhet. Västra Kikkejaure sameby yrkar att tillståndet ska upphävas i den del som berör samebyns område och Miljö- och tillsynsnämnden att delområdet Storgranliden ska utgå.

Föreningen menar att regeringens tillåtlighetsbeslut är av gammalt datum och att man med dagens kunskap om vindkraftens negativa sidor inte bör meddela tillstånd. Samebyn menar att den planerade verksamheten innebär en påtaglig skada för renskötseln, som kvarstår trots skadereducerande åtgärder, och att det därför inte ska beviljas tillstånd för vindkraftverk inom samebyns område. Miljö- och tillsynsnämnden påpekar att en etablering inom delområdet Storgranliden innebär att bebyggelsen vid byn Storgranliden skulle komma att omges av vindkraftverk och menar att en sådan etablering medför en oproportionerligt stor visuell påverkan på landskapet som helhet. Nämnden anser också att en oproportionerligt stor andel av kommunens naturreservat riskerar att påverkas och störas av den planerade vindkraftutbyggnaden, framför allt till följd av störande ljud, och att det därför finns skäl att anpassa vindkraftutbyggnadens utformning i anslutning till berörda reservat.

Mot bakgrund av vad klagandena anfört kan deras talan uppfattas som att de menar att verksamheten, helt eller delvis, inte kan anses tillåtlig och att tillstånd därför inte ska meddelas.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Regeringens beslut att tillåta verksamheten efter en prövning enligt 17 kap. miljöbalken har vunnit laga kraft. I beslutet anges att utbyggnaden ska ske inom ett bestämt område, det s.k. utredningsområdet. Inom detta område ska den närmare placeringen och utformningen av vindkraftverk och vägar ske så att påverkan på rennäringens bedrivande och naturvärdena så långt möjligt begränsas (villkor 2 och 4). Något motsvarande villkor avseende utformning av vindkraftsparken med hänsyn till påverkan på landskapsbilden finns inte.

Inom det utredningsområde som omfattas av regeringens beslut finns fyra Natura 2000-områden, varav tre utgörs av älvar med biflöden och ett är ett skogligt objekt. I regeringens beslut refereras till att miljöprövningsdelegationen, i sitt yttrande till regeringen, bedömt att projektet inte kommer att påverka miljön i dessa Natura 2000-områden på ett betydande sätt och att tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken därför inte krävs för projektet.

Gränserna för det tillståndsgivna området för etapp 3 har angivits på karta i bilaga 1 till miljöprövningsdelegationens beslut. Området motsvarar vissa delområden inom det s.k. utredningsområdet. Miljöprövningsdelegationen har vid sin tillståndsprövning för etapp 3 bedömt den ansökta verksamhetens påverkan på de Natura 2000-områden som är belägna inom eller i nära anslutning till etappområdet och kommit till samma slutsats, framför allt med hänsyn till avståndet mellan planerad verksamhet (med iakttagande av de skyddsavstånd som bolaget åtagit sig) och Natura 2000-områdena (sid. 59-60).

Mark- och miljödomstolen anser att den prövning som skett är tillräcklig för att bedöma verksamhetens påverkan på berörda Natura 2000-områden och instämmer i bedömningen att verksamheten inte på ett betydande sätt kan antas påverka miljön i dessa områden.

Domstolen bedömer att det ovan sagda innebär att det inte är möjligt att i den efterföljande tillståndsprövningen, mot verksamhetsutövarens bestridande, inskränka det av regeringen tillåtna området eller att uppställa villkor som begränsar var verken får placeras i vidare utsträckning än vad som följer av villkoren för tillåtighetsbeslutet. De invändningar som framförts om att tillståndet ska upphävas, helt eller delvis, på grund av att verksamheten inte är tillåtlig lämnas därför utan bifall.

I detta mål återstår därmed för domstolen att, utifrån de yrkanden som framförts i målet, pröva dels om förutsättningar har förelegat för att meddela tillstånd, bland annat med avseende på om de i regeringsbeslutet föreskrivna villkoren för verksamheten har uppfyllts, och dels om de tillkommande villkor och övriga föreskrifter som miljöprövningsdelegationen beslutat om är tillräckliga, relevanta och ändamålsenliga. Domstolen återkommer nedan till frågan om vilka villkor i fråga om skyddsavstånd, det vill säga områden där enskilda verk inte får placeras, som ska gälla för verksamheten.

Förutsättningar för att meddela tillstånd

Parternas yrkanden

A.H anser att tillståndet ska upphävas eftersom miljökonsekvens-beskrivningen är bristfällig och inte kan godkännas. Även samebyn har framfört invändningar mot miljökonsekvensbeskrivningen, och mot att samråd inte skett på det sätt som anges i regeringens villkor 2.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen bedömer, i likhet med miljöprövningsdelegationen, att en godtagbar miljökonsekvensbeskrivning är en förutsättning för att meddela tillstånd. Domstolen instämmer i miljöprövningsdelegationens bedömning att den redovisade miljökonsekvensbeskrivningen uppfyller kraven i 6 kap. miljöbalken och att det samråd som bolaget genomfört inför prövningen är tillräckligt. Miljöprövningsdelegationens godkännande av miljökonsekvensbeskrivningen är

därför korrekt. Domstolen bedömer även att bolaget uppfyllt de krav på samråd som uppställs i regeringens tillåtlighetsbeslut.

Det ovan sagda innebär att de invändningar som framförts om att tillståndet ska upphävas, helt eller delvis, på grund av att förutsättningarna för att meddela tillstånd inte är uppfyllda lämnas utan bifall.

Tillståndstidens längd

Parternas yrkanden

Miljöprövningsdelegationens beslut innebär att tillståndet gäller till och med den 19 november 2043, vilket motsvarar en tillståndstid om 30 år från det att det första verket inom etapp 1 togs i drift. Bolaget yrkar att tillståndet i stället ska gälla i 30 år från den dag verksamheten inom etapp 3 tas i drift. Länsstyrelsen anser att det saknas grund för ändring.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Frågan om vid vilken tidpunkt tillståndstidens längd ska beräknas har avgjorts genom mark- och miljödomstolens dom den 10 december 2015 i mål nr M 1423-14, avseende tillstånd för etapp 2. Domstolen konstaterade då att regeringens tillåtlighetsprövning omfattat hela vindkraftsparken i Markbygden och att ingenting i regeringens beslut antyder att man avsett att olika tidpunkter ska gälla för olika etapper inom projektet. Mark- och miljödomstolens dom innebär att det råder en enhetlig tillståndstid för etapp 1 och 2.

Mark- och miljödomstolen anser inte att det finns skäl att bedöma frågan annorlunda för etapp 3. Miljöprövningsdelegationens beslut angående tillståndstiden ska följaktligen inte ändras. Såsom mark- och miljödomstolen påtalade i domen för etapp 2 finns klara fördelar med en enhetlig tillståndstid för hela vindkraftsparken, då det ökar förutsättningarna för att en eventuell fortsatt tillståndsprövning kan ske samlat för hela parken.

Påverkan på rennäringen*Regeringens och miljöprövningsdelegationens beslut*

Regeringen har vid sin prövning bedömt att rennäringen kan kompenseras för det intrång som verksamheten medför. Med villkor om att bolaget ska kompensera för detta intrång, ansåg regeringen, att rennäringen i de områden som bedömts vara av riksintresse inte kommer att påtagligt försvåras och att hinder för tillåtlighet därmed inte föreligger.

Regeringens avsikt i frågan om skadeförebyggande åtgärder och kompensation kommer till uttryck i villkor 2. Där föreskrivs att den närmare placeringen och utformningen av vindkraftverk och vägar inom utredningsområdet ska ske så att påverkan på rennäringens bedrivande så långt möjligt begränsas. Därutöver ska verksamhetsutövaren vidta åtgärder i syfte att kompensera för det intrång som verksamheten förorsakar rennäringen i utredningsområdet och omkringliggande områden. Villkoret är föreskrivet med stöd av 17 kap. 7 § miljöbalken, som anger att regeringen får förena ett tillåtlighetsbeslut med särskilda villkor för att tillgodose allmänna intressen.

Miljöprövningsdelegationen beslutade i tillståndet för etapp 2 att skjuta upp frågan om vilka åtgärder som kan vidtas i syfte att kompensera för det intrång som verksamheten kan förorsaka den rennäring som bedrivs inom Semisjaur-Njarg samebys område. När det gäller påverkan inom etapp 2 på den rennäring som Östra Kikkejaure sameby bedriver bedömde miljöprövningsdelegationen att regeringens villkor 2 hade tillgodosetts genom att bolaget och samebyn träffat ett avtal som innebär att bolaget utger en överenskommen full ersättning till samebyn för den påverkan på rennäringen som kan härledas till vindkraftsutbyggnaden.

Miljöprövningsdelegationen ansåg att det därmed inte förelåg skäl att föreskriva om ytterligare villkor till skydd för samebyns rennäring. Frågan om vilka åtgärder som kan vidtas i syfte att kompensera för det intrång som verksamheten kan förorsaka rennäringen var inte föremål för mark- och miljödomstolens överprövning i mål M 1423-14.

För etapp 3 har miljöprövningsdelegationen gjort samma bedömning när det gäller påverkan på rennäringen inom Östra Kikkejaure sameby. Däremot har miljöprövningsdelegationen utförligt prövat och reglerat frågan om hur Västra Kikkejaure sameby ska kompenseras för det intrång vindkraftsverksamheten innebär. Genom villkor 13 åläggs bolaget att vidta en rad olika åtgärder, i huvudsak enligt vad bolaget åtagit sig. Däremot saknas i miljöprövningsdelegationens beslut en redogörelse för om det föreligger skäl att, med hänsyn till rennäringens behov, reglera den närmare placeringen av vindkraftverken inom det tillåtna området.

Villkor 13 omfattar dels de åtaganden som anges under avsnitt 3.1 i bilaga 5 till miljöprövningsdelegationens beslut. Dessa åtaganden är inte direkt tvistiga mellan parterna. Därutöver omfattar villkoret bolagets förslag till tillkommande åtgärder enligt avsnitt 3.3 i bilaga 5, med viss justering. Dessa består huvudsakligen av ekonomisk ersättning för stödutfodring och merarbete, beräknat utifrån en beräkningsmodell enligt bilaga C2 i bilaga 5. Ersättningen för foder beräknas utifrån direkt och indirekt betesbortfall i förhållande till samebyns totala markareal, samebyns högsta renantal samt antalet dagar området nyttjas. Ersättning för merarbete i samband med samling och utfodring beräknas som 5 kronor per kg foder. Ersättningen ska indexregleras enligt KPI inför varje säsong. Därutöver har bolaget åtagit sig att placera ut foderkrubbor på lämpliga platser inom samebyns vinterbetesland och att tillhandahålla kälkar för transport av foder till krubborna. Åtagandet innebär även en skyldighet att ersätta samebyn på visst sätt för kostnader för transport av renar till och från vinterbeteslandet öster om E4.

Parternas yrkanden m.m.

Bolaget yrkar att villkor 13 ska ändras så att bolagets förslag till kompensationsåtgärder i bilaga 5 till beslutet godtas. Yrkandet innebär att bolagets skyldighet att bekosta inköp av renfoder och arvode för extra arbetstid och merkostnader ska gälla när verksamheten bedrivs inom 2 km från samebyns område under anläggningstiden respektive inom 1 km under drifttiden, istället för inom 3 km respektive 2 km såsom miljöprövningsdelegationen föreskrivit.

Västra Kikkejaure sameby bestrider ändring på det sätt bolaget yrkat och yrkar för egen del i första hand att tillståndet upphävs i de delar som berör samebyn så att inga vindkraftverk placeras inom samebyns område. I andra hand yrkar samebyn att tillståndet ska förenas med ytterligare villkor till skydd för renskötseln jämte föreskrifter som tydliggör bolagets kostnadsansvar för de åtgärder bolaget är ålagd att vidta samt delegation till tillsynsmyndigheten att vid behov besluta om ytterligare villkor avseende rennäringen. De villkor samebyn yrkar framgår under rubrik Yrkanden ovan.

Samebyn anser att regeringens villkor 2 inte är uppfyllt med de kompensationsåtgärder som föreskrivits i villkor 13. Samebyn menar att de beslutade kompensationsåtgärderna är kraftigt underdimensionerade i förhållande till den skada som samebyn orsakas. Samebyn har också påtalat att en kraftigt försämrad möjlighet att bedriva traditionell naturbetesbaserad renskötsel inte kan ersättas med foder på kontinuerlig basis. Enligt samebyn skiljer sig förutsättningarna för att bedriva renskötsel åt från år till år, och det är svårt att i förväg bedöma vilka åtgärder som samebyn kan behöva vidta för att kompensera förlorad betesmark. De förslag om bland annat restaurering av betesmarker samt kompensation för tillfälliga anläggningar, som beteshagar, och andra åtgärder för att underlätta samling av renar inför flytt till vinterbetesmarkerna som samebyn fört fram har inte accepterats av bolaget, se avsnitt 3.2 i bilaga 5.

Rensköterna J.S och A.R har uppgett att samebyn strävar efter att bedriva en traditionell renskötsel där renen strövar fritt mellan åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna, men även mellan olika marker inom vinterbetsområdena. De menar att det saknas alternativ till flyttleden, både för flyttning av renar och för fri strövning. Rensköternas bedömning är att renarna kommer att störas av vindkraftverken och att de då viker av söderut för att undvika obehag i stället för att följa flyttleden. Ett sådant beteende är tärnande för renens kondition och medför merarbete och ökade kostnader för rensköterna. I värsta fall leder det till att renar förloras.

Bolaget bestrider samebyns samtliga yrkanden. För det fall domstolen helt eller delvis bifaller samebyns yrkande om att begränsa parkområdet, yrkar bolaget att de kompensationsåtgärder som föreskrivits i villkor 13 och som framgår av bilaga C och C2 i bilaga 5 till beslutet, inte längre ska gälla.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen utgår vid sin bedömning från principen om att man i första hand ska undvika skada, därefter minska risken för skada och i sista hand kompensera för uppkommen skada.

En etablering av vindkraft inom verksamhetsområdet Storgranliden riskerar att påverka funktionaliteten av den av riksintresse utpekade flyttled som passerar söder om verksamhetsområdet. Mark- och miljödomstolen bedömer, mot bakgrund av vad renskötarna uppgett, att flyttleden är mycket viktig för samebyns möjligheter att upprätthålla en ekonomiskt bärkraftig, traditionell renskötsel och att det är angeläget att flyttleden bevaras så att renhjordens fria strövning förbi vindkraftsparken kan säkerställas.

Flyttledens placering framgår av RenGIS. Enligt samebyn är flyttleden, i sina närmaste delar, belägen ca 650 m från verksamhetsområdet Storgranlidens ytterkant. Bolaget anger avståndet till ca 0,3-1,7 km, på en sträcka av 5 km. Trots att antalet forskningsrapporter kring vindkraftsanläggningars påverkan på renar successivt ökat kan domstolen konstatera att forskningsläget idag inte ger ett fullgott underlag för att bedöma effekten av en vindkraftsetablering på detta avstånd till den aktuella flyttleden.

Mot bakgrund av den redovisning som samebyn lämnat om hur renarna rör sig i området idag, vad som framkommit om områdets karaktär, storleken och omfattningen på samebyn, möjligheten till en effektiv kantbevakning, hittillsvarande forskningsresultat kring renars undvikelsebeteende samt rådande rättspraxis bedömer domstolen att det i vart fall behövs ett orört område om 2 km norr om flyttleden för att bibehålla möjligheten till fri strövning förbi vindkraftsparken. Det

innebär att varken vindkraftverk eller väg får placeras närmare än 2 km från flyttledens mitt (markerad centrumlinje) för att flyttledens funktion ska kunna säkerställas. I enlighet med villkor 2 i regeringens tillåtlighetsbeslut och försiktighetsprincipen i 2 kap. miljöbalken, behöver tillståndet för etapp 3 därmed förenas med villkor om skyddsavstånd gentemot flyttleden. Ett sådant villkor innebär ett troligt bortfall om 15–20 verk, inom ett område som inte är utpekad som av riksintresse för vindbruk, enligt bolagets exempellayout i den reviderade miljökonsekvensbeskrivningen (figur 3.1.3).

När det sedan gäller frågan om vilka åtgärder som krävs för att kompensera det intrång som verksamheten förorsakar rennäringen kan först konstateras att rennäringens speciella förutsättningar innebär att det inte är lätt att i förväg besluta om sådana åtgärder. Klart är emellertid att ekonomisk kompensation till en enskild sameby i avsikt att ersätta bortfall av naturbete på kontinuerlig basis med foder inte kan vara en sådan åtgärd. En av de grundläggande förutsättningarna för rennäringen som allmänt intresse är att näringen utövas på samernas traditionella vis, där renen utfodras genom naturbete på stora sammanhängande marker. Ett större betesbortfall, som en vindkraftspark i den storlek som delområdet Storgranliden medför, innebär ett intrång i rennäringen som allmänt intresse. Ett sådant intrång kan endast kompenseras genom åtgärder som säkerställer att samebyn kan fortsätta att bedriva naturbetesbaserad renskötsel inom samebyn i den utsträckning som rennärlagen medger. En ekonomisk ersättning, på det sätt som villkor 13 innebär, har snarare karaktären av en civilrättslig ersättning till den enskilda renskötselrättsinnehavaren eller samebyn. Den ersättning som föreslagits av bolaget och som föreskrivits som kompensationsåtgärd av miljöprövningsdelegationen i villkor 13 kan därför inte godtas.

Givet att domstolens ställningstagande skiljer sig markant från miljöprövningsdelegationens beslut, bör parterna beredas tillfälle att på nytt avge sin inställning i fråga om behovet av åtgärder och hur dessa bör utformas. Denna handläggning och efterkommande prövning sker lämpligen i miljöprövningsdelegationen som första

instans. Villkor 13 ska därför upphävas i sin helhet och målet återförvisas i denna del till miljöprövningsdelegationen för förnyad prövning.

Påverkan på naturvärden

Villkor 5 och delegation D1 – skydd för våtmarksfåglar

Miljöprövningsdelegationens beslut

Genom villkor 5 och delegation D1 regleras en skyldighet för verksamhetsutövaren att samråda med tillsynsmyndigheten innan byggstart om tidpunkter för byggnads- och anläggningsarbeten och behovet av avstånd till häckningsplatser för våtmarksfåglar samt en möjlighet för tillsynsmyndigheten att besluta om tillkommande villkor till skydd för våtmarksfåglar.

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar att villkor 5 och delegationsföreskriften D1 ska upphävas. Bolaget anser att villkoret är omotiverat och delegationen onödig.

Länsstyrelsen konstaterar att motsvarande villkor och delegation i tillståndet för etapp 2 i Markbygdenprojektet var föremål för prövning av mark- och miljödomstolen i mål M 1423-14 och att miljöprövningsdelegationen har preciserat delegationen D1 i enlighet med domstolens avgörande. Länsstyrelsen anser att förutsättningarna inte skiljer sig mellan etapperna i sådan omfattning att det finns grund för att ändra miljöprövningsdelegationens beslut i denna del.

Sveriges Ornitologiska förening menar att villkor 5 och delegationen D1 omfattar ett rimligt ansvarstagande för de generellt känsliga fågelmiljöer som våtmarker utgör.

A.H anser att villkoret och delegationen ska kvarstå.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen anser inte att de skäl bolaget framfört motiverar en annan bedömning än vad miljöprövningsdelegationen gjort. Bolagets överklagan i denna del ska därmed lämnas utan bifall och villkoret med tillhörande delegation kvarstå.

Villkor 7 – skyddsavstånd till kungsörnsbon*Miljöprövningsdelegationens beslut*

Genom villkor 7 föreskrivs skyddsavstånd mot befintliga boplatser och alternativbon för kungsörn om 3 km.

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar att första stycket i villkoret ska ändras så att de av bolaget redovisade anpassade skyddszonerna för kungsörnarnas boplatser föreskrivs och att stycket kompletteras med en bestämmelse som innebär att omfattningen av skyddszoner för nya kungsörnsbon och alternativplatser ska underställas tillsynsmyndigheten för godkännande. I andra hand yrkar bolaget att skyddsavståndet bestäms till 2 km i en radie från kungsörnsbon, såväl kända som nya.

Bolaget yrkar vidare att andra stycket i villkoret i första hand ska upphävas, i andra hand ändras så att avståndet som angetts i första meningen bestäms till 500 m istället för 1 km och att avståndet endast gäller för anläggningsarbeten.

Miljö- och tillsynsnämnden yrkar att skyddsavståndet till boplatser istället ska ökas till 4 km och att den tidsperiod som anger när anläggningsarbeten inte får utföras ska förlängas.

A.H påpekar att nya rön anger att skyddsavstånden till kungsörnsbon bör vara 5 km. Hon anser att frågan bör återremitteras till miljöprövnings-delegationen för vidare utredning av vindkraftens påverkan på kungsörn.

Sveriges ornitologiska förening anger att det föreskrivna skyddsavståndet i första stycket ska ses som ett minimum och att andra stycket inte ska ändras.

Länsstyrelsen motsätter sig ändring och konstaterar att frågan om skyddsavstånd till boplatser för kungsörn var uppe för prövning av mark- och miljödomstolen i mål nr M 1423-14 för Markbygden etapp 2 och att det i praktiken är samma förutsättningar och omständigheter som råder inom etapp 2 och etapp 3. Länsstyrelsen påpekar också att Mark- och miljööverdomstolen inte tog upp bolagets överklagan av samma fråga för etapp 2 till prövning. Naturmiljöenheten vid länsstyrelsen lämnar avvikande mening och anser att inga vindkraftverk ska placeras närmare än 4 km från dokumenterade boplatser eller alternativbon för kungsörn.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen anser inte att det har framförts sådana skäl som motiverar att skyddszonernas storlek ska skilja från vad som fastställts för etapp 2. Rapport 6734 från Vindval som återopats av bolaget ger inte underlag för någon annan bedömning. Inte heller den nu i maj 2017 publicerade uppdaterade syntesrapporten ”Rapport 6740 – Vindkraftens påverkan på fåglar och fladdermöss” ger något tydligt stöd för att det i detta fall skulle finnas skäl att ändra de föreskrivna skyddszonerna. Det finns inte heller skäl att överlåta till tillsynsmyndigheten att godkänna skyddszonernas utformning för nya boplatser. Samtliga yrkanden bör därmed lämnas utan bifall.

Villkor 11 och 12 – skyddsavstånd till spelplatser för tjäder och orre

Miljöprövningsdelegationens beslut

Genom villkor 11 och 12 föreskrivs skyddsavstånd om 1 km mot, vid tidpunkten för grundläggningen, större spelplatser för tjäder respektive orre.

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar att villkoren ska upphävas då de skyddsåtgärder som planeras räcker för att säkerställa ett långsiktigt skydd av viktiga spelplatser. Bolaget anser inte att

det finns någon grund för bedömningen att etableringen av vindkraft står i konflikt med artskyddsförordningen genom sin påverkan på tjäder och orre då denna eventuella påverkan inte har någon betydelse för arternas bevarandestatus. Bolaget har lyft fram att miljöprövningsdelegationen i huvudsak baserat de föreskrivna villkoren på vad som anges i Vindvals syntesrapport, Rapport 6467, och påpekar att det har kommit fram nya resultat och erfarenheter. Bolaget anser också att de skyddsåtgärder i form av undantagna områden innebär att spelplatser för tjäder och orre skyddas från påverkan. Även det villkor som föreskrivits om att vindkraftverk inte får anläggas inom visst markerat område i anslutning till Rokåns dalgång är en sådan åtgärd som värnar om arternas livsmiljöer.

Miljö- och tillsynsnämnden yrkar att villkoren ska förtydligas, bland annat avseende definitionen av antalet spelande tuppar, men att villkoren i övrigt ska kvarstå.

Sveriges ornitologiska förening anser att skyddsavstånden i villkoren ska kvarstå oförändrat men att tidpunkten för beslut om vindkraftverkens placering kan ändras. Vidare förordar föreningen att villkor 12 ska skärpas till att avse spelplatser för orre där fler än fem tuppar spelar.

Länsstyrelsen motsätter sig ändring och konstaterar att frågan om skyddsavstånd mot tjäderspelplatser prövades av mark- och miljödomstolen i mål M 1423-14 för etapp 2, utan att villkoret ändrades, och anser att det inte nu finns skäl att göra en annan bedömning. Länsstyrelsen anser vidare att det inte råder någon svårighet att tolka villkoren i fråga och att det därför saknas skäl att omformulera dem.

Länsstyrelsen redovisar en liknande inställning beträffande skyddsavstånd till spelplatser för orre. Länsstyrelsen påtalar också att förekomsten av stora spelplatser för tjäder inte har undersökts av bolaget i tillräcklig grad.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen konstaterar inledningsvis att hänsynsreglerna i miljöbalken ska tillämpas även om bedömningen är att påverkan på arterna inte utlöser förbuden i artskyddsförordningen.

De tidigare rekommendationerna om skyddsavstånd m.m. för tjäder och orre har förändrats genom den i maj 2017 publicerade uppdaterade syntesrapporten från Vindval ”Rapport 6740 – Vindkraftens påverkan på fåglar och fladdermöss”. Författarna till rapporten gör den övergripande bedömningen att skyddszoner för enbart spelplatser, och enbart i förhållande till vindkraft, knappast är något som gagnar tjäders eller orrens bevarandestatus. Istället föreslås ökat fokus på arternas livsmiljöer. Den tidigare generella rekommendationen om skyddszoner på 1 km från spelplatser har därför tagits bort. Istället hänvisas bland annat till Skogsstyrelsens publikation – Vägledningar för hänsyn till fåglar – som ger instruktioner om lämplig skogsskötsel för livsmiljöer för bland annat tjäder och orre. Författarna rekommenderar att dessa instruktioner används även i vindkrafts-sammanhang.

Mark- och miljödomstolen noterar även att det finns nya uppgifter från andra vindkraftsparker om att tjäder och orre fortsatt har nyttjat miljöer i och intill vindkraftsparker men det finns också motsatta uppgifter som visar på en negativ påverkan av vindkraftverk på spelplatser, främst beträffande spelplatser för tjäder. Även av den nya syntesrapporten kan utläsas en något större osäkerhet kring hur vindkraftverk påverkar tjäder än orre och det pågår också ett större internationellt forskningsprogram kring vindkraftens påverkan på tjäder, delvis inom ramen för Vindval.

Mark- och miljödomstolen bedömer att det mot denna bakgrund för närvarande och i detta fall finns skäl att bedöma behovet av skyddszoner för spelplatser för tjäder och orre på olika sätt. Domstolen bedömer att risken för negativ påverkan av vindkraftverken är större för stora tjäderlekar (fler än fem tuppar) än för orrens spelplatser. De åtaganden som bolaget gjort bedöms i detta fall tillräckliga för att de förväntade större spelplatserna för orre inte ska påverkas negativt. Trots denna bedömning anser mark- och miljödomstolen att det fortfarande är en brist att bolaget valt att inte inventera förekomsten av större spelplatser och att en sådan insats i grunden inte kan anses som varken orimlig eller onödig.

Markbygdenprojektet kan av flera skäl anses vara ett unikt projekt som omfattar och berör mycket stora områden. Hur den samlade vindkraftsparken kommer att påverka främst bevarandestatusen för tjäder på lite längre sikt är inte helt givet.

Villkoret om skyddsavstånd till större spelplatser för orre (villkor 12) kan därför, i enlighet med bolagets yrkande, upphävas medan villkoret om skyddsavstånd till större spelplatser för tjäder (villkor 12) ska kvarstå.

Bolaget har även anfört att formuleringen av villkoren, så som de är formulerade, är svåra att efterleva och kontrollera. Mark- och miljödomstolen delar den uppfattningen och justerar därför villkor 11 beträffande när villkoret ska vara uppfyllt. Domstolen finner att det är tillräckligt att det görs en inventering av spelplatser för tjäder inför den slutliga projekteringen och att resultatet av denna inventering ligger till grund för utformningen av vindkraftsparken. Uttrycket ”vid tidpunkten för grundläggningen” kan därför ändras till ”vid tidpunkten för den slutliga projekteringen”.

Villkor 14 – ljudnivå i naturreservat

Miljöprövningsdelegationens beslut

Bolaget har åtagit sig att hålla ett skyddsavstånd om 200 m till naturreservat, vilket omfattas av det allmänna villkoret. Genom villkor 14 uppställs krav på högsta ljudnivå om 40 dBA, att gälla utomhus vid bostäder. Miljöprövningsdelegationen ansåg det inte ändamålsenligt att föreskriva vilken ljudnivå som sökt verksamhet inte får överskrida i näraliggande naturreservat eftersom ett sådant villkor medför att antalet vindkraftverk i oproportionerlig omfattning begränsas. Miljöprövningsdelegationen ansåg inte heller att det framkommit skäl som talar för att avståndet mellan vindkraftverk och naturreservat bör vara längre än vad bolaget åtagit sig.

Parternas yrkanden

Miljö- och tillsynsnämnden anser att skyddsavståndet om 200 m till naturreservat inte är tillräckligt. Nämnden påtalar att en oproportionerligt stor andel av

kommunens naturreservat riskerar att påverkas och störas av den planerade vindkraftsutbyggnaden, framför allt till följd av störande ljud, och menar att det därför finns skäl att anpassa vindkraftsutbyggnadens utformning i anslutning till berörda reservat. Nämnden hänvisar främst till försämrade naturupplevelser på grund av störande ljud men också till att buller kan komma att påverka fågellivet negativt i reservaten. Även risken för negativa konsekvenser för naturmiljön till följd av haverier nämns.

Nämnden anser också att Naturvårdsverkets riktvärden för ljud från vindkraftverk i friluftsområden och i områden med lågt bakgrundsljud, dvs. 35 dBA, ska tillämpas för berörda naturreservat i anslutning till Markbygdens etapp 3. I andra hand kan nämnden acceptera att 40 dBA föreskrivs som begränsningsvärde vid naturreservatens gränser.

Bolaget bestrider yrkandena.

Länsstyrelsen anser att regeringens beslut om tillåtlighet är vägledande beträffande vilken markanvändning som är lämplig och konstaterar att regeringen i beslutet har angivit vilken högsta tillåtna ljudnivå som vindkraftverken får ge upphov till vid bostäder. Länsstyrelsen anser vidare att det inte är ändamålsenligt att föreskriva vilken ljudnivå som sökt verksamhet inte får överskrida i närliggande naturreservat eftersom ett sådant villkor medför att antalet vindkraftverk i oproportionerlig omfattning begränsas. Det har, enligt länsstyrelsens mening, inte framkommit uppgifter som talar för att verksamheten står i strid med naturreservatens syfte och de föreskrifter som meddelats för de berörda reservaten.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Regeringen har i tillåtighetsbeslutet angett att den närmare placeringen och utformningen av vindkraftverk inom utredningsområdet ska ske så att påverkan på naturvärdena så långt möjligt begränsas (villkor 4). Avsikten var att behovet av villkor om vindkraftverkens placering skulle bedömas i den fortsatta tillståndsprövningen.

Mark- och miljödomstolen anser, i likhet med miljöprövningsdelegationen, att det inte framkommit skäl att bedöma frågan om begränsning av ljudnivån vid naturreservat annorlunda för Markbygden etapp 3 än för etapp 1 och 2. Inte heller för de nu berörda naturreservaten bedöms vindkraftanläggningen medföra en sådan påverkan på de utpekade naturvärdena att det äventyrar reservatens syften och funktion. Framställda yrkanden om villkor med skyddsavstånd mot naturreservaten respektive ändring av villkor 14 lämnas därför utan bifall.

Skyddszon mot Åbyälven

Miljöprövningsdelegationens beslut

Naturvårdsverket yrkade hos miljöprövningsdelegationen på villkor om att vindkraftverk inte får uppföras närmare än en kilometer från Åbyälvens huvudfåra. Miljöprövningsdelegationen bedömde att sökt verksamhet inte kan förväntas påverka Åbyälven och dess avrinningsområde i någon nämnvärd omfattning och att det därför inte var motiverat att föreskriva om en kilometers avstånd mellan vindkraftverken och älvens huvudfåra.

Parternas yrkanden

Miljö- och tillsynsnämnden yrkar att en tydlig och väl tilltagen skyddszon ska föreskrivas för Åbyälven. Bolaget motsätter sig yrkandet med hänvisning till att den av bolaget föreslagna och miljöprövningsdelegationen fastställda skyddszonen om 100 m är väl avvägd. Länsstyrelsen anser att det saknas skäl att föreskriva om en särskild skyddszon mot Åbyälven, bland annat mot bakgrund av det avstånd som föreligger mellan Åbyälven och etapp 3.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen konstaterar att Åbyälven bedöms ha höga naturvärden och att älven med biflöden är avsatt som Natura 2000-område. Domstolen konstaterar vidare att Åbyälvens huvudfåra, enligt vad som redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen, i ett avsnitt tangerar den södra avgränsningen för etapp 3

och att ett flertal av älvens mindre biflöden också finns i eller i närheten av etappområdets södra gräns men att avståndet i övrigt mellan Åbyälven och utredningsområdet är relativt långt. Genom det allmänna villkoret gäller en skyldighet för bolaget att följa sina åtaganden om att inte placera vindkraftverk inom strandskyddat område och att i övrigt tillämpa ett generellt skyddsavstånd på 20 m till övriga mindre vattendrag.

Mark- och miljödomstolen delar den bedömning miljöprövningsdelegationen gjort. Miljö- och tillsynsnämndens yrkande i denna del ska därmed inte bifallas.

Delegation D2 – skydd för flodpärlmussla

Miljöprövningsdelegationens beslut

För att försäkra att erforderlig hänsyn tas till förekomsten av flodpärlmussla har miljöprövningsdelegationen delegerat till tillsynsmyndigheten att fastställa de villkor som behövs till skydd för flodpärlmussla. Miljöprövningsdelegationen bedömde att de åtaganden bolaget gjort i ansökan beträffande åtgärder som syftar till att undvika grumling i vattendrag inte var tillräckliga.

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar att delegationen ska upphävas och anser att de åtaganden om åtgärder som bolaget gjort är tillräckliga. Bolaget har för tydlighetens skull sammanfattat de åtaganden som anses relevanta. Länsstyrelsen motsätter sig att delegationen upphävs.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen bedömer i likhet med miljöprövningsdelegationen att åtagandena trots sin omfattning inte är tillräckligt precisa för att med säkerhet ge ett tillräckligt skydd för flodpärlmussla. Att samråd i flera situationer ska ske med tillsynsmyndigheten är bra då det kan ge underlag för tillsynsmyndigheten att, under vissa förutsättningar, ingripa mot verksamhetsutövaren med stöd av tillsynsbestämmelserna. Domstolen delar dock bedömningen att det kan behövas

villkorsförskrivna skyldigheter för att säkerställa skyddet för flodpärlmussla. Eftersom ytterligare villkor i denna fråga inte kan anses vara onödigt betungande för verksamhetsutövaren ska delegationen stå fast. Bolagets överklagande i denna del lämnas därmed utan bifall.

Delegation D3 – skydd för fisk

Miljöprövningsdelegationens beslut

Delegationen D3 ger tillsynsmyndigheten rätt att fastställa tillkommande villkor till skydd för fisk inom utredningsområdet, t.ex. i form av tidsbegränsningar för byggnads- och anläggningsarbeten som kan medföra grumling. Miljöprövningsdelegationens beslut i denna del överensstämmer med den bedömning som gjorts för etapp 2 i mål nr M 1423-14.

Parternas yrkanden

I likhet med delegation D2 ovan yrkar bolaget att delegationen ska upphävas och anser att de åtaganden om åtgärder som bolaget gjort är tillräckliga. Länsstyrelsen motsätter sig att delegationen upphävs.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen gör samma bedömning som vad gäller delegationen D2, se ovan. Bolagets överklagan i denna del lämnas därmed utan bifall.

Påverkan på människors hälsa

Villkor 14 – ljudnivå vid bostad

Miljöprövningsdelegationens beslut

Genom villkor 14 uppställs krav på högsta ljudnivå om 40 dBA utomhus vid bostäder. I villkoret regleras även hur begränsningsvärdet ska kontrolleras.

Parternas yrkanden

A.H ifrågasätter den bullerutredning som ligger till grund för ansökan och anser att kontroll och uppföljning bör ske på ett annat sätt än vad som är föreskrivet i villkoret. Hon anser att mätning ska ske dygnet runt under flera års tid och att man ska göra en kumulativ ljudmätning för hela Markbygden.

Föreningen svenskt landskapsskydd anför att villkoret ska gälla vid störningskänslig plats istället för vid bostäder och att begränsningsvärdet ska sänkas till 35 dBA då hela området är ett tyst område. Vidare invänder föreningen mot att man bortser från amplitudmodulerande ljud och förordar att ”skyddsavståndet mellan vindkraftverk och närmsta fastighetsgräns är max 30 dB”. Föreningen anser också att ljudmätningar ska göras varje år under verkens första tio driftår, eller i vart fall under år tre eller när garantitiden är slut. Föreningen menar att kontroller av ljudnivåer under garantitiden, de första två åren, inte blir rättvisande eftersom verken då körs med lägre effekt, vilket säljaren kan styra.

Bolaget bestrider yrkandena. Bolaget anser att det bullervillkor som är beslutat är tillräckligt långtgående. Med hänsyn till praxis anser bolaget att det inte finns anledning att särskilt reglera frågan om amplitudmodulerat ljud (Mark- och miljööverdomstolens domar den 2 mars 2016 i mål M 1067-15 och M 1064-15). Bolaget anser inte heller att begreppet "bostad" ska bytas ut mot "störningskänslig plats", då en sådan föreskrift i praxis ansetts som för oprecis (Mark- och miljööverdomstolens dom i mål M 3674-15).

Länsstyrelsen anser att regeringens beslut om tillåtlighet är vägledande beträffande vilken markanvändning som är lämplig och konstaterar att regeringen i beslutet har angivit vilken högsta tillåtna ljudnivå som vindkraftverken får ge upphov till vid bostäder.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Miljöprövningsdelegationen har fastställt ett villkor om begränsning av ljudnivån från vindkraftverken utomhus vid bostäder som är i överensstämmelse med det

bullervillkor som regeringen har meddelat (villkor 6). Miljöprövningsdelegationen har därutöver i villkoret angett hur efterlevnaden av det angivna begränsningsvärdet ska kontrolleras. Sista meningen i villkoret utlöser kontrollskyldighet vid förändrat användningssätt som kan medföra ökade bullernivåer, till exempel av de skäl som föreningen anfört. Villkoret bedöms följa den praxis som finns och någon ändring av villkoret bedöms därmed inte motiverad.

A.H och föreningens yrkanden om ändring av villkoret ska därför lämnas utan bifall.

Villkor 17 – skyddsavstånd till allmän väg och järnväg

Miljöprövningsdelegationens beslut

Villkor 17 reglerar att vindkraftverk inte får uppföras närmare allmän väg och järnväg än 350 m.

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar att villkoret ska upphävas. Bolagets åtagande är att hålla ett skyddsavstånd på 200 m, vilket också är vad som gäller för Markbygdenprojektet etapp 1 och 2.

Trafikverket motsätter sig ändring på det sätt bolaget yrkar och förordar att villkoret nyanseras enligt formeln $d=(D+H)*1,5$ där d är riskavstånd [m], D är rotordiameter [m] och H är navhöjd [m]. Trafikverket bedömer inte att det finns tillförlitliga sätt att räkna på effekten av riskreducerande åtgärder i anläggningen.

Bolaget menar att åtagandet om 200 m skyddsavstånd är fullt tillräckligt. Bolaget yrkar att skyddsavståndet istället för att beräknas enligt ovanstående formel ska beräknas efter den formel som finns för vindkraftverk som inte är i drift eftersom vindkraftverken kommer att vara utrustade med styrsystem som automatiskt stänger av verken vid risk för iskast. Formeln för vindkraftverk som inte är i drift ger med faktorn för vindhastighet satt till 15 m/s ett skyddsavstånd på 200 m. Om

skyddsavståndet 350 m behålls kommer, enligt bolaget, upp till ca 30 vindkraftverk inte vara möjliga att anlägga.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen bedömer att bolagets resonemang i detta fall är rimligt, också sett till den riskvärdering som bolaget redovisat. Domstolens slutsats är att bolagets åtagande om 200 m skyddsavstånd är tillräckligt och att villkoret därmed kan upphävas. Det bedöms tillräckligt att skyddsavståndet, i enlighet med vad som gäller i tillstånden för Markbygden etapp 1 och 2, följer av det allmänna villkoret. Villkor 17 ska därför upphävas, i enlighet med bolagets förstahandsyrkande.

Villkor 19 – hinderbelysning

Miljöprövningsdelegationens beslut

Villkor 19 reglerar förutsättningarna för hinderbelysningen inom parken. Miljöprövningsdelegationen har i villkoret bl.a. föreskrivit att ”Om högintensiv hinderbelysning installeras på vindkraftsparken får hinderbelysningen enbart tändas när en luftfarkost närmar sig vindkraftverken”.

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar att villkoret ska ändras och ges följande lydelse. ”Hinderbelysningen ska, så långt det är möjligt, inom ramen för gällande bestämmelser från Transportstyrelsen, utformas så att påverkan för närboende begränsas. Bolaget ska samråda med tillsynsmyndigheten i denna fråga.”

Till stöd för sin överklagan anger bolaget främst bedömningen att det är osannolikt att Transportstyrelsen kommer att ge dispens för behovsstyrd hinderbelysning för Markbygden etapp 3 och att villkoret därför är i strid med regeringens tillåtlighetsbeslut som omfattar vindkraftverk med en totalhöjd på högst 200 m. Villkoret kommer, enligt bolaget, att innebära att några verk högre än 150 m inte kommer att kunna byggas och att produktionen uppskattningsvis skulle minska med 20 %.

A.H anser att villkoret ska skärpas och att det ska finnas en godtagbar lösning för att minimera påverkan för boende.

Länsstyrelsen motsätter sig ändring av villkoret i enlighet med bolagets yrkande och hänvisar bl.a. till Mark- och miljööverdomstolens dom i mål nr M 9473-13 där det konstateras att den störning det innebär att ha ett högintensivt blinkande ljus på vindkraftverk motiverar ett krav på radarstyrd hinderbelysning. Mark- och miljööverdomstolen har, enligt länsstyrelsen, varit medveten om att ett beslut från annan myndighet kan krävas för installation av hinderbelysningen men inte bedömt att det utgör något hinder beträffande vilka skyddsåtgärder som ska vidtas.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Utöver de villkor som föreskrivs i ett tillstånd till miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalken omfattas en verksamhet av en rad bestämmelser inom olika områden. Kravet på hinderbelysning på vindkraftverk har tillkommit av säkerhetsskäl för luftfartstrafiken och följer av Transportstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om markering av föremål som kan utgöra en fara för luftfarten och om flyghinderanmälan (TSFS 2010:155, senast ändrad genom TSFS 2016:95). Den föreskrivna hinderbelysningen utgör emellertid en störning i miljöbalkens mening och det finns därför skäl att även behandla frågan inom ramen för en tillståndsprövning enligt miljöbalken.

Mark- och miljödomstolen bedömer att högintensivt vitt blinkande ljus från vindkraftverkens hinderbelysning utgör en av de mest påtagliga störningarna för människor kring vindkraftsparker och det även på relativt långa avstånd. Domstolen anser därför att det är önskvärt att finna lösningar som minskar denna påverkan så mycket som möjligt. En möjlig teknisk lösning kan vara att installera system som tänder belysningen vid behov, såsom radarstyrning eller siktsensorsystem. Mark- och miljödomstolen bedömer inte att kostnaden för att förse vindkraftsparken inom etapp 3 med radarstyrd hinderbelysning, ca 130 miljoner kronor enligt bolaget, kan anses vara orimlig i sig. Transportstyrelsens nu gällande föreskrifter om hinderbelysning, jämte Försvarmaktens negativa inställning till att använda

system som enbart tänds vid behov, har emellertid medfört att Transportstyrelsen inte har medgivit några dispenser för behovsstyrd hinderbelysning under de senaste åren. Gällande föreskrifter om hinderbelysning medför därmed att miljöprövningsdelegationens villkor 19 i praktiken kan innebära en generell inskränkning i möjligheten att anlägga vindkraftverk över 150 m.

Regeringens beslut innebär att upp till 200 m höga verk har tillåtits. Regeringen har i beslutet uttryckligen bedömt hinderbelysningens påverkan på landskapsbilden och funnit att den får godtas. När det gäller vindkraftverkens påverkan på människors hälsa har endast frågan om buller och skuggning uttryckligen behandlats, och resulterat i skyddsåtgärder i villkor 6-7. Regeringen har i övrigt bedömt att den ansökta verksamheten inte strider mot miljöbalkens mål eller mot de krav som ställs i 2 kap. 2-6 §§ miljöbalken. Med hänsyn till den generella inskränkning i den tillåtna verksamheten som villkoret kan innebära bedömer mark- och miljödomstolen att det, såsom bolaget påtalat, strider mot regeringens tillåtlighetsbeslut att förskriva så långtgående skyddsåtgärder som miljöprövningsdelegationen gjort i denna fråga. I enlighet med bolagets yrkande ska därför villkoret omformuleras så att villkoret inte går utöver de krav som gällande regelverk uppställer.

Domstolen anser att hinderbelysningens påverkan på människors hälsa ska minimeras så mycket som möjligt. Villkoret ska därför utformas så att hinderbelysningen, både högintensivt vitt och medelintensivt rött, ska avskärmas och ljusintensiteten reduceras så mycket som gällande bestämmelser medger samt blinkande ljus om möjligt synkroniseras. Villkoret innebär att det ankommer på verksamhetsutövaren att vidta de åtgärder som kan behövas för att uppfylla villkoret, till exempel en dispensansökan om behovsstyrd hinderbelysning.

Utredningar om påverkan på naturvärden, landskapet och friluftslivetUtredningsvillkor U1 – kompensationsåtgärder för friluftslivet*Miljöprövningsdelegationens beslut*

Miljöprövningsdelegationen har med stöd av 22 kap. 27 § miljöbalken under en prövotid skjutit upp fastställandet av slutliga villkor beträffande kompensationsåtgärder för friluftslivet och i utredningsvillkor U1 föreskrivit om den utredning som ska genomföras. Villkoret anger att bolaget under prövotiden i samråd med tillsynsmyndigheten ska utreda vilka åtgärder som kan vidtas som kompensation för det intrång som verksamheten ger upphov till för friluftslivet i naturreservaten Svartliden, Rokliden och Lillflötuberget samt Rokåns dalgång. Utredningen och förslag på kompensationsåtgärder ska redovisas inom fyra år från det att tillståndet vunnit laga kraft.

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar att villkoret ska upphävas med hänvisning till de åtaganden bolaget redan gjort. Miljö- och tillsynsnämnden anser att utredningsvillkoret istället behöver förtydligas avseende villkorets inriktning och kompensationsåtgärdernas karaktär. Nämnden anser att huvudinriktningen ska vara att bolaget långsiktigt ska säkerställa alternativa områden för naturvistelser, friluftaktiviteter och naturupplevelser där detta kan ske utan störningar. A.H anser att kompensationsåtgärderna borde varit utredda innan tillstånd meddelades.

Länsstyrelsen anger att syftet med utredningsvillkoret är att ta fram ett beslutsunderlag inför det slutliga avgörandet i frågan och att utredningen bland annat är beroende av i vilken utsträckning och omfattning Markbygden etapp 3 byggs ut. Länsstyrelsen anser inte att villkoret ska upphävas eller ändras.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Regeringen har i tillåtighetsbeslutet inte bedömt frågan om behovet av kompensationsåtgärder för friluftslivet. Mark- och miljödomstolen anser dock inte att detta hindrar att sådana krav ställs i den efterföljande tillståndsprövningen, med

stöd av 16 kap. 9 § miljöbalken. Att krav på särskilda kompensationsåtgärder för friluftslivet historiskt sett inte så ofta ställts i samband med vindkraftsetableringar utgör inte heller ett skäl för en låg kravnivå i denna prövning.

Markbygdenprojektets totala omfattning och samlade påverkan på friluftslivet inom Piteå kommun kan med fog bedömas vara unikt. Mark- och miljödomstolen bedömer att de åtaganden bolaget gjort i ansökan inte med någon säkerhet kan sägas vara tillräckliga och att en fortsatt utredning därmed är motiverad. Miljöprövningsdelegationen har i det här fallet valt att lämna till verksamhetsutövaren och tillsynsmyndigheten att precisera utredningsarbetet närmare, med möjlighet att vid oenighet hänskjuta frågan till miljöprövningsdelegationen för avgörande. Vanligen formuleras en utredningsföreskrift betydligt utförligare än så, både vad gäller inriktning och omfattning. Med hänsyn till att friluftsliv framför allt än en kommunal fråga anser mark- och miljödomstolen att det är godtagbart att låta den närmare inriktningen och omfattningen i första hand utformas i dialog mellan verksamhetsutövaren och tillsynsmyndigheten på det sätt som skett.

Såväl bolagets som nämndens och A.Hs överklagande i denna del ska således lämnas utan bifall.

Utredning om skyddszon mot Rokåns dalgång

Miljöprövningsdelegationens beslut

Miljö- och tillsynsnämnden föreslog hos Miljöprövningsdelegationen att bolaget under en prövotid på två år skulle utreda en skyddszon mot Rokåns södra sida där denna ingår eller gränsar till Markbygden etapp 3, för att säkra dalgångens landskapliga integritet. Miljöprövningsdelegationen konstaterade att den givna tillåtligheten har förutsatts medföra en stor till betydande påverkan på landskapsbilden och bedömde att det ur ett storskaligt landskapsbildsperspektiv inte förelåg skäl att begränsa vindkraftsutbyggnaden. Någon utredningsföreskrift med detta innehåll föreskrevs därför inte.

Parternas yrkanden

Miljö- och tillsynsnämnden yrkar att en särskild utredning avseende Rokåns dalgång ska genomföras med målsättningen att säkerställa samband och gott nyttjande av miljöerna längs dalgången sedd som en helhet till gagn och respekt för landskap, naturvård och friluftsliv. Bolaget har inte kunnat finna en sådan utredning motiverad och länsstyrelsen har i bemötande påpekat att frågan om påverkan på rekreation och friluftsliv har satts på provotid. Länsstyrelsen anser inte att det framkommit skäl som talar för att det finns anledning att föreskriva om att ytterligare utredningar ska göras för Rokåns dalgång.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen instämmer i den bedömning angående Rokåns dalgång som miljöprövningsdelegationen har gjort i tillståndsbeslutet och bedömer därmed i likhet med länsstyrelsen att det föreskrivna utredningsvillkoret U1 är tillräckligt och att nämndens yrkande därmed inte bör bifallas.

ÖvrigtVillkor 20 – radiokommunikation*Miljöprövningsdelegationens beslut*

Villkor 20 reglerar att vindkraftanläggningen inte får störa järnvägens radiokommunikationssystem.

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar att villkoret ska omformuleras till följande lydelse ”Bolaget ska samråda med Trafikverket vad gäller lokaliseringen av vindkraftverk för att säkerställa att vindkraftanläggningen inte stör järnvägens radiokommunikationssystem”. Trafikverket anför å ena sidan att man inte har något emot att villkoret ändras i enlighet med bolagets yrkande men uttrycker å andra sidan även att etableringen inom Markbygdenprojektet etapp 3 inte påverkar järnvägens radiokommunikationssystem. Länsstyrelsen anger mot den bakgrunden att man inte har något att erinra mot att villkoret ändras. Föreningen svenskt landskapsskydd

anför att miljöprövningsdelegationen glömt att i villkoret nämna annan kommunikation av betydelse t.ex. Rakel och andra system.

Mark- och miljödomstolens bedömning

I ett tillstånd till miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalken ska föreskrivas de villkor som behövs för att förhindra skada på eller olägenhet för omgivningen, 22 kap. 25 § miljöbalken. Utöver dessa villkor gäller för den tillståndsgivna verksamheten även krav till följd av bestämmelser inom andra områden. Sådana krav bör inte behandlas vid tillståndsprövningen enligt miljöbalken och följaktligen heller inte föreskrivas som villkor för ett tillstånd enligt balken.

Tillståndet för etapp 3 avser s.k. box-modell, vilket innebär att verksamhetsutövaren ansvarar för den närmare placeringen av varje enskilt vindkraftverk inom det tillståndsgivna området, med beaktande av de skyddsavstånd och andra skyddsåtgärder och försiktighetsmått som beslutats vid tillåtlighets- och tillståndsprövningen. Mark- och miljödomstolen anser inte att det ankommer på tillståndsprövande myndighet enligt miljöbalken att bevaka att vindkraftverken placeras på ett sådant sätt att myndigheters eller andra aktörers radiokommunikationssystem inte störs. Detta ankommer i stället på verksamhetsutövaren att tillse. Följaktligen bör ett tillstånd enligt miljöbalken inte heller förenas med villkor som föreskriver en sådan skyldighet.

Domstolens slutsats är att villkor 20, istället för att ändras på det sätt som bolaget yrkat, ska upphävas. Bolaget får antas inte ha något emot detta.

Övriga villkor m.m.

Parternas yrkanden

A.H ifrågasätter i sitt överklagande även formuleringarna av villkor 3 om samråd inför byggstart, villkor 8 om avstängning av vindkraftverk till skydd för fladdermöss, villkor 16 om varningsskyltar, villkor 18 om hanteringen av kemiska produkter och farligt avfall och villkor 21 om åtgärder vid nedläggning. Annica

Hällström ställer också frågor om bland annat CE-märkning och tillämpningen av maskindirektivet.

Föreningen svenskt landskapsskydd ifrågasätter i sitt överklagande nyttan med vindkraftsparken och framför invändningar mot vissa villkor som inte redogjorts för i det tidigare. Det gäller det allmänna villkoret (villkor 1) och, i likhet med A.H, villkor 3, 8, 16 och 18. Föreningen föreslår att det ska bildas en referensgrupp till tillsynsmyndigheten och att det ska förtydligas hur den ekonomiska säkerheten får användas. Föreningen har också synpunkter på vilket tidsperspektiv som ska gälla för försvarets säkerhetszoner.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolen bedömer att de berörda villkoren är formulerade i enlighet med hur de respektive frågorna normalt brukar regleras och i enlighet med den praxis som finns. I vissa delar handlar överklagandena om hur tillsyn ska utövas. Domstolen anser inte att det finns någon anledning att ändra villkoren utifrån dessa synpunkter eller att pröva hur egenkontrollen eller tillsynen ska utföras. Detsamma gäller behovet av handlingsplan vid nedläggning av verksamheten och användningen av den ekonomiska säkerheten.

Vad A.H och Föreningen svenskt landskapsskydd anfört i dessa delar föranleder således ingen ändring av det överklagade beslutet.

Verkställighet

Parternas yrkanden

Bolaget yrkar om verkställighetsförordnande. Motsvarande yrkande hos miljöprövningsdelegationen avslogs med hänvisning till att det inte framkommit sådana skäl som avses i 22 kap. 28 § miljöbalken.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Ett myndighetsbeslut får inte tas i anspråk förrän det har vunnit laga kraft.

Miljöprövningsdelegationen får dock, när det finns skäl till det, förordna att ett tillstånd till en verksamhet får tas i anspråk även dessförinnan, s.k. verkställighetsförordnande, se 22 kap. 28 § första stycket och 19 kap. 5 § miljöbalken. Mark- och miljödomstolen har, i denna typ av mål, motsvarande möjlighet att besluta tills vidare i de frågor som målet rör, se 5 kap. 1 § lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar samt 26 § andra stycket ärendelagen (1996:242).

Verksamheten inom etapp 3 kommer redan under de inledande skedena att få vissa följdverkningar för miljön, bl.a. till följd av anläggande av vägar i området. Till detta kommer dock att verksamheten rör mycket stora ekonomiska värden, och att bolaget har påtalat vikten av att snabbt kunna påbörja arbetena, bl.a. med tanke på den begränsade igångsättningstiden. Enligt mark- och miljödomstolens bedömning skulle en förskjutning i bolagets tidsplan kunna medföra avsevärda kostnader.

Det av miljöprövningsdelegationen meddelade tillståndet till verksamheten har ifrågasatts av flera klaganden. Vid bedömningen av frågan om tillståndet ska få tas i anspråk innan det vunnit laga kraft måste emellertid även beaktas att regeringen vid sin tillåtlighetsprövning har tillåtit verksamheten och till att merparten av klagandena vunnit begränsat gehör för sina yrkanden vid den överprövning av tillståndet som nu skett.

När det gäller delområdet Storgranliden innebär denna dom däremot en inskränkning i det tillstånd som meddelats av miljöprövningsdelegationen. Vidare återstår fortfarande att pröva frågan om kompensation för det intrång som vindkraftsverksamheten förorsakar Västra Kikkejaure sameby. Som följd av domstolens bedömning av verksamhetens påverkan på rennäringen bör bolagets yrkande om verkställighet inte bifallas för delområdet Storgranliden. Med hänsyn till vad renskötarna uppgett om deras begränsade användning av delområdet Fjuskullen är de motstående intressena inte lika starka för detta område. Mark- och miljödomstolen finner även i övrigt att bolagets intresse av att få ta tillståndet i

anspråk redan innan denna dom har vunnit laga kraft väger tyngre än de motstående intressena.

Bolaget yrkande om verkställighetsförordnande bör följaktligen bifallas, med undantag för delområdet Storgranliden.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 3 (DV427)

Överklagande senast den 7 juli 2017.

Helén Leijon

Erik Olauson

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Helén Leijon (ordförande) och tekniska rådet Erik Olauson samt de särskilda ledamöterna Erland Fernerud och Bengt Schibbye. Föredragande har varit beredningsjuristen Elina Andersson.